

การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
เชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีชุมชนบ้านปราสาท
อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

สุเทพ เกื้อสังข์

วิทยานิพนธ์เสนอต่อมหาวิทยาลัยรามคำแหง
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (รัฐศาสตร์)

ปีการศึกษา 2545

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยรามคำแหง

ISBN 974-09-0411-4

PARTICIPATION OF LOCAL COMMUNITY ON MANAGEMENT OF
ECOTOURISM, CASE STUDY: BAN PRASART, NONSOONG
DISTRICT, NAKHON RATCHASIMA

SUTHEP KUASANG

A THESIS PRESENTED TO RAMKHAMHAENG UNIVERSITY
IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS
(POLITICAL SCIENCE)

2002

COPYRIGHTED BY RAMKHAMHAENG UNIVERSITY

ISBN 974-09-0411-4

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณี
ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

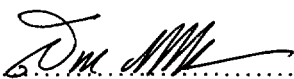
ชื่อผู้เขียน นายสุเทพ เกื้อสังข์

คณะ รัฐศาสตร์

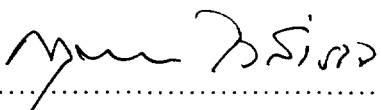
คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

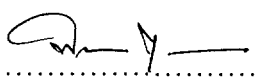
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวกสารวจ ประธานกรรมการ
รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุขวิรัตน์

มหาวิทยาลัยรามคำแหงอนุมัติให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..........คณบดีบัณฑิต
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล ราชภัณฑารักษ์)

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

..........ประธานกรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวกสารวจ)

..........กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์)

..........กรรมการ
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุขวิรัตน์)

บทคัดย่อ

ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์ : การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ
การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) : ศึกษาเฉพาะกรณี
ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ชื่อผู้เขียน : นายสุเทพ เกื้อสังข์

ชื่อปริญญา : ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชา : รัฐศาสตร์

ปีการศึกษา : 2545

คณะกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ :

1. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวงษ์ ประธานกรรมการ
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุขวิรัตน์

วัตถุประสงค์ของการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เพื่อศึกษาถึงรูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านปราสาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) โดยผู้ทำการศึกษาค้นคว้าได้เลือกชุมชนบ้านปราสาทเป็นกรณีศึกษา โดยเหตุผลที่ผู้ทำการศึกษาค้นคว้าพิจารณาเห็นว่า การส่งเสริมและการพัฒนาการท่องเที่ยวในอดีตที่ผ่านมา พบว่า การที่ภาครัฐเข้าไปพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในท้องถิ่นต่างๆ โดยรัฐเป็นผู้คิด เป็นผู้ปฏิบัติ ปรากฏว่าผลที่เกิดขึ้นตามมาคือแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นขาดแคลนคนดูแลรักษา และก็เสื่อมโทรมไปในที่สุด ประชาชนที่อาศัยในบริเวณหรือใกล้เคียงแหล่งท่องเที่ยวไม่มีส่วนรับรู้และเรียนรู้เกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยว นั้นๆ และแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นก็มิได้มีมูลค่าเพิ่มต่อชุมชน ในปัจจุบันกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศกำลังได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวทั่วโลกโดยองค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้พยากรณ์ว่าในช่วงศตวรรษที่ 21 รูปแบบการท่องเที่ยวจะเป็นไปตามกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเดินทางท่องเที่ยวจะอยู่ใน

รูปของการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน ตลอดจนการท่องเที่ยวแบบผจญภัย เมื่อหน่วยศิลปากรที่ 6 กรมศิลปากรได้นำการพัฒนา หลุมขุดค้นเชิงโบราณคดีที่บ้านปราสาท ซึ่งพบโครงกระดูกมนุษย์พร้อมทั้งภาชนะ เครื่องใช้อายุประมาณ 3000 ปี ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงโบราณคดีวัฒนธรรม และวิถี ชีวิตชุมชนและสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ของ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยประสงค์ ที่จะให้การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งนี้เป็นของประชาชนโดยประชาชนและ เพื่อประชาชน โดยเฉพาะประชาชนบ้านปราสาทแห่งนี้มีส่วนร่วมในกระบวนการคิด ร่วมปฏิบัติร่วมรับผลประโยชน์และร่วมรับผิดชอบต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว อีกทั้ง รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ว่าด้วยการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของ ชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและแนวคิด ชุมชนพึ่งตนเองว่าได้ดำเนินการให้เกิดผลได้แค่ไหน อย่างไร เป็นสิ่งที่ผู้ทำการศึกษา ประสงค์ที่จะค้นคว้าเพื่อประมวลเป็นองค์ความรู้เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการขยายผลต่อ ไป การทำการศึกษาในครั้งนี้ผู้ทำการศึกษาได้ใช้วิธีการศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลักคือศึกษาจากเอกสารวิชาการ ผลการศึกษาวิจัย การสัมภาษณ์ พูดคุย กับประชาชนที่อาศัยในชุมชน สันทนาการกลุ่มแกนนำ อภิปรายกลุ่มแกนนำ พร้อมทั้ง สังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่ถูกต้อง เพื่อประมวลผลและข้อสรุป อันนำมาซึ่งรูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปราสาท และนำมาซึ่งความยั่งยืนของการ พัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนแห่งนี้ตลอดไป

ผลการศึกษาพบว่า

1) ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาทเข้าใจคำว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน และเป็นการ ท่องเที่ยวที่ชุมชนสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนและเกิดผลประโยชน์แก่ ชุมชน

2) รูปแบบและกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน ใช้ช่องทางการรวมกลุ่มอาชีพ ที่มีอยู่เดิมของชุมชนและจัดตั้งขึ้นใหม่ตามกิจกรรมทางการท่องเที่ยวในชุมชนจำนวน

10 กลุ่มอาชีพ กลุ่มทำขนม กลุ่มศิลปิน กลุ่มบ้านพัก Home Stay กลุ่มยูวมัคคุเทศก์ ฯลฯ เป็นต้น ในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีกระบวนการร่วมค้นหาปัญหา วางแผน ปฏิบัติและประเมินผลในกลุ่มของตนเองและนำข้อสรุปเข้าสู่องค์กรกลางของชุมชน คือ ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ซึ่งจะบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยภาพรวมของชุมชน

3) ในการที่ทำรูปแบบและกระบวนการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีส่วนร่วมกรณีบ้านปราสาทขยายผลไปสู่ชุมชนอื่นๆ พบว่ามีผู้นำชุมชน ข้าราชการที่เกี่ยวข้องเดินทางไปศึกษาดูงานและแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นกับผู้นำชุมชนบ้านปราสาทเดือนละ 3-4 กลุ่ม ทุกๆเดือนจากข้อเสนอแนะส่วนใหญ่เห็นว่าทรัพยากรทางการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปราสาทน่าสนใจทั้งธรรมชาติแหล่งโบราณคดี สถาปัตยกรรมและวิถีชีวิตชุมชนมีความน่าสนใจ เมื่อผสมผสานกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนน่าจะนำรูปแบบกระบวนการ การมีส่วนร่วมกรณีบ้านปราสาทไปประยุกต์ใช้ในชุมชนของตนเองอยู่เสมอๆ แสดงให้เห็นว่ากรณีบ้านปราสาทสามารถเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ ได้

ABSTRACT

Thesis Title : Participation of Local Community On Management of
Ecotourism, Case Study: Ban Prasart, Nonsoong District,
Nakhon Ratchasima

Student's Name : Mr. Suthep Kuasang

Degree Sought : Master of Arts

Major : Political Science

Academic Year : 2002

Advisory Committee :

1. Asst. Prof. Dr. Krisana Vaisamruat Chairperson
2. Assoc. Dr. Tipaporn Phimphisut
3. Asst. Prof. Saowalux Sukkawirach

The purpose of this thesis is to study the pattern and the process of participation the people of Ban Prasart. The village is chosen as a case study due to the consideration that some tourism development projects initiated by the government sector are not very successful because of lacking of commitment of manpower to take care of throughout. This is because the local community is not encouraged to participate in such project from the beginning. Hence, they do not feel that the project that they do not participate in belong to them. Moreover, the villagers may not see how the projects benefit them either. Ecotourism is a popular trend among tourists worldwide. The World Tourism Organization. (WTO) predicts that the pattern of tourism in the 21st century is going to be more environmentally conservation oriented. More people would travel for leisure, studying of culture and way of life of local people as well as for adventure. When the Fine Arts Department, Unit 6 developed the

excavation pits of archaeological sites containing of human skeletons and their accessories of over 3,000 years old to be tourist attractions, this activity synthesized to that of the purpose of the tourism Authority of Thailand (TAT) to develop and promote this site by the full local participation on planning, implementation and be responsible to the outcome of such development. The constitution of Thailand B.E. 2540 states that local community has to be encouraged to take part in management of natural resources in the community and environments in a healthy manner and develop to be self sufficient community. The researcher aims to find out whether this mechanism works as intention in order to compile the knowledge for a case study and for further expansion of the study in the future. Methodology which is applied in the study is mainly qualitative research. This is to explore from academic documents, results of the previous studies, interview, dialogues and discussion with the people and key figures in the community as well as participating observation for collecting reliable data and information. All findings have been compiled and concluded focusing on pattern and participation process of the local community on the management of tourism of Ban Prasart Community that would bring about sustainable tourism development in this community.

Results of the Study :

1) People of Ban Prasart Community understand that Ecotourism is a form of tourism focussing on culture, way of life and the tourism pattern that the community can manage to benefit the community.

2) Format and process of participation of the community is a channel to promote the career groups of the community that exist from the beginning and the new ones to be active and beneficial; dessert making group, vocational group, homestay group, youth guide group etc. Each group has its own process on identifying problem, planing, implementation and evaluation of the group performance. The conclusion is

brought to the central forum of the community namely, Ban Prasart Ecotourism Promotion club which is responsible for overall tourism development of the community.

3) On promoting of the pattern of the management of tourism of Ban Prasart, the model has been expanded to other communities. This could be witnessed from numbers of visit of community leader and official traveling to visit Ban Prasart and discuss the development with them 3-4 groups a month, The pattern and participation process of Ban Prasart Community is applied in some other communities in the country. Hence, the development at Ban Prasart is successful and be adopted as an exemplar countrywide.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างดียิ่งจากท่านผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. กฤษณา ไวสารวงษ์ ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ทิพาพร พิมพิสุทธิ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เสาวลักษณ์ สุขวิรัตน์ กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ท่านได้กรุณาให้คำแนะนำ ซึ่งแนะพร้อมข้อเสนอแนะอันเป็นประโยชน์อย่างมากในการทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สมบูรณ์มากที่สุด ซึ่งผู้ทำการศึกษารู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ โอกาสนี้และผู้มีส่วนสำคัญในการจุดประกายความคิดการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้คือผู้บังคับบัญชาทุกระดับชั้น โดยเฉพาะท่านอดีตผู้อำนวยการกองพัฒนาบริหาร ททท. ผอ.สมมาศ ศิริวงศ์ ท่านได้กรุณาพุ่มพื้ความรู้เรื่องการท่องเที่ยวให้กับผู้ทำการศึกษาและให้โอกาสในการร่วมทำโครงการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและ โดยเฉพาะอย่างยิ่งท่านได้เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปราสาทจนเป็นที่รู้จักและได้รับการยอมรับทั้งในและต่างประเทศจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งกัลยาณมิตรทุกท่านรวมทั้งพี่น้องๆผู้ร่วมงานที่คอยให้กำลังใจเสมอมาและคุณเบญจา หงษ์ทอง ที่คอยช่วยเหลือในด้านการพิมพ์ตรวจทานพร้อมทั้งข้อเสนอแนะในฐานะผู้มีประสบการณ์ ท่านเจ้าอาวาสวัดธารปราสาท ท่านผอ.โรงเรียนธารปราสาทตลอดจนพี่ ป้า น้ำ อา ชาวบ้านปราสาททุกคนที่ได้ให้ความกรุณาแก่ผู้ทำการศึกษา ตั้งแต่เริ่มการพัฒนาชุมชนจวบจนปัจจุบัน

และในที่สุดผู้ทำการศึกษาขอน้อมรำลึกถึงคุณบิดร มารดา ที่สนับสนุนให้การศึกษาคอยให้กำลังใจด้วยดี

สุเทพ เกื้อสังข์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	(4)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	(7)
กิตติกรรมประกาศ.....	(10)
บทที่	
1 บทนำ.....	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์.....	10
ปัญหำนำการวิจัย.....	11
ขอบเขตการศึกษา.....	11
แนวคิดและทฤษฎี.....	11
ระเบียบวิธีวิจัย.....	12
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	14
2 แนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	15
แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	15
แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม.....	20
งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	33
แนวความคิดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว.....	35
รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และ พระราชบัญญัติ กระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542.....	48
แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง.....	53
3 ข้อมูลบ้านปราสาท.....	62
บ้านปราสาทในอดีต.....	62
บ้านปราสาทในปัจจุบัน.....	67

บทที่	หน้า
4 ผลการวิจัย.....	93
ข้อมูลทั่วไปความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชน ในหมู่บ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้าน.....	93
สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ.....	94
กลุ่มกิจกรรมการมีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยว เชิงนิเวศ.....	94
รายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ.....	95
ผลการศึกษาวิจัยภาคสนาม.....	95
5 สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ.....	106
สรุปผลการวิจัย.....	106
อภิปรายผล.....	108
ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย.....	115
ภาคผนวก	
ก ตารางแสดงผล.....	116
ข แนวคำถามในการสัมภาษณ์.....	123
ค แผนภูมิรูปภาพ.....	149
ง สารบัญภาพ.....	155
บรรณานุกรม.....	169
ประวัติผู้เขียน.....	176

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

1. ความเป็นมา

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สำคัญของหลายๆ ประเทศ และมีการเติบโตขึ้นอย่างสม่ำเสมอและต่อเนื่อง โดยในระยะหลังได้มีการจัดการที่เป็นระบบมากขึ้น และพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมขนาดใหญ่อันเป็นผลจากความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วทางด้านเทคโนโลยีด้านคมนาคมและโทรคมนาคม ซึ่งรวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของสถานที่ท่องเที่ยวต่าง ๆ ความสะดวกและรวดเร็วในการเดินทาง นอกจากนี้ข้อจำกัดซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการท่องเที่ยว อันได้แก่ความตึงเครียดด้านการเมืองจากเดิมเคยแบ่งเป็นชั่วตะวันตก ตะวันออกได้ยุติลง มีผลให้การท่องเที่ยวขยายตัวมากขึ้น

การท่องเที่ยวเป็นภาคอุตสาหกรรมทางการบริการที่มีส่วนในการสร้างรายได้ในรูปเงินตราต่างประเทศ การจ้างแรงงานและการกระจายรายได้สู่ภูมิภาคต่างๆ ของทุกประเทศ การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีการเติบโตอย่างยั่งยืนและมั่นคงในอนาคตภายใต้ภาวะการแข่งขันกับประเทศเพื่อนบ้านจึงเป็นสิ่งจำเป็นเป็นอย่างยิ่ง การประเมินสถานการณ์การท่องเที่ยว ประกอบด้วย 2 ส่วน คือ (1) สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวโลก และ (2) สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวของไทย

1.1 สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวโลก

นักท่องเที่ยวทั่วโลกมีจำนวนเพิ่มขึ้นจาก 458 ล้านคนในปี พ.ศ. 2533 เป็น 635 ล้านคนในปี พ.ศ. 2541 โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยในช่วงปี พ.ศ. 2533-2541 ประมาณร้อยละ 4.2 ต่อปี นักท่องเที่ยวทั่วโลกจะเดินทางไปท่องเที่ยวยุโรปมากที่สุดคือ ประมาณร้อยละ 60 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก รองลงมาคือ สหรัฐอเมริกาและเอเชียแปซิฟิก การท่องเที่ยวของโลกก่อให้เกิดรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจาก 268 พันล้าน

เหรียญสหรัฐในปี พ.ศ. 2533 เป็น 440 พันล้านเหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. 2541 โดยมีอัตราการขยายตัวเฉลี่ยสูงกว่าอัตราการขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยวโลก คือ มีอัตราการขยายตัวของรายได้ในช่วงปี พ.ศ. 2533-2541 ประมาณร้อยละ 6.5 ต่อปี และประมาณครึ่งหนึ่งของรายได้จากการท่องเที่ยวทั้งหมดของโลกอยู่ในทวีปยุโรป ผลิตภัณฑ์มวลรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของโลกและภาคการบริการอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (Tourism Economy GDP) คิดเป็นร้อยละ 11.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของโลก (World GDP) ในปี พ.ศ. 2541 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12.5 ของ World GDP. ในปี พ.ศ. 2553 (World Travel & Tourism Council, 1998)

เมื่อพิจารณาจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นรายประเทศแล้วพบว่า ฝรั่งเศส เป็นประเทศที่นักท่องเที่ยวนิยมเดินทางไปเที่ยวมากที่สุดของโลกตั้งแต่ปี พ.ศ. 2533 เป็นต้นมา และในปี พ.ศ. 2541 ฝรั่งเศส มีนักท่องเที่ยวต่างชาติจำนวน 70 ล้านคนโดยมีส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 11 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก รองลงมาคือ ประเทศสเปน (นักท่องเที่ยว 47.8 ล้านคน ส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 7.5 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก) และประเทศสหรัฐอเมริกา (นักท่องเที่ยวจำนวน 46.4 ล้านคน ส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 7.3 ของนักท่องเที่ยวทั่วโลก) ตามลำดับ

แต่ถ้าพิจารณาจากรายได้ของการท่องเที่ยวจำแนกตามรายประเทศแล้วพบว่า สหรัฐอเมริการายได้จากการท่องเที่ยวสูงสุดในโลก โดยในปี พ.ศ. 2541 มีรายได้จากการท่องเที่ยว 71.1 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือมีส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 16.2 ของรายได้จากการท่องเที่ยวโลก รองลงมาคือ ประเทศอิตาลี (รายได้จากการท่องเที่ยว 30.4 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือมีส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 6.9) และฝรั่งเศส (รายได้จากการท่องเที่ยว 29.7 ล้านเหรียญสหรัฐฯ หรือมีส่วนแบ่งตลาดร้อยละ 6.8) ตามลำดับ

องค์การการท่องเที่ยวโลก (World Tourism Organization : WTO) ได้พยากรณ์อัตราการเพิ่มขึ้นของนักท่องเที่ยวทั่วโลกจะมีการขยายตัวเพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยพยากรณ์ว่าในปี พ.ศ. 2543 จะมีนักท่องเที่ยวเดินทางท่องเที่ยวทั่วโลกมากถึง 668 ล้านคนและจะเพิ่มขึ้นเป็น 1,561 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 WTO ยังวิเคราะห์รูปแบบการท่องเที่ยวในอนาคตที่จะเป็นไปตามกระแสการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การเดินทางท่องเที่ยวจะอยู่ในรูปของการพักผ่อนหย่อนใจ การศึกษาวัฒนธรรมและวิถีชีวิตความเป็นอยู่

ของประชาชน ตลอดจนการท่องเที่ยวแบบผจญภัย ตลาดที่มีศักยภาพสูงสุดในการเดินทางในอนาคต คือ กลุ่มนักท่องเที่ยวสตรี กลุ่มวัยทอง กลุ่มเยาวชนและนักศึกษา กลุ่มครอบครัว และนักท่องเที่ยวที่จัดการเดินทางมาเที่ยวเอง

1.2 การท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก

ภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับสามของโลกไม่ว่าจะพิจารณาจากจำนวนนักท่องเที่ยวหรือรายได้จากการท่องเที่ยวของโลก จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางมายังภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกมีจำนวน 57 ล้านคนในปี พ.ศ. 2533 และเพิ่มขึ้นเป็น 92 ล้านคนในปี พ.ศ. 2541 หรือมีอัตราการขยายตัวในช่วงปี พ.ศ. 2533-2541 ประมาณร้อยละ 6.3 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการขยายตัวของโลกและมีอัตราการขยายตัวเป็นอันดับสามในภูมิภาคของโลก ขณะที่รายได้จากการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกในปี พ.ศ. 2533 มีจำนวน 41 พันล้านเหรียญสหรัฐ เพิ่มขึ้นเป็น 73 พันล้านเหรียญสหรัฐในปี พ.ศ. 2541 หรือมีอัตราการขยายตัวของรายได้เฉลี่ยร้อยละ 8.0 ต่อปี ซึ่งสูงกว่าอัตราการขยายตัวของโลกและมีอัตราการขยายตัวเป็นอันดับสามในภูมิภาคของโลก เช่นเดียวกับอัตราการขยายตัวของจำนวนนักท่องเที่ยว รายได้จากการท่องเที่ยวของภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกคิดเป็นร้อยละ 10.6 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมของเอเชียแปซิฟิก (APEC GDP) ในปี พ.ศ. 2541 และคาดว่าจะเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 10.8 ของ APEC GDP ทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2553 (World Travel & Tourism Council, 1998)

Travel & Tourism Intelligence คาดว่าอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิกประมาณร้อยละ 9 ต่อปีในช่วงปี พ.ศ. 2543-2544 และลดลงเหลือร้อยละ 6.9 ต่อปีในปี พ.ศ. 2547 โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเป็น 118.96 ล้านคนในปี พ.ศ. 2547 และรายได้จากการท่องเที่ยวจะมีการขยายตัวร้อยละ 10 ต่อปีในช่วงปี พ.ศ. 2543-2547 โดยรายได้จากการท่องเที่ยวจะเพิ่มขึ้นเป็น 124,719 ล้านเหรียญสหรัฐ ในปี พ.ศ. 2547

ส่วนองค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) คาดการณ์ว่าการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิกจะเลื่อนจากอันดับ 3 มาอยู่ในอันดับที่ 2 ของโลกในปี พ.ศ. 2563 โดยมีอัตราการขยายตัวของนักท่องเที่ยวเฉลี่ยร้อยละ 6.5 ต่อปี จำนวนนักท่องเที่ยวมี

ประมาณ 388 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563 ขณะที่ยุโรปยังคงเป็นแหล่งท่องเที่ยวอันดับ 1 ของโลกโดยจะมีนักท่องเที่ยวประมาณ 714 ล้านคนในปี พ.ศ. 2563

1.3 การท่องเที่ยวในอาเซียน

นักท่องเที่ยวในอาเซียนมีจำนวน 27.92 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2541 และจะเพิ่มขึ้นเป็น 44.6 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2547 โดยไทยเป็นประเทศที่มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวมากที่สุด รองลงมาคือ อินโดนีเซียและสิงคโปร์

จากการคาดการณ์ของ WTO พบว่า ประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะมีนักท่องเที่ยวถึง 75 ล้านคนในปี พ.ศ. 2553 ซึ่งทำให้บรรดาประเทศในแถบนี้มีการขยายตัวของการลงทุนในด้านการก่อสร้างโรงแรมและที่พักเพิ่มขึ้น โดยในช่วง 3 ปีที่ผ่านมาไทยเป็นประเทศที่มีจำนวนห้องพักสูงสุดถึง 255,000 ห้อง นอกจากนี้ในแต่ละประเทศยังมีการใช้กลยุทธ์ต่างๆ รวมทั้งมีการร่วมมือกันในการส่งเสริมการท่องเที่ยวอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม การพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศในแถบนี้ยังมีข้อจำกัดในด้านการขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ทางด้านการท่องเที่ยว รวมทั้งขาดการริเริ่มในการพัฒนารายการท่องเที่ยวใหม่ๆ

1.4 สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยวไทย

ประเทศไทยนับเป็นประเทศที่มีการพัฒนาด้านการท่องเที่ยวอย่างรวดเร็ว โดยมีจำนวนนักท่องเที่ยวต่างประเทศเพิ่มขึ้นจาก 2.4 ล้านคน ในปี พ.ศ. 2528 เป็น 3.5 ล้านคนในปี พ.ศ. 2530 ซึ่งเป็นปีที่ประเทศไทยรณรงค์การท่องเที่ยวโดยจัดกิจกรรมทั้งปี ภายใต้ “Visit Thailand Year” และประเทศไทยมีรายได้จากการท่องเที่ยวเป็นอันดับที่ 13 ของโลกในปี 2533 และลดลงเหลืออันดับที่ 17 ของโลกในปี 2541 แต่เป็นอันดับสามของภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก เมื่อพิจารณารายได้จากการท่องเที่ยวเทียบกับรายได้จากการส่งออกสินค้าของไทยแล้วพบว่า การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้ในรูปของเงินตราต่างประเทศที่สำคัญอันดับหนึ่งของประเทศมาเป็นเวลานานนับสิบปี แต่อย่างไรก็ตามในปี 2540 เมื่อไทยมีการใช้ระบบอัตราแลกเปลี่ยนแบบลอยตัวและเงินบาทมีค่าลดลง รายได้จากการท่องเที่ยวเริ่มลดความสำคัญลงมาเป็นอันดับสองรองจากการส่งออกเครื่องคอมพิวเตอร์และชิ้นส่วน แต่อัตราการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวยังคงเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องและยังเป็นส่วนประกอบสำคัญในผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ (GDP)

อีกด้วย กล่าวคือ ผลิตภัณฑ์มวลรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของไทย (Tourism Economy GDP) มีสัดส่วนเพิ่มขึ้นจากร้อยละ 8.7 ผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของประเทศ (Total GDP) ในปี 2536 เป็นร้อยละ 11.1 ในปี 2541 และทำให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมจำนวน 3.42 ล้านคน หรือคิดเป็นร้อยละ 11 ของกำลังแรงงานทั้งหมด (World Travel & Tourism Council, 1998) แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะรายได้จากอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวเพียงอย่างเดียว (Tourism Industry GDP) มีสัดส่วนเป็นร้อยละ 4.8 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของประเทศในปี 2541 และก่อให้เกิดการจ้างงานโดยตรงจำนวน 1.23 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 4 ของจำนวนแรงงานทั้งหมด (World Travel & Tourism Council, 1998) World Travel & Tourism Council (WTTC) คาดการณ์ว่าในช่วงปี 2543-2553 ประเทศไทยจะมีการขยายตัวรายได้จากการท่องเที่ยวเฉลี่ยร้อยละ 7.2 ต่อปี ทั้งนี้เนื่องจากจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติของไทยจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 7.5 ต่อปี ผลิตภัณฑ์มวลรวมของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องของไทย (Tourism Economy GDP) จะมีสัดส่วนสูงถึงร้อยละ 12.7 ผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดของประเทศ (Total GDP) ในปี 2553 และจะก่อให้เกิดการจ้างงานทั้งทางตรงและทางอ้อมในระบบเศรษฐกิจจำนวน 4.8 ล้านคนหรือคิดเป็นร้อยละ 13 ของกำลังแรงงานทั้งหมดของประเทศอย่างไรก็ตาม ถึงแม้ว่าการท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่สามารถก่อให้เกิดการจ้างงาน สร้างรายได้ซึ่งเกิดผลดีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และรวมไปถึงการพัฒนาในด้านอื่นๆ ด้วยก็ตาม ผลกระทบในทางลบที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาการท่องเที่ยวก็มีมากเป็นเงาตามตัวเช่นเดียวกัน

จากการศึกษาของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย พบว่าอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของไทยได้เจริญรุดหน้าเป็นลำดับ นับตั้งแต่มีการส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อเสริมสร้างและกระตุ้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ เป็นผลให้เกิดรายได้หมุนเวียนมีมูลค่าเป็นแสนล้าน ซึ่งส่งผลดีต่อเศรษฐกิจโดยรวมของประเทศ แต่อย่างไรก็ตามการเติบโตของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวกลับทำให้สภาพแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว ภูมิทัศน์ที่สวยงาม ศิลปวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของแต่ละชุมชน ตลอดจนโบราณสถาน โบราณวัตถุที่กระจายตัวอยู่ในแต่ละท้องถิ่น ซึ่งเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าถูกรบกวน และภาพลักษณ์ของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว

ที่वलคนน้อยลอยลง การจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักจะประสบปัญหาที่สวนทางกันระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนาอยู่เสมอ

การพัฒนาการท่องเที่ยวในทิศทางที่ประสานการพัฒนากับการอนุรักษ์ได้มีความพยายามดำเนินการมาโดยตลอด โดยการวางกลยุทธ์ในการพัฒนาภายใต้แผนพัฒนาที่ดำเนินการอย่างรอบคอบตรงตามหลักวิชาการ โดยยึดหลักพัฒนาการท่องเที่ยวที่พิทักษ์ท่องเที่ยวไทย แต่การดำเนินการที่ผ่านมาแนวทางต่างๆ ยังไม่สามารถนำไปปฏิบัติได้อย่างได้ผลมากนัก โดยเฉพาะความต้องการทางเศรษฐกิจและการอนุรักษ์ ยังขาดการจัดการในรูปแบบที่เหมาะสม

ภายใต้ความต้องการของประเทศในการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์การเสริมสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนในระบอบประชาธิปไตยประกอบเป็นกระแสของโลกในแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม “Earth Summit” ที่กรุงริโอเดอจาเนโร ของประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 มีส่วนสำคัญเป็นอย่างมากในการผลักดันให้ภาครัฐและเอกชนที่เกี่ยวข้องในการจัดตั้งระบบและกระบวนการ เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืนตั้งแต่ในระดับกระบวนการสร้างกรอบแนวคิด การตัดสินใจ และระบุแนวทางปฏิบัติซึ่งได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวใน 3 ด้านคือ

1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ป้องกันและแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศน์เพื่อคงความหลากหลายทางชีวภาพ

2) กระแสความต้องการด้านการตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม กระแสนี้จึงก่อให้เกิดความต้องการด้านการขยายและปรับทิศทางของตลาดธุรกิจการท่องเที่ยวมากขึ้น

3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนอันจะเป็นหลักประกันที่จะให้การพัฒนามิติดทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสม เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่ในพื้นที่มากขึ้น

จากพลัง 3 กระแสนี้ จึงทำให้เกิดแนวคิดการพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวแนวใหม่ที่ป้องกันผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม และเพื่อรักษาระบบนิเวศของธรรมชาติ นั่นคือ Green Tourism หรือ Ecotourism ซึ่งเป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่มีกรอบและโครงสร้างเล็กๆรวมกัน แล้วสามารถนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้ (All tourism should be sustainable tourism : Dowling, 1995) นักวิชาการจากสมาคมส่งเสริมการท่องเที่ยวภาคพื้นแปซิฟิก (PATA) องค์การการท่องเที่ยวโลก (WTO) และนักวิชาการในอุตสาหกรรมทั้งจากยุโรป สหรัฐอเมริกา ต่างให้คำจำกัดความของ Ecotourism บนพื้นฐานองค์ประกอบว่าเป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Natural-based tourism) มีการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) และการให้ความรู้การศึกษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (Environmental education-based tourism) โดยประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดการ (Community based participation) ร่วมคิด ดำเนินการ ได้รับผลประโยชน์ และบำรุงรักษาเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ และประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

นอกจากนั้นสถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยยังพบว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศไม่สามารถเกิดขึ้นได้กับแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภท กล่าวคือ การท่องเที่ยวธรรมชาติ การท่องเที่ยวแบบผจญภัย การท่องเที่ยวในเขตเกษตรกรรม ท่องเที่ยวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมวิถีชีวิต อาจจะไม่ใช่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศทั้งหมด ซึ่งการใช้ชื่อไม่ตรงกับรูปแบบของการท่องเที่ยว อาจสร้างความเสียหายให้การท่องเที่ยวได้ เช่นสร้างความผิดหวังให้แก่นักท่องเที่ยวเพราะความคาดหวังของนักท่องเที่ยวมีความแตกต่างกัน จากข้อเสนอของผู้ประกอบการธุรกิจนำเที่ยว รวมทั้งสร้างความเสียหายให้กับแหล่งท่องเที่ยว ดังนั้นรูปแบบของการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน ซึ่งต้องมีการจัดการที่แตกต่างกันที่เป็นลักษณะเฉพาะเช่น การท่องเที่ยวเชิงนิเวศก็จะต้องมีการจัดการแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรจะตระหนักและให้ความสำคัญกับแนวความคิดนี้เป็นอย่างยิ่ง

พ.ศ. 2538-2539 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ซึ่งเป็นองค์กรที่รับผิดชอบการพัฒนาและการส่งเสริมการท่องเที่ยวของชาติ ได้ตระหนักและให้ความสำคัญในแนวคิดดังกล่าวนี้ จึงได้กำหนดนโยบายเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น โดยใช้ชื่อว่า นโยบายการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พ.ศ. 2538-2539 ซึ่งมีขอบข่ายครอบคลุมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ได้แก่อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร รวมทั้งแหล่งธรรมชาติต่างๆ

2. ความสำคัญของปัญหา

ปัจจัยต่างๆที่กล่าวในเบื้องต้น เป็นส่วนหนึ่งที่เป็นพลังผลักดันให้เกิดการศึกษาวิจัยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นต่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยผู้วิจัยได้พิจารณาหมู่บ้านปราสาท ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาเป็นกรณีศึกษา

เมื่อหน่วยศิลปากรที่ 6 นครราชสีมา ได้พัฒนาแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงโบราณคดีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนโดยการก่อสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์กลางแจ้งจำนวน 3 แห่งภายในชุมชนบ้านปราสาท ศูนย์บริการข้อมูลสำหรับนักท่องเที่ยว พร้อมทั้งการพัฒนาสาธารณูปโภค โครงสร้างพื้นฐาน อาทิ ถนน ไฟฟ้า ประปาชุมชน พร้อมทั้งป้ายชี้ทางพร้อมที่จะรองรับนักท่องเที่ยวผู้มาเยือน เมื่อพิพิธภัณฑ์กลางแจ้ง ศูนย์บริการข้อมูลทางการท่องเที่ยวถูกก่อสร้างแล้วเสร็จ เมื่อผสมผสานกับวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนบ้านปราสาท ซึ่งมีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย อธิปไตยเป็นกันเอง ดึงดูดผู้มาเยี่ยมชมเยือนทำให้แหล่งท่องเที่ยวนี้เป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาทรัพยากรในชุมชนผสมผสานเหตุผลดังต่อไปนี้คือ

2.1 คำแถลงนโยบายของรัฐบาลในปัจจุบัน

คำแถลงนโยบายของคณะรัฐมนตรี พันตำรวจโททักษิณ ชินวัตร นายกรัฐมนตรีแถลงต่อรัฐสภา เมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544

ด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว คือ หนทางสำคัญของการนำรายได้กระแสนเงินสดเข้าสู่ประเทศ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายในการส่งเสริมคุณภาพและมาตรฐานทางการบริการ เพิ่มความหลากหลายของรูปแบบการให้บริการและการท่องเที่ยวและการยกระดับความสามารถในการแข่งขันของภาคบริการและการท่องเที่ยว ดังนี้

1) เร่งพัฒนา บูรณะ พื้นฟูมรดกและสินทรัพย์ทางวัฒนธรรม ทั้งในเขตเมืองและนอกเมือง เพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวใหม่ สร้างแหล่งจับจ่ายซื้อสินค้าของนักท่องเที่ยว โดยจะส่งเสริมบทบาทเอกชนร่วมกับชุมชนในการรักษาแหล่งท่องเที่ยวและวิถีชีวิตให้อยู่ในสภาพเดิมอย่างต่อเนื่อง

2) เพิ่มความหลากหลายของการท่องเที่ยวรูปแบบต่างๆ ทั้งการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเพื่อสุขภาพ รวมทั้งการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวแห่งใหม่ และให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวมากขึ้น ทั้งในรูปแบบการจัดสหกรณ์การท่องเที่ยว และการพัฒนาพื้นที่ชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยว

2.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549)

การบริหารการเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดการแปลงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ไปสู่การปฏิบัติ นับเป็นหัวใจสำคัญที่จะทำให้แผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 บังเกิดผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรม จึงจำเป็นต้องผนึกพลังร่วมจากทุกฝ่ายในสังคมผลักดันให้เกิดการปรับเปลี่ยนวิธีคิด ทักษะคิดและค่านิยมของคนไทยให้ตระหนักเข้าใจและเรียนรู้จากการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจสังคมยุคใหม่อย่างเป็นระบบ เกิดการจัดการทางสังคมในเชิงยุทธศาสตร์ มีการสร้างวิสัยทัศน์ร่วม และสร้างกระบวนการเรียนรู้ใหม่ๆ ในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นระบบ ทำให้คนไทยคิดเป็น ทำเป็น พึ่งตนเองได้มากขึ้น มีจิตสำนึกที่ดี รู้ รัก สามัคคี รู้หน้าที่และมีความรับผิดชอบ ขณะเดียวกันต้องปรับเปลี่ยนวิธีการทำงานโดยให้ความสำคัญต่อการปรับระบบบริหารจัดการภาครัฐ การปรับระบบงบประมาณให้เอื้อต่อการดำเนินงานของท้องถิ่น ชุมชน ตลอดจนการปรับบทบาทหน่วยงานกลางในการประสานและสนับสนุนการจัดแผนปฏิบัติการในทุกระดับให้สอดคล้องและเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9 ซึ่งการดำเนินงานที่สำคัญที่สุดจะอยู่ที่การ

จัดทำแผนปฏิบัติการระดับพื้นที่ที่เริ่มจากระดับชุมชนและเชื่อมโยงกับแผนปฏิบัติการในระดับที่สูงกว่า โดยอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคม ในการร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมกันรับผิดชอบ นอกจากนี้ ยังจำเป็นต้องพัฒนาระบบการติดตามประเมินผลและกำหนดดัชนีชี้วัดที่ชัดเจนในทุกระดับ เพื่อให้การดำเนินงานตามแผนมีความต่อเนื่อง รวมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนและทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและประเมินผลการทำงานของภาครัฐอย่างโปร่งใสอีกด้วย

2.3 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ให้ความสำคัญต่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และเน้นย้ำในประเด็นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น ซึ่งเป็นพื้นฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน

ทั้งนี้ปัจจัยหลักทั้ง 3 ประการมุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการเพื่อเพิ่มมูลค่าในทรัพยากร ให้เกิดผลทางด้านเศรษฐกิจ สังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชนอีกทั้งให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเป็นไปอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
2. เพื่อศึกษากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน
3. เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ปัญหานำการวิจัย

1. ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 17 ซึ่งเป็นที่ตั้งแหล่งโบราณคดี ศูนย์กลางชุมชนและพิพิธภัณฑ์บ้านปราสาท มีความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร
2. ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้าน มีรูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร
3. ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้านมีกระบวนการการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อให้เกิดความเหมาะสมของชุมชนอย่างไร
4. รูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้านในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จะสามารถนำไปขยายผลสู่ชุมชนอื่นได้อย่างไร

ขอบเขตการศึกษา

มุ่งเน้นการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้บริบท การบริหารจัดการ

ประชากรที่มุ่งเน้น ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

แนวคิดและทฤษฎี

1. ทฤษฎีการมีส่วนร่วม
2. แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
3. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพ.ร.บ. การกระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542
4. แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง
5. แนวคิดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

ระเบียบวิธีวิจัย

ในการศึกษาวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา ผู้วิจัยได้ใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นหลัก และพยายามที่จะให้สมาชิก ของชุมชนมีส่วนร่วมในการวิจัยเพื่อหวังว่าผลงานการวิจัยในครั้งนี้ ยังผลประโยชน์ต่อการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านปราสาทต่อไปในอนาคต และยังประโยชน์ต่อการขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆ ได้ด้วยไม่มากนักน้อย

1. การกำหนดกลุ่มเป้าหมาย

ประชากรกลุ่มเป้าหมายคือผู้ที่อาศัยในพื้นที่ชุมชนบ้านปราสาท และสามารถให้ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการบริหารจัดการด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่ได้อย่างแท้จริงได้แก่ ประชาชน กลุ่มอาชีพหรือผู้แทนคณะกรรมการชุมชน เจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ภาครัฐในพื้นที่เป็นต้น

2. วิธีการศึกษา

2.1 การศึกษาข้อมูลเบื้องต้น ได้จากการค้นคว้า รวบรวมจากเอกสารวิชาการ รายงานและบทความซึ่งดำเนินการในลักษณะวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ทั้งในเชิงทฤษฎีและแนวความคิดรวมทั้งผลการศึกษาที่มีอยู่ในลักษณะข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Data)

2.2 การศึกษาภาคสนาม (Field Research) ผู้ทำการศึกษาใช้วิธีการศึกษาที่หลากหลาย เพื่อมุ่งสู่คุณภาพการให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงในพื้นที่เป็นสำคัญคือ

2.2.1 การพูดคุย การสัมภาษณ์กับประชากรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านปราสาท เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลทั่วไปและข้อมูลบุคลากร รวมทั้งพฤติกรรม ทักษะคิดต่อการท่องเที่ยวในชุมชนไม่ต่ำกว่า 15 คน โดยแบ่งเป็นกลุ่มอาชีพ เพศ วัย อาทิ ข้าราชการในพื้นที่ กลุ่มแม่บ้าน ผู้สูงอายุ เยาวชน กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้น

2.2.2 การสนทนากลุ่มแกนนำ (Focus Group) โดยการเชิญกลุ่มแกนนำ และผู้นำกลุ่มอาชีพที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว (กลุ่มละ 6-8 คน) เพื่อให้ได้มาข้อมูลใน ภาพกว้างและข้อมูลในเชิงลึก เกี่ยวกับจุดเริ่มต้นการพัฒนาการท่องเที่ยว โครงสร้างการบริหารจัดการ ระเบียบข้อบังคับ เงินทุน ผลประโยชน์และการประสานงานภายในและ ภายนอก รวมทั้งความพึงพอใจในการพัฒนาการท่องเที่ยวในพื้นที่

2.2.3 การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) โดยการเชิญผู้มีส่วนได้ส่วน เสียเกี่ยวกับกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนประมาณ 10-15 คน เพื่อมาถก อภิปรายในเรื่อง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมในแต่ละกลุ่มและระหว่างกลุ่ม ตลอดจนบูรณาการแบบ องค์กรรวมทั้งชุมชน โดยเฉพาะในประเด็นการบริหารจัดการทั้งภายในและภายนอกกลุ่ม เพื่อเชื่อมโยงให้เห็นถึงการสร้างเครือข่ายพันธมิตร ทั้งแนวระนาบและแนวตั้ง

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

3.1 ข้อมูลเบื้องต้นที่ได้จากเอกสารวิชาการ รายงานและบทความนำมา วิเคราะห์ในขั้นพื้นฐานเพื่อเป็นข้อมูลเบื้องต้นในการศึกษาวิจัย

3.2 ข้อมูลที่ได้จากภาคสนาม

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม การอภิปรายกลุ่ม นำมาวิเคราะห์ ว่าเป็นข้อมูลทั่วไปของบุคคลและเป็นข้อมูลในภาพกว้างเพื่อวัดองค์ความรู้ ทักษะและ พฤติกรรม รวมทั้งปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของผู้คนที่อาศัยในชุมชนบ้านปราสาท เป็นคำถามคำตอบที่เป็นเชิงเหตุผลที่ได้รับการพิจารณากลับกรองจากวงสนทนาในการ ให้เหตุผล แรงจูงใจตลอดจนการตัดสินใจโดยในวงสนทนาจะเน้นความเป็นพี่น้อง เครือ ญาติ จากคำถาม คำตอบจะเห็นไปโดยธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากความรู้สึกที่แท้จริงของวง สนทนา การพูดคุยเป็นไปอย่างเป็นกันเองมากที่สุด ในลักษณะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน ถ่ายทอดความรู้ให้กันโดยบางครั้งอาจมีข้อโต้แย้งในเชิงความคิดที่ไม่ตรง กันบ้าง สุดท้ายก็หาข้อสรุปที่ลงตัวได้ อาทิ การให้มืงบจาก อบต. เข้ามาสนับสนุนกั ิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น เป็นต้น

3.3 ข้อมูลเสริมเพื่อให้เกิดความมั่นใจในข้อมูลมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาวิจัยใช้ข้อมูล จากการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมหลายๆกิจกรรมของชุมชน การพักแบบ

Home Stay ผู้มาศึกษาดูงานเป็นต้น เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์เป็นข้อสรุปพร้อมทั้งข้อเสนอแนะจากการสังเกตการณ์

ในการศึกษาวิจัยผู้วิจัยได้พยายามนำวิธีการศึกษาหลากหลายวิธีมาผสมผสานกันเพื่อสนับสนุนให้ผลการศึกษาไปในเชิงคุณภาพ และตอบสนองวัตถุประสงค์ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้เพื่อให้เป็นข้อมูลเชิงวิชาการและสามารถตอบสนองต่อการนำไปสู่การขยายผลในทางปฏิบัติได้ ในชุมชนอื่นๆ ต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นประโยชน์กับชุมชนบ้านปราสาท ในการเลือกใช้รูปแบบโครงสร้างและกระบวนการ การมีส่วนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน
2. เป็นกรณีศึกษาในการเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆต่อไป
3. เป็นแนวทางในการกำหนดแนวทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ พร้อมทั้งแก้ไขปัญหาการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในพื้นที่อื่นๆ

บทที่ 2

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้รวบรวมแนวความคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องมา นำเสนอเป็นลำดับดังนี้

1. แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
2. แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม
3. แนวความคิดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว
4. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราชบัญญัติกระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542
5. แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง

แนวความคิดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

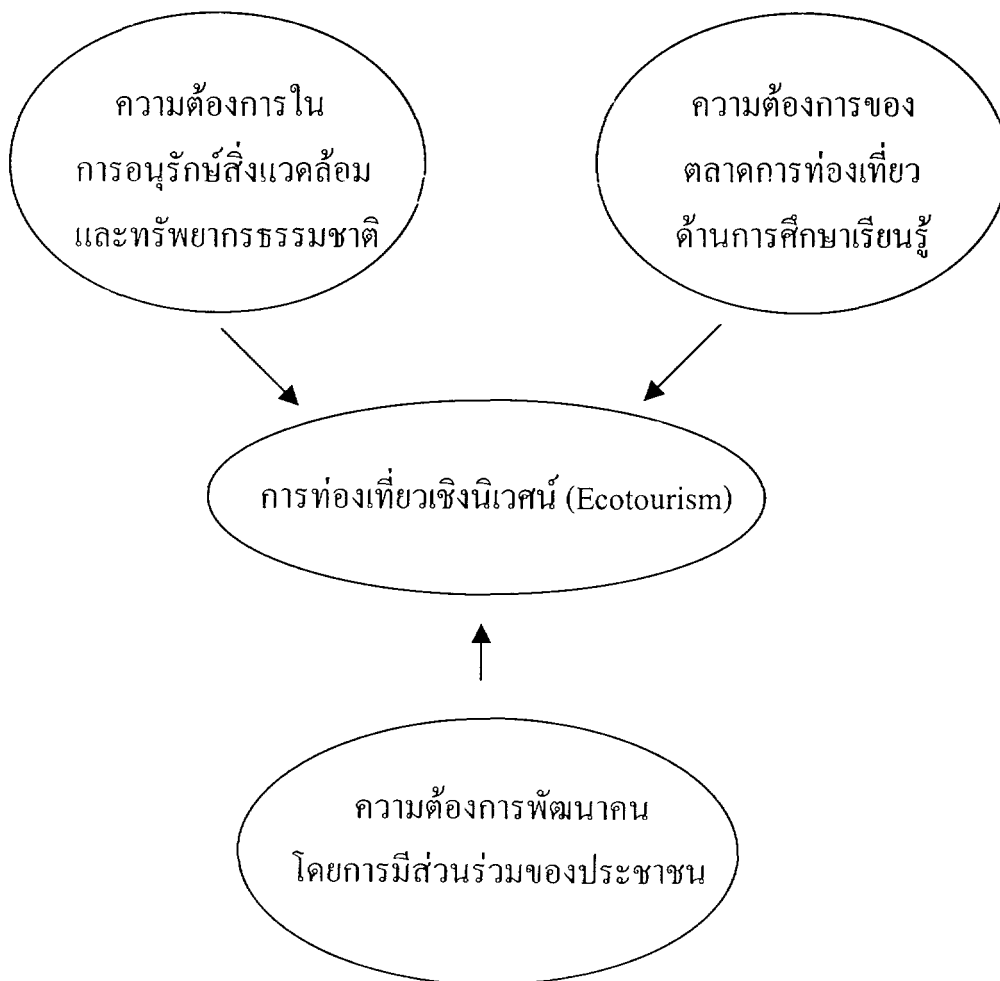
จากอดีตที่ผ่านมาการจัดการการท่องเที่ยวโดยทั่วไปมักประสบปัญหาที่สวนทางกันเสมอระหว่างการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคม กับการพัฒนา ดังนั้น การสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนากับการอนุรักษ์ และการสร้างเสริมระบบประชาธิปไตยที่มาจากรากหญ้า (grass-root) ให้มากที่สุด ประกอบกับกระแสโลกของการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะจากการประชุม Earth Summit ที่ประเทศบราซิล เมื่อวันที่ 14 มิถุนายน 2535 ได้ก่อให้เกิดกระแสที่สำคัญต่อการพัฒนาการท่องเที่ยว 3 ด้าน คือ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2540)

1) กระแสความต้องการการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ ที่มีขอบข่ายกว้างขวางไปทั่วโลก ทั้งในแง่การอนุรักษ์ในระดับท้องถิ่นจนถึงการอนุรักษ์ป้องกัน และแก้ไขวิกฤตการณ์ของโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งการอนุรักษ์ระบบนิเวศ

2) กระแสความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวในด้านการศึกษาเรียนรู้ หรือมีประสบการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ เป็นความต้องการที่มีมากขึ้นในหมู่นักท่องเที่ยวและในทุกส่วนของสังคม เพื่อให้ผู้เกี่ยวข้องมีความรู้และความตระหนักในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

3) กระแสความต้องการพัฒนาคน โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มาจากรากหญ้า (grass-root) อันจะเป็นหลักประกันที่จะให้มีการพัฒนามีทิศทางที่ถูกต้อง มีการกระจายรายได้ที่เหมาะสมเป็นไปตามความต้องการของผู้ที่อยู่ในท้องถิ่น

จากพลังของทั้ง 3 กระแสนี้ ทำให้เกิดทางเลือกใหม่ในการท่องเที่ยว ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน และรูปแบบ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ก็คือรูปแบบที่มีการกล่าวมากที่สุด ดังแผนภาพต่อไปนี้

นิยามและความหมาย

Ecotourism เป็นคำที่ผสมกันระหว่าง คำว่า Ecology หรือ นิเวศวิทยา กับ คำว่า Tourism หรือ การท่องเที่ยว ซึ่งทางราชบัณฑิตยสถานได้บัญญัติศัพท์คำ “Ecotourism” เป็นภาษาไทยว่า “การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ” ทั้งนี้นิยามและความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้มีการกำหนดขึ้นจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลต่างๆ ไว้มากมาย อาทิ

เฮกเตอร์ เซบัลลอส-ลาสคูเรียน (Hector Ceballos-Lascurain, 1990 อ้างถึงใน กรุณา เตชาติวศ์ ณ อยุรยา 2539: 58) แห่งสภาพสากลว่าด้วยการอนุรักษ์ (International Union for the Conversation of Nature and Natural Resources-IUCN) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศหมายถึง การท่องเที่ยวรูปแบบหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางไปยัง แหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อชื่นชม ศึกษาเรียนรู้ และเพลิดเพลินไปกับทัศนียภาพ พืชพรรณ และสัตว์ป่า ตลอดจนลักษณะทางวัฒนธรรมที่ปรากฏในแหล่งธรรมชาติเหล่านั้น

เอลิซาเบธ บู (Elizabeth Boo, 1991 อ้างถึงในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538 : 3-3) ได้ให้คำนิยามของ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า คือ การท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่เอื้อประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ อันเนื่องมาจากการมีรายได้สำหรับการดูแลรักษาพื้นที่ การสร้างงานให้ชุมชนหรือท้องถิ่น และการสร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม

สมาคมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (The Ecotourism Society, 1991 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538: 3-3) กำหนดความหมายของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในช่วงแรก ว่าเป็นการเดินทางไปเยือนแหล่งธรรมชาติโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้ถึงวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ธรรมชาติด้วยความระมัดระวังไม่ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือทำลายคุณค่าของระบบนิเวศ และในขณะเดียวกันก็ช่วยสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจที่ส่งผลให้การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่น

ต่อมาคำนิยามดังกล่าวได้รับการปรับปรุงโดย เวสเทิร์น (Western, 1993 อ้างถึงใน มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ศูนย์วิจัยป่าไม้, 2538 : 3-3) ว่าเป็นการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติซึ่งมีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนในท้องถิ่นดีขึ้น

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540 : 2-51) ซึ่งจัดทำโครงการการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศเสนอต่อการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้สรุปคำจำกัดความของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า เป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบต่อแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่น และแหล่งวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศโดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อม และการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตใต้สำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

ภราเดช พัทธวิเชียร (2539 : 5) กล่าวว่า การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ คือ การเดินทางท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เป็นธรรมชาติ วัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีขอบเขตจำกัด โดยรูปแบบและสถานที่ตลอดจนในเรื่องกลุ่มนักท่องเที่ยว

จากนิยามความหมายข้างต้น จึงพอจะสรุปสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ดังนี้คือ

- 1) แหล่งท่องเที่ยวที่จะส่งเสริมและพัฒนาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ควรเป็นพื้นที่ธรรมชาติที่มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และสภาพแวดล้อมและอาจรวมไปถึงแหล่งประวัติศาสตร์ โบราณคดี และวัฒนธรรมที่ปรากฏในพื้นที่ธรรมชาตินั้นด้วย
- 2) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นการท่องเที่ยวที่ทุกฝ่ายมีความรับผิดชอบต่อสภาพแวดล้อมธรรมชาติ และระบบนิเวศ โดยเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายหรือทำให้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเสื่อมโทรม
- 3) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเน้นให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัส หรือมีประสบการณ์กับสภาพแวดล้อมธรรมชาติโดยตรง และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมธรรมชาติ ซึ่งนอกจากจะได้รับความพึงพอใจแล้ว ยังเป็นการเสริมสร้างจรรยาบรรณด้านสิ่งแวดล้อมเชิงบวกด้วย
- 4) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะต้องเป็นการท่องเที่ยวที่ให้ประโยชน์กลับคืนสู่ธรรมชาติ และการอนุรักษ์ธรรมชาติในขณะเดียวกันจะเอื้อประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นทั้งทางตรงและทางอ้อม

5) การท่องเที่ยวเชิงนิเวศจะมุ่งเน้นที่คุณค่าของธรรมชาติหรือลักษณะเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยว ไม่ใช่เน้นที่การเสริมแต่งหรือการพัฒนาอำนวยความสะดวกต่างๆ

ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ เป็นการท่องเที่ยวซึ่งให้ความสำคัญกับการศึกษา ชื่นชม และการทำความเข้าใจธรรมชาติสิ่งแวดล้อมที่รวมถึงวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี โดยมุ่งเน้นความรับผิดชอบต่อการอนุรักษ์สภาพเดิมของธรรมชาติสิ่งแวดล้อม และเปิดโอกาสให้คนในท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวให้กับท้องถิ่นของตน เพื่อก่อให้เกิดการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน

นอกจากนี้สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 2-46) ได้ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะและความเหมาะสมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศสำหรับประเทศไทย ซึ่งเน้นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ (Responsible) ในแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติ (Nature) เป็นหลัก มีการจัดการรักษาสิ่งแวดล้อม (Environmentally Management) และการให้การศึกษาแก่ผู้เกี่ยวข้อง (Education) โดยครอบคลุมลักษณะพื้นฐานขององค์ประกอบหลัก 4 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1) องค์ประกอบด้านพื้นที่ เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเป็นหลัก มีแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ทั้งนี้ รวมถึงแหล่งวัฒนธรรมและประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศ ในพื้นที่ของแหล่งนั้น องค์ประกอบด้านพื้นที่จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีพื้นฐานอยู่กับธรรมชาติ (Nature-based Tourism)

2) องค์ประกอบด้านการจัดการ เป็นการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบต่อ ไม่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีการจัดการที่ยั่งยืนครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม การป้องกันและกำจัดมลพิษ และควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีขอบเขต จึงเป็นการท่องเที่ยวที่มีการจัดการอย่างยั่งยืน (Sustainably managed Tourism)

3) องค์ประกอบด้านกิจกรรมและกระบวนการ เป็นการท่องเที่ยวที่เอื้อต่อกระบวนการเรียนรู้ (Learning process) โดยมีการให้การศึกษา (Education) เกี่ยวกับสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศของแหล่งท่องเที่ยว เป็นการเพิ่มพูนความรู้ (Knowledge)

ประสบการณ์ (Experience) ความประทับใจ (Appreciation) เพื่อสร้างความตระหนัก และปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องทั้งต่อนักท่องเที่ยว, ประชาชนในท้องถิ่น, และผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง จึงเป็น การท่องเที่ยวสิ่งแวดล้อมศึกษา (Environmental Education-based Tourism)

4) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีส่วนร่วม เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชนและประชาชนในท้องถิ่น ตลอดจนกระบวนการ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่นซึ่งหมายความรวมถึง การกระจายรายได้ การยกระดับคุณภาพชีวิต และการได้รับผลตอบแทน เพื่อกลับมาบำรุงรักษาและจัดการแหล่งท่องเที่ยวด้วยโดยในที่สุดแล้วท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการควบคุมการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีคุณภาพ ท้องถิ่นในที่นี้เริ่มตั้งแต่ประชาชนระดับรากหญ้า (grass root) จนถึงการปกครองท้องถิ่น และอาจรวมถึงการมีส่วนร่วมของผู้ที่เกี่ยวข้องด้วย จึงเป็น การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participate-based Tourism)

จะเห็นได้ว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศนั้นมีองค์ประกอบสำคัญพื้นฐานแตกต่างกันไปจากรูปแบบการท่องเที่ยวแบบเดิมในลักษณะ Mass Tourism ซึ่งเน้นความสำคัญที่ตัวเลขของรายได้ อันจะบ่งบอกถึงความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ ในขณะที่การท่องเที่ยวเชิงนิเวศให้ความสำคัญกับการพัฒนา “คน” ซึ่งมีใช้ความเฉพาะคนในฐานะผู้เป็นนักท่องเที่ยวเท่านั้น แต่หมายความรวมถึงทุกคนที่เกี่ยวข้องทั้งผู้ประกอบการ หน่วยงาน องค์กร และประชาชนผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่น รวมทั้งเน้นการมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวร่วมกันของทุกหน่วยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา เองก็มีลักษณะการท่องเที่ยวในรูปแบบนี้ด้วยเช่นกัน

แนวความคิดทฤษฎีการมีส่วนร่วม

รูปแบบการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ซึ่งเชื่อว่าจะเป็นแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวอันจะนำไปสู่ทิศทางที่ยั่งยืน มีหลักการที่สำคัญประการหนึ่ง คือ มุ่งเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นในการจัดการการท่องเที่ยว

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

วิลเลียม เออร์วิน (William Erwin, 1976: 138 อ้างถึงใน สุรินทร์ คล้ายจินดา, 2539: 14) ได้ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่บุคคลเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมแก้ปัญหา ด้วยตนเองในการดำเนินงาน โดยเน้นการมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในการใช้ความคิดสร้างสรรค์ร่วมกับการใช้วิทยาการอย่างชำนาญและเหมาะสม เพื่อแก้ไขปัญหา สนับสนุนให้สัมฤทธิ์ผลในการพัฒนา พร้อมกับติดตามงานขององค์กรและผู้ที่เกี่ยวข้อง

อลาสแตร์ ที. ไวท์ (Alastair T.White, 1982: 18) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ พฤติกรรมที่แบ่งออกเป็น 4 มิติ ได้แก่

มิติที่ 1 มีส่วนร่วมในการตัดสินใจว่าจะไรควรทำและทำอย่างไร

มิติที่ 2 มีส่วนร่วมเสียดสีและลงมือปฏิบัติการตามที่ตัดสินใจ

มิติที่ 3 มีส่วนร่วมในผลประโยชน์จากการดำเนินการ

มิติที่ 4 มีส่วนร่วมในการประเมินผล

โซเอทจิพโต วิสาโรจโน (Soetjipto Wisarajno อ้างใน ปริศนา โกลละสุด, 2534: 10) ให้ความหมายว่า การมีส่วนร่วม คือ การทำให้ประชาชนพ้นจากการเป็นสิ่งที่ต้องพัฒนามาเป็นผู้นำของการพัฒนา ซึ่งประชาชนจะต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับทุกขั้นตอน คือ ขั้นตอนการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ การจัดลำดับความสำคัญการวางแผน การปฏิบัติตามแผนและการให้ได้ความรู้มาเพื่อที่จะใช้เป็นพลังแห่งการพัฒนา

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527) ได้สรุปความหมายของการมีส่วนร่วมไว้ว่า การมีส่วนร่วมคือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนในการจัดการควบคุมการใช้ และการกระจายทรัพยากรที่มีอยู่เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกของสังคม ในการมีส่วนร่วมของประชาชนได้พัฒนาการรับรู้และภูมิปัญญาซึ่งแสดงออกในรูปการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเอง

คณะกรรมการบริหารเพื่อประสานงานเฉพาะกิจในการพัฒนาชนบท ขององค์การสหประชาชาติ (2521, อ้างถึงใน ปีเตอร์ โอคส์และเดวิด นาร์สเคน, 1984) กล่าวว่า ความหมายที่แท้จริงของการมีส่วนร่วมของมวลชน คือ ความมานะพยายามร่วมกันของ

บุคคลที่เกี่ยวข้องที่จะรวมพลังความพยายามและทรัพยากรใดๆ ที่เห็นควรนำมาใช้ในการบรรลุวัตถุประสงค์ตามที่เขาได้ตั้งเอาไว้ โดยนัยนี้ทำให้อาจเรียกได้ว่า การมีส่วนร่วมเป็นกระบวนการของการกระทำอย่างแข็งขัน ที่ผู้มีส่วนร่วมได้ริเริ่มและลงมือกระทำตามความคิดและวิจรรณญาณของตนเอง รวมทั้งเป็นกระบวนการการกระทำที่เขาสามารถควบคุมได้ ส่วนความคิดเรื่องการมีส่วนร่วมอย่างผิวเผิน อันเป็นเพียงการเอาคนมาร่วมกระทำกิจกรรมบางอย่างตามความคิด หรือการวางแผนของผู้อื่น และควบคุมโดยผู้อื่นนั้นไม่อาจยอมรับได้ว่าเป็นการมีส่วนร่วมที่แท้จริง

ในขณะที่ Department of International Economic and Social Affairs 1981 อ้างถึงใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2535 อ้างถึงใน อุษณีย์ ศิริสุนทร โปบุลย์, 2538) กล่าวถึงคำว่า “การมีส่วนร่วม” ซึ่งได้จากรายงานการประชุมของ the Ad Group of Experts เรื่อง “Popular Participation as a Strategy for Promotion Community Level Action and National Development” กล่าวว่า ไม่สามารถจำกัดความที่ตายตัวได้ และมีการให้ความหมายต่างๆ กันไปในแต่ละประเทศ หรือแม้แต่ภายในประเทศเดียวกัน ในการจะเข้าใจความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนนั้น ต้องดูบริบทของแต่ละประเทศ และสภาพเศรษฐกิจ สังคม การเมืองของประเทศนั้น แต่ที่ประชุมได้เสนอความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชนไว้กว้างๆ ว่า

“การมีส่วนร่วม” จะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถเข้ามามีส่วนร่วม และมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนา และในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึง การเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจในรูปของการกำหนดเป้าหมาย วางนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติตามแผนทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม”

แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับความคิดเห็นของ ปีเตอร์ โอคส์ และ เดวิด นาร์สเดน (1984) ที่ว่า การมีส่วนร่วมยังไม่สามารถให้คำจำกัดความที่ใช้กันได้ทั่วไป ดังนั้นจึง

ได้ลำดับความหมายของการมีส่วนร่วมที่เคยมีการกล่าวถึง จากความหมายกว้างๆ ไปสู่ความหมายโดยเฉพาะเจาะจง เพื่อให้เห็นข้อแตกต่างในการตีความหมาย ดังนี้

1) การมีส่วนร่วม คือ การพิจารณาถึงการมีส่วนช่วยเหลือโดยสมัครใจโดยประชาชนต่อโครงการใดโครงการหนึ่ง ของโครงการสาธารณะต่างๆ ที่คาดว่าจะส่งผลต่อการพัฒนาชาติแต่ไม่ได้หวังจะให้ประชาชนเปลี่ยนแปลงโครงการ หรือวิจารณ์เนื้อหาของโครงการ

2) การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ประชาชนในชนบทรู้สึกตื่นตัว เพื่อที่จะทราบถึงการรับความช่วยเหลือและตอบสนองต่อโครงการพัฒนา ขณะเดียวกันก็สนับสนุนความคิดริเริ่มของคนในท้องถิ่น

3) ในการพัฒนาชนบทการมีส่วนร่วม คือ การให้ประชาชนเข้ามาเกี่ยวข้องกับกระบวนการ ตัดสินใจ กระบวนการดำเนินโครงการ และร่วมรับผลประโยชน์ จากโครงการพัฒนา นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับความพยายามที่จะประเมินผลโครงการนั้นๆ ด้วย

4) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนานั้นอาจเข้าใจอย่างกว้างๆ ได้ว่าเป็นการที่ประชาชนได้เข้าร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการตัดสินใจต่างๆ ในเรื่องที่จะมีผลกระทบกับเขา

5) การมีส่วนร่วมในชุมชน หมายถึง การที่ประชาชนจะมีสิทธิและหน้าที่ที่จะเข้าร่วมในการแก้ปัญหาภายในชุมชนของเขา การระดมทรัพยากรท้องถิ่นและการเสนอแนะทางแก้ไขให้กับชุมชน

6) การมีส่วนร่วมนั้นจะต้องเป็นกระบวนการดำเนินการอย่างแข็งขัน ซึ่งหมายถึงว่าบุคคลหรือกลุ่มที่มีส่วนร่วมนั้นได้เป็นผู้มีความคิดริเริ่มและได้มุ่งใช้ความพยายามตลอดจนความเป็นตัวของตัวเองที่จะดำเนินการตามความคิดริเริ่มนั้น

7) การมีส่วนร่วม คือ การที่ได้มีการจัดการที่จะใช้ความพยายามที่จะเพิ่มความสามารถที่จะควบคุมทรัพยากรและระเบียบในสถาบันต่างๆ ในสภาพสังคมนั้นๆ ทั้งนี้โดยกลุ่มดำเนินการ และความเคลื่อนไหวที่จะดำเนินการนี้ไม่ถูกควบคุมโดยทรัพยากรและระเบียบต่างๆ

ดังนั้น หากจะกล่าวโดยสรุปถึงความหมายของ การมีส่วนร่วม คือ การที่คนในสังคมเข้ามามีส่วนในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินการ ร่วมแก้ไขปัญหา ร่วม

รับผลประโยชน์ และร่วมประเมิณผล กับกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในสังคมนั้น เพื่อเป็นพลัง ในการพัฒนาสังคมของตนเองต่อไป

ทั้งนี้ นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ (2527) กล่าวถึงที่มาของการมีส่วนร่วมว่าเกิดจาก แนวความคิดสำคัญ 3 ประการ คือ

1) ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ซึ่งเกิดจากความสนใจและความ ห่วงกังวลของบุคคล ซึ่งบังเอิญพ้องกัน กลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน ของส่วนรวม

2) ความเดือดร้อน และความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ นั้น จึงลงมือกระทำร่วมกัน

3) การตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือ ชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่ม กระทำการที่สนองความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมอาจจะเกิดจากแนวคิดสั้นๆ เช่น

1) ความศรัทธา ที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์

2) ความเกรงใจ ที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือหรือมีเกียรติยศตำแหน่ง ทำให้ประชาชนเกิดความเกรงใจที่จะมีส่วนร่วมอยู่ด้วยทุกๆที่ยังไม่มีความศรัทธาหรือความเต็มใจอย่างเต็มเปี่ยมที่จะกระทำ เช่น ผู้ใหญ่ออกปากขอแรงผู้น้อยก็จะช่วย

3) อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ทำให้ปวงชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส

นอกจากนี้ วรรณิการุ ฆมติ (2524) ซึ่งศึกษาการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการสารภี ตำบลท่าช้าง อำเภอวารินชำราบ จังหวัดอุบลราชธานี พบว่า ปัจจัยจูงใจให้มีส่วนร่วม ได้แก่ เกียรติ และความ ต้องการ อาชีพใหม่ การจูงใจจากเพื่อน การสัมพันธ์อันดีกับเพื่อนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ ความต้องการเงินลงทุน ความต้องการซื้อสินค้าราคาถูก และผู้นำที่ชักนำให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมได้แก่ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน แพทย์ ครู กรรมการสภาตำบล เป็นต้น

อาจสรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม คือ การที่คนมาร่วมกิจกรรมในสภาพที่มีความต้องการ ความสนใจและเป้าหมายร่วมกัน ทั้งในทางเศรษฐกิจ สังคมและการเมืองโดยเริ่มต้นด้วยการร่วมกันปรึกษาหารือ ร่วมกันตัดสินใจชี้ชัดปัญหา จัดลำดับความสำคัญ และหาวิธีแก้ปัญหา ลงมือปฏิบัติและทำการประเมินผล แล้วเริ่มต้นใหม่เป็นเช่นนี้ไปเรื่อยๆ

2. ขั้นตอนของการมีส่วนร่วม

วันรักษ์ มิ่งมณีนาถ (2531 : 11-15 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 : 28) ระบุว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนที่แท้จริงควรจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอน ดังนี้คือ

1) การมีส่วนร่วมในการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชน เพื่อนำไปสู่การค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับ ก่อนหรือหลัง ชาวบ้านต้องรู้ถึงปัญหาของตนเอง มิใช่ให้คนภายนอกมาชี้ปัญหา

2) การมีส่วนร่วมในการวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา

3) การมีส่วนร่วมในการเลือกวิธีและวางแผนในการแก้ปัญหา

4) การมีส่วนร่วมดำเนินการตามแผน เช่น การสละแรงงานและทรัพยากรต่างๆ

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

อคิน รพีพัฒน์ (2527) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

1) การค้นปัญหา สาเหตุของปัญหาตลอดจนแนวทางแก้ไข

2) การตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา

3) การปฏิบัติงานในกิจกรรมการพัฒนาตามแผน

4) การประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ในขณะที่ นอร์แมน อัฟฮอฟ (Normal Uphoff, 1981 อ้างถึงใน อคิน รพีพัฒน์ , 2527) แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 ขั้นตอน เช่นกันคือ

1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making)

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (Implementation)

3) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (Benefits)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

กล่าวโดยสรุปคือ การมีส่วนร่วมประกอบด้วยขั้นตอน ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหาและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน ตลอดจนการจัดลำดับของปัญหาและการคัดเลือกปัญหาที่จะแก้ไขตามลำดับความสำคัญ และความต้องการของการของคนในชุมชนนั้น

2) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเลือกแนวทาง และวางแผนเพื่อแก้ไขปัญหา

3) การมีส่วนร่วมในการดำเนินงานตามแผน

4) การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์

5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทั้งนี้ในกระบวนการมีส่วนร่วมดังกล่าวนี้ ขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญต่อการพัฒนามากที่สุด คือ ขั้นตอนของการตัดสินใจ (Jan Serves, 1996)

มีผู้ให้คำนิยามว่า “การตัดสินใจ คือ การเลือกทางใดทางหนึ่งจากหลายๆ ทาง ซึ่งมีความหมายไปในทางเดียวกันกับความหมายเดิมของคำว่า Decision ที่มาจากภาษาละติน หมายความว่า การเลือกตัดสินใจลงไปอย่างเดี่ยวอย่างหนึ่ง

ทั้งนี้ความหมายของการตัดสินใจ ที่กล่าวว่า เป็นการเลือกจากหลายๆทางนั้น เป็นคำนิยามที่อธิบายให้เห็นถึงลักษณะหรือแนวความคิดหลักของการตัดสินใจ แต่การเลือกหรือการตัดสินใจ ไม่ว่าจะเป็นการเลือกโดยบุคคล หรือ โดยกลุ่มจะต้องกระทำโดยมีจุดมุ่งหมายอย่างหนึ่งอย่างใดเสมอ ดังนั้นคำนิยามของการตัดสินใจที่มีความหมายครอบคลุมกว้างขวางมากที่สุด คือ การตัดสินใจหมายถึง การชั่งใจ ไตร่ตรอง และตัดสินใจเลือกทางดำเนินการที่เห็นว่าดีที่สุดในหลายๆ ทาง เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการ “(วิไลลักษณ์ จูติพลธำรง, 2540 : 47)

โดย เอเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Eevrett M. Rogers, 1973) ได้แบ่งการตัดสินใจออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้ คือ

1) การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional decision) เป็นการตัดสินใจซึ่งบุคคลแต่ละคนกระทำได้โดยเสรี และการตัดสินใจนั้นส่งผลกระทบต่อตัวบุคคลเอง ไม่กระทบกระเทือนคนอื่น ๆ

2) การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Collective Decision) เป็นการตัดสินใจร่วมกันของคนในสังคม ซึ่งผลของการตัดสินใจนั้นสมาชิกในสังคมต้องยอมรับและปฏิบัติตาม

3) การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ (Authority Decision) เป็นการตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ ซึ่งการตัดสินใจนี้จะส่งผลกระทบต่อส่วนรวม

หากเปรียบเทียบการตัดสินใจทั้ง 3 ประเภท ในแง่ของผู้ตัดสินใจ กับผู้ปฏิบัติตามการตัดสินใจ จะเห็นว่า

1) การตัดสินใจโดยบุคคล (Optional Decision) ผู้ตัดสินใจและผู้ปฏิบัติเป็นคนๆ เดียวกัน และผู้รับผิดชอบเต็มที่ในการตัดสินใจนั้น

2) การตัดสินใจโดยกลุ่ม (Collective Decision) ผู้ปฏิบัติมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ แม้ว่าผลของการตัดสินใจนั้นอาจจะไม่ตรงตามความต้องการของตนแต่ก็ต้องยอมรับเสียงข้างมากของสังคม

3) การตัดสินใจโดยผู้มีอำนาจ (Authority Decision) ผู้ปฏิบัติไม่มีโอกาสร่วมตัดสินใจด้วย

จากข้อมูลข้างต้นจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจซึ่งเปิดโอกาสให้สมาชิกของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมด้วย ก็คือ การตัดสินใจโดยกลุ่ม

3. กระบวนการดำเนินการ

มิกคาเอล เค. เฮย์วูด (Michael K. Haywood, 1988 : 105-106) ได้เสนอว่า กระบวนการดำเนินการ คือ การเพิ่มบทบาทเกี่ยวกับการวางแผนให้มากขึ้นลดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม สนับสนุนให้มีการศึกษาเพื่อนำวิธีการทำโครงการเข้าไปพัฒนากลยุทธ์ของชุมชน และใช้วิธีการประชุมร่วมกันเพื่อสร้างข้อผูกพันที่จะสามารถรักษาความต่อเนื่องให้คงอยู่ โดยการยอมรับของชุมชน

เดวิด จี. ซิมมอนส์ (David G. Simmons, 1994: 98-99) ได้เสนอว่ากระบวนการดำเนินการ คือ การกระทำที่ควรกระจายแผนงานออกไป แล้วจึงจะนำแผนงานมารวมกัน

ตามวัตถุประสงค์ทั้งหมดของชุมชน ให้ความสำคัญต่อแนวความคิดของประชาชนในการกำหนดผลผลิต ทั้งนี้เป้าหมายของการร่วมกันควรเป็นไปตามความปรารถนาของชุมชน โดยมีกรอบกำหนด ดังนี้

- 1) มีการกำหนดทิศทางและเป้าหมายที่เป็นที่ยอมรับในระดับ โครงสร้างและหน้าที่ต่อกฎเกณฑ์ต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นจากการกำหนดทิศทางนั้น
- 2) มีความเป็นประชาธิปไตยที่เสมอภาค จากสิทธิที่ประชาชนเป็นผู้กำหนดความหมายในระดับชุมชนของตนอย่างแท้จริง
- 3) กำหนดแผนงานระดับชุมชนร่วมกับแผนงานระดับชาติ
- 4) มีการจัดระบบ ที่เกิดจากการสร้างความคิด การศึกษาและการค้นคว้าที่เป็นผลมาจากการทดลองตามทฤษฎี

ปีเตอร์ อี.เมอร์ฟี (Peter E. Murphy, 1988: 96) ได้เสนอว่า ขั้นตอนสำคัญของกระบวนการดำเนินการ คือการประชุมเชิงปฏิบัติการที่สามารถจะนำสมาชิกและผู้สนใจจากมวลชนสาขาต่างๆ มารวมกันเพื่อพิจารณาค่านิยมของชุมชนที่ต้องการทำงานร่วมกัน โดยนำความต้องการของสังคม ชุมชนและธุรกิจอื่นๆ มาอภิปรายให้เกิดความเหมาะสมและหาข้อยุติให้ได้

จอร์จ ฮิวส์ (George Huges, 1995: 54) เสนอว่า กระบวนการดำเนินการต้องสร้างจากความพร้อมและความสามารถในการคิด การทำและการจัดการที่ริเริ่มด้วยตนเอง โดยการประสานงานระดับภาคผ่านระดับท้องถิ่น มีการเตรียมงานที่รวดเร็วและเร่งด่วนทั้งตัวโครงการและแผนปฏิบัติการ โดยจัดทำเป็นระบบชี้แนะที่ชัดเจนหลังจากจัดตั้งคณะกรรมการเฉพาะกิจ ซึ่งบทบาทแรกของคณะกรรมการ คือ ยกร่างคำชี้แนะแล้วนำออกเผยแพร่ ซึ่งการกระทำทั้งหมดในขั้นนี้ยังเป็นเพียงการนำร่อง เพื่อจะดำเนินงานขั้นตอนอื่นๆ ต่อไป

แมกซ์ โลว์ เดอร์มิลค์และดับเบิลยู โรเบิร์ต ไลทอส (Mas Low dermilk and W. Robert Laitos อังในประสพสุข ดินทร์, 2531: 24) ได้เสนอไว้ว่า กระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อการพัฒนา มี 7 ขั้นตอน ดังนี้

- 1) การสำรวจขั้นต้น (preliminary reconnaissance)

2) การศึกษาเพื่อจัดลำดับความสำคัญของปัญหา (priority problem indentification & studies)

3) การแสวงหาแนวทางแก้ไข (search for solutions)

4) การกำหนดทางแก้ไขปัญหา (assessment of solution)

5) การปฏิบัติตามโครงการ (project implementation)

6) การประเมินผลโครงการ (formal project evaluation)

7) การพิจารณาทบทวนโครงการเพื่อดำเนินการที่สมบูรณ์ตามเป้า (project reconsideration of completion)

อาจจะสรุปได้ว่า กระบวนการดำเนินการ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์และเป้าหมาย ขั้นตอนลำดับความสัมพันธ์ระหว่างขั้นตอน โดยต้องกระทำผ่านประชาชนให้ประชาชนมีความเข้าใจและพึงพอใจอย่างเป็นอิสระ กระบวนการที่ดีควรเป็น ดังนี้

- 1) สำรวจ เพื่อพิจารณาขอบข่ายปัญหาของภารกิจให้มีความชัดเจน
- 2) ศึกษา เพื่อแสวงหาวิธีแก้ไขและ/หรือพัฒนาที่ดีและเหมาะสม
- 3) สร้างแผนงาน แนวทางปฏิบัติการและข้อผูกพันให้เกิดความต่อเนื่อง
- 4) สร้างความเข้าใจกับชุมชน แล้วปฏิบัติการ
- 5) ประเมินผลโครงการ
- 6) พิจารณา ทบทวนแผนงานและปรับปรุงโครงการ

4. รูปแบบของการมีส่วนร่วม

ปรัชญา เวสารัชช์ (2528 อ้างถึงใน ปราณี หมอนทองแดง, 2533 : 30) กล่าวถึงรูปแบบของการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบ คือ

1) ร่วมแสดงความคิดเห็น ในรูปของการเขียน การพูด หรือการสื่อความในรูปแบบอื่นเพื่อแสดงความคิดเห็นของตน การแสดงความคิดเห็นเช่นนี้อาจเกิดขึ้นในขั้นตอนใดของกิจกรรมการพัฒนาก็ได้

2) ร่วมสละทรัพยากรวัตถุ โดยการให้ยืมหรือให้เงิน วัสดุ กรรมสิทธิ์ในทรัพย์สิน การใช้ประโยชน์จากสถานที่และอุปกรณ์ต่างๆ

3) การร่วมสละแรงกาย ในกิจกรรมการพัฒนานั้นๆ

4) ร่วมสละเวลา เช่น ร่วมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น เข้าร่วมประชุม (แม้จะไม่แสดงความคิดเห็นส่วนตัวก็ตาม)

กรณีการ ฆมติ (2524 : 13) สรุปรูปแบบของการมีส่วนร่วมได้ 10 รูปแบบ คือ

- 1) การมีส่วนร่วมประชุม
- 2) การมีส่วนร่วมออกเงิน
- 3) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ
- 4) การมีส่วนร่วมเป็นผู้นำ
- 5) การมีส่วนร่วมสัมภษณ์
- 6) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ชักชวน
- 7) การมีส่วนร่วมเป็นผู้บริโภค
- 8) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ริเริ่ม
- 9) การมีส่วนร่วมเป็นผู้ใช้แรงงานหรือเป็นลูกจ้าง
- 10) การมีส่วนร่วมในการออกวัสดุอุปกรณ์

สุพรรณิ ไชยอำพร และสนธิ สมักรการ (2535 : 37) สรุพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภท คือ

1) การมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ

2) การมีส่วนร่วมไม่แท้จริง เช่น การร่วมลงแรงในการทำโครงการ ร่วมบริจาคเงินหรือสิ่งอื่นๆ หรือ การร่วมบำรุงรักษา โดยไม่ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ

ดังนั้นจะเห็นว่าในการสร้างการมีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นขั้นตอนใด หรือรูปแบบไหนนั้น ล้วนแล้วแต่มีจุดเริ่มต้นขึ้นมาจากกระบวนการของการติดต่อสื่อสาร กล่าวคือ การที่สมาชิกของชุมชน สามารถและมีโอกาสในการสื่อสารระหว่างกัน ย่อมก่อให้เกิดความรู้ ความเข้าใจร่วมกัน ซึ่งทำให้ชุมชนนั้นสามารถแยกแยะปัญหา และความต้องการของสมาชิกภายในชุมชน อันจะนำไปสู่การร่วมดำเนินการเพื่อให้บรรลุเป้าหมายตามที่สมาชิกต่างมีความพึงพอใจร่วมกัน

ก็เลีย ที. กาสติโล (Gelia T.Castillo อ้างใน สุพรรณิ ไชยอำพรและสนธิ สมักรการ, 2535: 37) เสนอว่า รูปแบบการมีส่วนร่วม คือ การที่ประชาชนเข้ามามีส่วน

ร่วมทุกขั้นตอนของการดำเนินโครงการ เริ่มตั้งแต่ขั้นวางแผน ระบุปัญหาและความต้องการขั้นปฏิบัติ การประเมินผล และบำรุงรักษา สรุปเป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมได้ คือ ร่วมในการตัดสินใจ ร่วมบริจาค ร่วมปฏิบัติการ และร่วมรับประโยชน์

โคเฮนและอัฟฮอฟฟ์ (Cohen & Uphoff อ้างใน ประสพสุขคีรินทร์, 2531: 21) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบคือ

1) การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (decision making) ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน คือ ริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติการ (implementation) ประกอบด้วย การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหารและการประสานความร่วมมือ

3) การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (benefit)

4) การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation)

โฮเซ เอ.อักบายานี เจ อาร์. (Jose A. Agbayani Jr. อ้างในอุษาศาสตร์ ภักดี, 2536: 73) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 10 แบบ ดังนี้

1) การมีส่วนร่วมประชุม

2) การมีส่วนร่วมบริจาคเงินและวัสดุ

3) การมีส่วนร่วมเป็นสมาชิก

4) การมีส่วนร่วมเป็นกรรมการ

5) การมีส่วนร่วมในการทำงาน

6) การมีส่วนร่วมในการเป็นผู้นำ

7) การมีส่วนร่วมออกความคิดเห็น

8) การมีส่วนร่วมออกเสียงสนับสนุนหรือคัดค้าน

9) การมีส่วนร่วมใช้ประโยชน์ให้ถูกต้อง

10) การมีส่วนร่วมช่วยเหลือในการรักษาโครงการ

อาจสรุปได้ว่า รูปแบบการมีส่วนร่วม คือ ลักษณะการเกี่ยวข้องที่สามารถกระทำกิจกรรมร่วมกันในลักษณะที่ร่วมกันอย่างแท้จริงและไม่แท้จริง คือร่วมศึกษาสาเหตุของปัญหาและความต้องการของกลุ่ม ร่วมคิดและตัดสินใจสร้างสรรค์สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่ม กำหนดนโยบาย แผนงาน โครงการและกิจกรรม บริหารงาน ใช้

ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างคุ้มค่า ลงทุนหรือเสียสละ ปฏิบัติ ติดตามประเมินผลงานและรักษากิจกรรมให้คงอยู่ยาวนานและร่วมรับผลประโยชน์

5. ปัญหาและอุปสรรคการมีส่วนร่วม

โรเบิร์ต อับเบิลยู.แมคอินทอช (Robert W.Mcintosh, 1976: 21) เสนอว่า ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วม คือ บทบาทระดับชาติที่เกี่ยวกับการสืบสานวิถีดำรงชีพตามประเพณีและคตินิยม ที่ต้องประสานกับการนำเสนอ ซึ่งต้องมีไหวพริบในเชิงสร้างสรรค์

ธรรมบุญ พงษ์ศรีกูรและคณะ (2534: 135) เสนอว่า ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วม คือ ความไม่สอดคล้องกันของระบบการศึกษากับความประสงค์ของชุมชน

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (อ้างใน ประพันธ์ บรรลูลศิลป์, 2531: 17) เสนอว่าปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วม มี ดังนี้

1) นโยบายในระบบราชการมักมาจากเบื้องบน จึงเป็นการยากที่จะให้เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในชนบท มีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะวิธีการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เจ้าหน้าที่แต่ละฝ่ายเข้าใจนั้นแตกต่างกัน จึงทำให้การดำเนินงานแตกต่างกันด้วย

2) ข้าราชการชอบทำงานสำนักงานมากกว่างานสนาม ซึ่งเป็นงานด้านเอกสารที่จะนำเสนอผู้บังคับบัญชา เพราะข้าราชการต้องปฏิบัติหน้าที่เพื่อตอบสนองเบื้องบนตามระบบการพิจารณาความดีความชอบ ข้าราชการจึงไม่มีความเข้าใจสภาพแวดล้อมและข้อมูลแท้จริงของประชาชน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ควรจะเป็นจึงเกิดขึ้นได้ยาก

3) ผู้เกี่ยวข้องกับประชาชนบางส่วนไม่ปรารถนาให้รวมตัวกันและไม่ต้องการการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนอย่างจริงจัง

อาจสรุปได้ว่า ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วม คือ สภาพที่ขัดขวางการมีส่วนร่วม ได้แก่ ความไม่เข้าใจกัน การประสานงานที่ไม่ชัดเจน ความต่อเนื่องที่ขาดข้อผูกพัน ระบบการปกครองที่จำกัดสิทธิราษฎร การบริหารที่ขาดประสิทธิภาพ รวมทั้งการขาดข้อมูล และการจัดสรรผลประโยชน์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1. ด้านกระบวนการทำงาน

จอร์จ ฮิวส์ (George Hughes, 1995: 49-50) ได้เสนอไว้ในผลงานวิจัยเรื่อง The cultural construction of sustainable tourism ที่พบว่า กระบวนการต้องเริ่มจากรัฐบาลกำหนดโครงการและแผนปฏิบัติการอย่างเป็นระบบ มีการชี้แนะแนวทาง มีการจัดตั้งกลุ่มและกรรมการเฉพาะกิจ ระยะเวลาจะดำเนินการเป็นโครงการนำร่อง เพื่อแสวงหาความเหมาะสมก่อนลงมือทำอย่างจริงจัง สิ่งที่เขาไม่ได้ คือรัฐบาลต้องมีงบประมาณสนับสนุน

มิคาเอล เค. เฮย์วูด (Michael K. Haywood, 1988: 105-106) ได้ทำการศึกษาไว้ในเรื่อง Responsible and responsive tourism planning in community พบว่ากระบวนการที่กำหนดเป็นขั้นตอนต่าง ๆ นั้น มีความสำคัญอย่างยิ่ง อยู่ที่การคำนึงถึงความต่อเนื่อง สม่ำเสมอของการกระทำ กิจกรรมหรือโครงการใดๆ จะประสบผลสำเร็จสมบูรณ์ได้ ต้องสร้างความผูกพันเพื่อปกป้อง การต่อเนื่อง (continuity)

2. ด้านรูปแบบการมีส่วนร่วม

ธรรมนูญ พงษ์ศรีกูรและคณะ (2530: 138-139) ศึกษาเพื่อสนับสนุน การจัดทำแผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ. 2535-2539) พบว่า ต้องส่งเสริมให้ประชาชนและธุรกิจในพื้นที่เห็นความสำคัญในการอนุรักษ์และมีส่วนร่วมในการพัฒนาบูรณะ โบราณสถานจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ (อ้างใน โกวิน วิวัฒน์พงศ์พันธ์และคณะ, 2534: 16) พบว่า การพัฒนาหมู่บ้าน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน ควรประกอบด้วย

1) การมีส่วนร่วมในการค้นคว้าปัญหาและสาเหตุปัญหาของประชาชน การมีส่วนร่วมในรูปแบบนี้มีความสำคัญ เพราะถ้าประชาชนไม่เข้าใจปัญหาและสาเหตุปัญหาด้วยตัวของเขาเอง กิจกรรมต่างๆที่ตามมาก็ไร้ประโยชน์ สาเหตุก็เพราะประชาชนที่ขาดความเข้าใจจะมองไม่เห็นความสำคัญของกิจกรรม สิ่งหนึ่งที่แน่นอนก็คือ ประชาชนเป็นผู้อยู่กับปัญหา แต่พิจารณาปัญหาของตนได้ไม่ชัดเจน จนกว่าจะมีผู้มาช่วยวิเคราะห์ให้

เห็นสาเหตุแจ่มชัดขึ้น เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาจึงต้องทำหน้าที่เป็นเสมือนกระจกสะท้อนภาพ ให้ประชาชนเห็นภาพของปัญหาและวิเคราะห์ปัญหาได้ด้วยตนเอง

2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจกรรม การวางแผนเป็นรูปแบบที่ขาดไม่ได้ เพราะหากเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องการแต่ผลงานการพัฒนาวัตถุให้เสร็จโดยไว ก็สามารถจะวางแผนงานได้ด้วยตนเอง เป็นสิ่งยากลำบากที่จะผลักดันให้เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาทำหน้าที่เป็นเพียงเพื่อนของประชาชน แต่ถ้าไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในแบบนี้ โอกาสที่เขาจะได้รับการศึกษาและพัฒนาตนเองก็จะหมดไป เจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาต้องบงเปิดใจว่าการศึกษาคือต้องเริ่มจากยากไปหาง่าย การจะเร็วหรือช้าอย่างไร เกิดจากระดับของผู้ที่รับการศึกษา มิใช่จากระดับความรู้ความสามารถของเจ้าหน้าที่หรือนักพัฒนาที่จะต้องมีความรู้ความสามารถระดับสูงฝ่ายเดียว

3) การมีส่วนร่วมในการลงทุนและการปฏิบัติงาน ประชาชนทุกคนต่างก็มีทรัพยากรพอที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน อย่างน้อยที่สุดก็มีแรงงานและประสบการณ์ การได้เข้ามาร่วมปฏิบัติจะทำให้ได้เรียนรู้ การได้เห็นและได้เรียนรู้ประโยชน์ของกิจกรรมจะทำให้เกิดสำนึกของความรักและหวงแหน

4) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลงาน ถ้าขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน มีแต่การดำเนินงานของบุคคลภายนอก ประชาชนก็จะไม่ทราบว่าได้ผลดีหรือรับประโยชน์อย่างไรหรือไม่ ก็จะไม่เข้าใจและไม่สามารถมองเห็นคุณค่าของกิจกรรมที่ทำ

3. ด้านปัญหาและอุปสรรค

LORD Cultural Resources Planing & Management Inc. (1993: 5) เสนอไว้ในเอกสาร The Cultural Tourism Handbook ว่า บางสังคมมีความกังวลที่การท่องเที่ยวจะสร้างผลกระทบเชิงลบแก่คุณภาพชีวิต การสร้างความเพลิดเพลินให้แก่นักท่องเที่ยวอาจจะทำอันตรายต่อวัฒนธรรม และควรทำอย่างไรให้การท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมสามารถทำงานร่วมกันเพื่อสร้างสรรค์ประโยชน์ทางเศรษฐกิจ

จุมพล สวัสดิ์ดิยากร (2530: ก) ได้เสนอไว้ในผลการวิจัยทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการท่องเที่ยว พบว่า ปัญหาอุปสรรค คือ การขาดความประสานร่วมมือกันอย่างจริงจังระหว่างหน่วยงานของรัฐ และรัฐยังขาดองค์กรด้านประสานงานเกี่ยวกับการแก้ปัญหา

4. ด้านข้อเสนอแนะแนวทางส่งเสริมการมีส่วนร่วม

ปฐพี อากมานนท์ มอนซอน และคณะ (2535: 289-291) ได้ศึกษาผลกระทบของการท่องเที่ยวเดินป่าต่อสภาวะแวดล้อมและประชาชนท้องถิ่นเสนอแนะว่า ควรให้ความสนใจต่อการประสานความร่วมมือระหว่างหน่วยงาน เพื่อให้มีการวางแผนส่งเสริม (promotion) และการให้การศึกษา (education) แก่กลุ่มบุคคลซึ่งกลุ่มบุคคลที่ต้องคำนึงถึงและให้ความสำคัญอย่างยิ่ง คือ กลุ่มประชาชนในพื้นที่ที่เป็นแหล่งท่องเที่ยว

Institute of Technology Bandung (1995: 8) ได้จัดทำเอกสารรายงาน Tourism Technology เสนอแนะว่า ควรพิจารณาสนับสนุนการให้ความรู้เกี่ยวกับความปลอดภัยและความสะดวกสบายสำหรับนักท่องเที่ยวให้ประชาชนทราบ และให้ประชาชนมีความรู้ในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับวัฒนธรรมตามความหมายของการท่องเที่ยวเพื่อจัดเตรียมให้พร้อมในฐานะที่วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

จากแนวความคิด ตลอดจนข้อกำหนดที่ทำการศึกษาดังกล่าวมาแล้ว สรุปได้ว่า การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ การทำความเข้าใจบทบาทของการท่องเที่ยวเกี่ยวกับวัฒนธรรมและแสวงหาแนวทางสร้างสรรค์เพื่อนำไปพัฒนาการท่องเที่ยวและสังคมในอนาคต

แนวความคิดการบริหารจัดการทรัพยากรทางการท่องเที่ยว

(โครงการศึกษาวิจัยการจัดการมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม,

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 2543 : 40-59)

การบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นงานที่ยุ่งยากซับซ้อน เพราะสินค้าท่องเที่ยวมีองค์ประกอบในตัวสินค้าหลากหลาย ตั้งแต่แหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆ ทัศนียภาพของคนท้องถิ่น และบริการของอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ตั้งแต่ปางช้าง โรงเรียนฝึกหัดลิง ไปจนถึงโรงแรม 5 ดาว สายการบิน รวมไปถึงสาธารณูปโภคของรัฐที่ต้องให้ความสะดวก ความสะอาด สุขอนามัย และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ดังนั้นการท่องเที่ยวจึงมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่หลากหลายและมีจำนวนมาก

การมองปัญหาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในปัจจุบัน มักมองว่าการบริหารงานท่องเที่ยวกระจุกกระจายอยู่หลายกระทรวง ปัญหาจึงเกิดจากการขาดแคลนอำนาจ

ในการประสานงานหรือกำกับหน่วยงานอื่นๆ บ้างก็มองว่าเป็นปัญหาเกิดจากการท่องเที่ยวขาดรากฐานและพลังทางการเมือง ทำให้ผู้วางนโยบายในระดับสูงเพิกเฉยต่อปัญหาในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว เพราะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholders) ในอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว มักเป็นผู้ประกอบการขนาดกลางและเล็ก ขาดพลังอำนาจในการเมืองที่จะโน้มน้าวผู้บริหารระดับสูงให้หันมาสนใจปัญหาการท่องเที่ยว ประกอบกับรายได้ของการท่องเที่ยวซึ่งได้กลายเป็นตัวชี้วัดความสำเร็จของการท่องเที่ยวสูงขึ้นเป็นลำดับ

เมื่อรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 ออกบังคับใช้ โดยเน้นการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น ส่งผลให้มีพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ออกมารองรับกฎหมายฉบับนี้ กำหนดให้ในปี พ.ศ. 2544 รัฐบาลต้องโอนเงินร้อยละ 20 ของรายได้ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในปี พ.ศ. 2549 สัดส่วนนี้จะสูงถึงร้อยละ 35 หากพิจารณาในประเด็นของการถ่ายโอนการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมซึ่งจะรวมทั้งแหล่งท่องเที่ยวธรรมชาติและโบราณสถาน ให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หน่วยงานท้องถิ่นส่วนใหญ่ยังไม่มีประสบการณ์ทั้งในด้านการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมทั่วไป และยังไม่มีความรู้ด้านการจัดการการท่องเที่ยวมากนัก เนื่องจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นบางประเภทก็เป็นองค์กรใหม่ ดังกรณีองค์การบริหารส่วนตำบล ปัญหาการบริหารจัดการการท่องเที่ยวซับซ้อนมากขึ้น จึงก่อให้เกิดปัญหาตามมา

1. ปัญหาเชิงกระบวนการที่เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

1.1 ความรู้ความเข้าใจที่มีต่อความหมายของการท่องเที่ยว

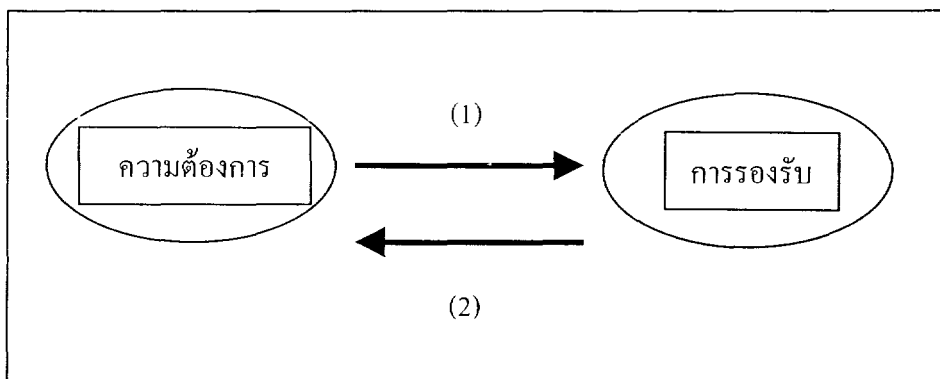
การจัดการการท่องเที่ยวต้องเริ่มต้นที่วิธีการมองให้เข้าใจว่า การท่องเที่ยวหมายความว่าอย่างไร การท่องเที่ยวหมายถึง กิจกรรมที่ทำให้สมาชิกในสังคมมีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ มีการเรียนรู้ มีความสุข สนุกสนาน การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมที่เพิ่มพลังปัญญาและสวัสดิการทางสังคมเป็นการยกระดับของภูมิปัญญา แต่การท่องเที่ยวมักถูกมองว่าเป็นกิจกรรมที่ทำขึ้นเพื่อหารายได้เท่านั้น ซึ่งที่จริงแล้วตามความหมายของการท่องเที่ยว การเพิ่มความพึงพอใจและสวัสดิการทางสังคมเป็นเป้าหมายหลัก การเพิ่ม

รายได้เป็นเป้าหมายรอง ยิ่งไปกว่านั้นจะต้องตระหนักว่าความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวไทยเป็นเป้าหมายหลัก ความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวต่างชาติเป็นผลพลอยได้

เมื่อผู้บริหารและผู้วางนโยบายระดับสูงบางส่วนเห็นว่า การท่องเที่ยวเป็นวิธีการหารายได้ ปัญหาการจัดการท่องเที่ยวก็เริ่มยุ่งยากขึ้น เช่น เป้าหมายที่จะเบี่ยงเบนกลายเป็นการเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวต่างชาติแทนที่จะเป็นความพึงพอใจของนักท่องเที่ยวไทย และวัตถุประสงค์ของการส่งเสริมการท่องเที่ยวกลายเป็นการเอากำไรท่องเที่ยวไปหารายได้ไม่ว่าจะได้มาด้วยวิธีใด ยกตัวอย่างเช่น ข้อเสนอให้ตั้งบ่อนการพนันว่าเป็นวิธีการส่งเสริมการท่องเที่ยว แต่พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 นักท่องเที่ยวหมายถึง ผู้เดินทางออกนอกภูมิภานาไปค้างคืนอย่างน้อย 24 ชั่วโมงไม่เกิน 60 วัน ด้วยความสมัครใจเพื่อกระทำกิจกรรมต่างๆ ที่ไม่ได้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้ ดังนั้น ตามความหมายนี้ “การตั้งบ่อนการพนัน” จึงไม่ควรนับหนึ่งในกลยุทธ์ของการส่งเสริมการท่องเที่ยว

1.2 วิธีคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยว

วิธีคิดเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวของไทยมุ่งหวังที่จะให้ความพึงพอใจแก่นักท่องเที่ยวในระดับพื้นฐานที่สุด กล่าวคือ จัดหาที่พักอยู่หลับนอนและเที่ยว (รูปที่ 2.1) และพยายามจัดให้มีการรองรับ (Supply) เท่ากับความต้องการ (Demand)

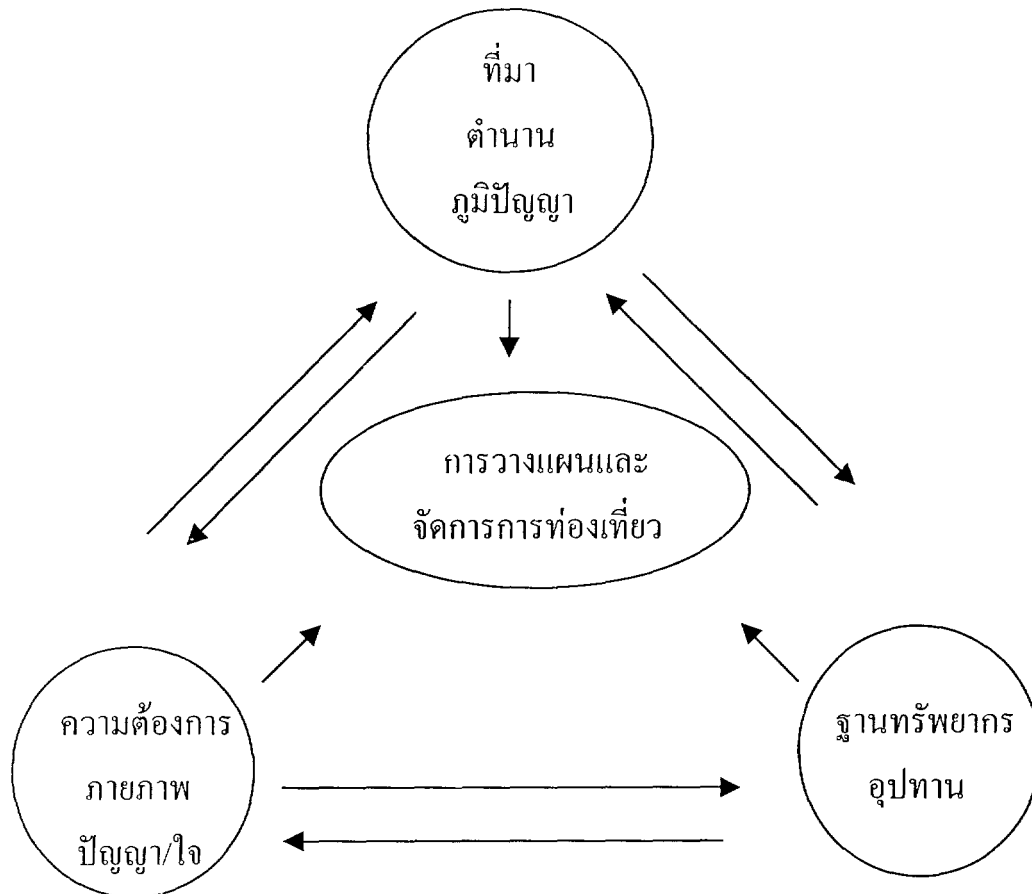

รูปที่ 1 การจัดการการท่องเที่ยว

ในส่วนบทบาทของภาคเอกชนและภาครัฐนั้น บ่อยครั้งที่การพัฒนาการท่องเที่ยวของเอกชนพัฒนาเริ่มต้นไปตามความต้องการของตลาด (demand) ก่อนที่การลงทุนสาธารณะของภาครัฐเพื่อการรองรับ (supply) จะตามทัน

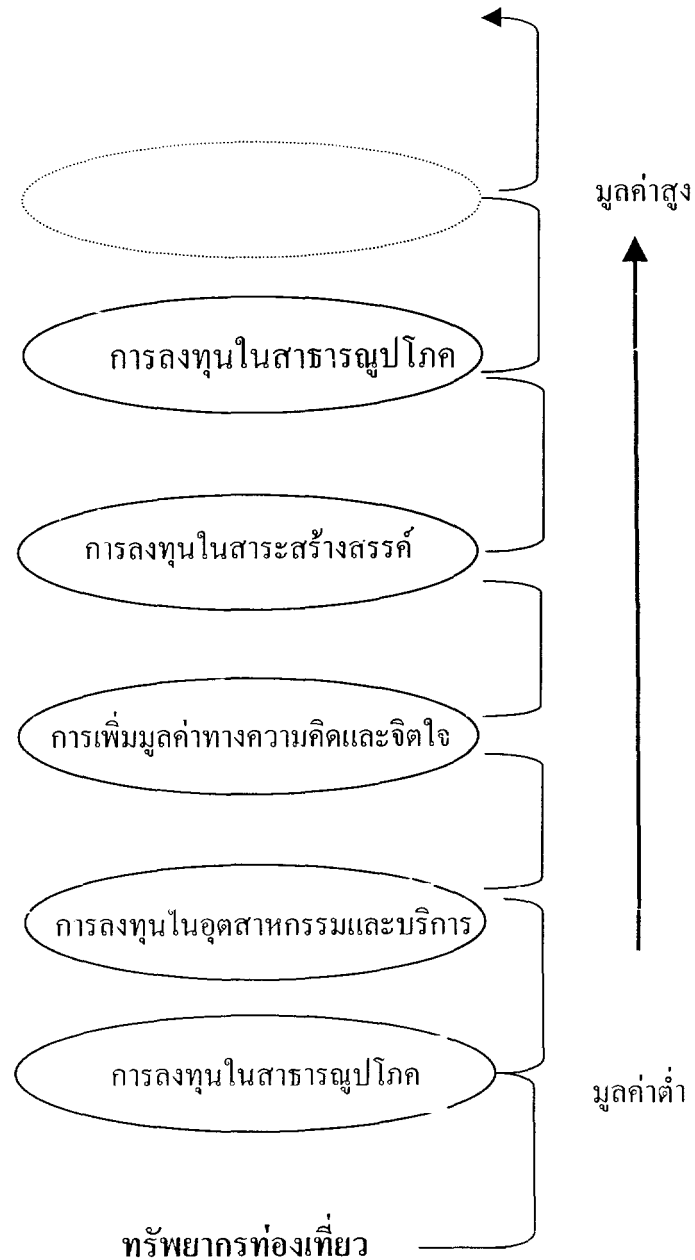
ดังนั้นการวางแผน การพัฒนา และการบริหารที่จะเกิดความยั่งยืน จะต้องเริ่มต้นและมีรากฐานบนความพร้อมของชุมชนท้องถิ่น โดยการกระตุ้นให้ชุมชนและผู้บริการการท่องเที่ยวในท้องถิ่นค้นหาประวัติ ตำนาน ภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นเสียก่อน จนเกิดความเข้าใจอันถ่องแท้เกี่ยวกับความเป็นมาของท้องถิ่น ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับท้องถิ่นนี้จะเป็นเครื่องมือสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการท่องเที่ยวที่เหมาะสม และความรู้ที่เกิดขึ้นยังเป็นแหล่งข้อมูลที่ใช้ในการให้ความรู้กับนักท่องเที่ยว หรือเป็นที่มาของคำโฆษณา ตลอดจนสัญลักษณ์ประจำถิ่น ตัวนำโชค (mascot) ดอกไม้ต้นไม้อประจำเมือง ดังนั้น ชุมชนและผู้บริหารท้องถิ่นที่มีความพร้อมและความเข้าใจในคุณค่าของทรัพยากรท่องเที่ยวในท้องถิ่นของตนเท่านั้น จึงจะสามารถรักษาทรัพยากรท่องเที่ยวให้ยั่งยืนได้ (รูปที่ 2.2)

ความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นที่แน่นแฟ้น ยังสามารถตอบสนองความความต้องการทางปัญญาและจิตวิญญาณ ซึ่งเป็นความต้องการที่ละเอียดอ่อนและมีคุณค่าด้วย แหล่งความรู้เหล่านั้น ยังเป็นที่มาของการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่สินค้าและบริการการท่องเที่ยวได้อีกด้วย เช่น ลายศิลป์โบราณสามารถออกมาเป็นลายผ้าหรือทำเป็นของที่ระลึก ฯลฯ ดังนั้นการลงทุนในการฟื้นฟู ผลิตความรู้และการเตรียมความพร้อมของชุมชนในท้องถิ่นเป็นการลงทุนในสิ่งที่เปรียบเสมือน software และ human ware แต่ในอดีตการพัฒนาการท่องเที่ยวมีเพียงแต่การลงทุนในสิ่งก่อสร้างและสาธารณูปโภคเท่านั้น ดังนั้นการตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวจึงเป็นการตอบสนองที่พื้นฐานที่สุด เราจึงขายสินค้าการท่องเที่ยวในราคาที่ถูกลงที่สุด เพราะเป็นการผลิตเพื่อตอบสนองสัญชาตญาณพื้นฐานเท่านั้น

รูปที่ 2 การวางแผนและการบริหารการท่องเที่ยว

ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ยังสามารถนำมาสร้างแนวทางเสนอขายสินค้าและบริการ ซึ่งขยายแนวความคิด (theme) ที่เป็นเรื่องราวในอดีต ทำให้สามารถขายซ้ำได้ การที่จะทำให้สินค้าและบริการการท่องเที่ยวมีมูลค่าเพิ่มขึ้น จะต้องมีการลงทุนซ้ำๆ ใน hardware (สาธารณูปโภคและการลงทุนในอุตสาหกรรม เช่น โรงแรม ภัตตาคาร ฯลฯ) มีการเพิ่มพิธีกรรมและความรู้ที่ตอบสนองความต้องการ มีการลงทุนในการสร้างความรู้และสาระที่สร้างสรรค์ (รูปที่ 2.3) การสร้างมูลค่าเพิ่มในการท่องเที่ยวจึงเปรียบเสมือนบันไดเวียนซึ่งจะต้องมีการลงทุนซ้ำในถาวรวัตถุ ระบบการจัดการและบุคลากรในระดับที่เหมาะสม และต้องลงทุนเพิ่มเติมอีกเป็นระยะๆ เพื่อเพิ่มมูลค่าและความพึงพอใจจากนักท่องเที่ยว

รูปที่ 3 บันไดเวียนของมูลค่าเพิ่มด้านการท่องเที่ยว
(Tourism Value Added Spiral)

หากความคิดนี้เป็นที่ยอมรับ วิธีการวางแผนและการจัดการการท่องเที่ยวต้องเริ่มที่การเตรียมความพร้อมของชุมชนและความพร้อมด้านความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยว ก่อนที่จะมีการเปิดตลาดท่องเที่ยว

1.3 การพัฒนาอุตสาหกรรมเชิงพื้นที่ (industrial cluster)

กลุ่มธุรกิจเป็นกลุ่มของผู้ประกอบการที่อยู่ในอุตสาหกรรมเดียวกันหรืออุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องกันซึ่งอยู่ในพื้นที่เดียวกัน และสามารถสร้างระบบการค้าขายที่แข่งขันกันภายในกลุ่ม แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ประโยชน์จากความสัมพันธ์ร่วมกันที่จะทำให้เกิดกำไรจากการค้าขายในตลาด กลุ่มธุรกิจเป็นปรากฏการณ์เชิงพื้นที่ที่เห็นความสำเร็จเป็นรูปธรรมในรูปของการส่งออกไปสู่ตลาดโลก เช่น กลุ่มผู้ผลิตอุปกรณ์คอมพิวเตอร์ในซิลิคอนแวลลีย์ กลุ่มผู้ผลิตเซรามิกส์ เครื่องหนังและรองเท้าในอิตาลี ความสำเร็จของกลุ่มธุรกิจอยู่ที่กลุ่มจะต้องมีวิสัยทัศน์ร่วมกันและเจตน์จำนงร่วมกันที่จะสร้างนวัตกรรมใหม่หรือพูดง่าย ๆ ว่า “ต้องอยากคิดใหม่ ทำใหม่ ร่วมกัน” ความสำเร็จของกลุ่มธุรกิจนี้ขึ้นกับการสร้างสินค้าใหม่ ระบบการผลิตใหม่ และการได้กำไรจากการเพิ่มขึ้นของราคาสินค้าและการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต ไม่ใช่การตัดราคากันเอง กลุ่มจะต้องร่วมกันสร้างกลยุทธ์ของส่วนรวม ซึ่งจะเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันของกลุ่ม และศักยภาพผู้ประกอบการที่เป็นสมาชิกแต่ละราย สมาชิกในกลุ่มย่อยได้เปรียบผู้ที่ไม่อยู่ในกลุ่มในด้านการแลกเปลี่ยนวิธีคิด ข้อมูลการผลิตและการตลาด การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตอันเกิดจากการที่สมาชิกในกลุ่มสร้างความชำนาญเฉพาะทาง ตลอดจนสนับสนุนให้แก่กันและกัน

อุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีสินค้าที่มีองค์ประกอบมาจากผู้ผลิตหลายประเภทด้วยกัน เช่น การขนส่ง อาหาร ที่พัก ฯลฯ ดังนั้น การพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวให้ได้มาตรฐานต้องพัฒนาผู้ประกอบการในพื้นที่เดียวกันเป็นกลุ่มจึงจะสามารถพัฒนาสินค้าใหม่ได้

จะเห็นได้ว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมคือการพัฒนาร่วมกันระหว่างกลุ่มธุรกิจที่ผลิตสินค้าและบริการเหมือนกัน และสินค้าและบริการที่เกี่ยวเนื่องกัน โดยอาจมีสถาบันการศึกษาวิจัยของรัฐเข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ใช่การรวมกลุ่มของสมาคมธุรกิจดังที่เราเห็นกันในปัจจุบัน เช่น สมาคมมัคคุเทศก์ สมาคมโรงแรม สมาคมสายการบิน ฯลฯ แต่จะต้องเอาธุรกิจจากทุกสมาคมฯ เฉพาะทางมารวมกัน และสร้างความเข้มแข็งในองค์กรร่วมกันจึงจะแข่งขันในตลาดร่วมได้

ในการพัฒนาคลุ่มธุรกิจ ต้องมีการสร้างเป้าหมายระยะยาวหรือวิสัยทัศน์ร่วมกัน แล้วสร้างกลยุทธ์ร่วมกันเพื่อไปสู่เป้าหมายนั้นๆ ขั้นตอนและกระบวนการสร้างกลยุทธ์ เริ่มต้นที่การทำวิเคราะห์จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาสและภัยคุกคาม (SWOT) การสร้างสมรรถนะเปรียบเทียบ (benchmarking) การสร้างมูลค่าในช่วงสายการผลิต (value chain) เพื่อหาทางเพิ่มมูลค่าจากสารสนเทศและเทคโนโลยีที่มีอยู่ ตามด้วยการหากลยุทธ์สำหรับแต่ละตลาดให้ชัดเจน

ในขั้นตอนต่อไปจะต้องมีการทำแผนปฏิบัติการโครงสร้างการจัดการร่วมกัน อาจเป็นการจัดประชุมทำแผนทุกเดือน และแยกย้ายกันไปดำเนินการ สมมุติว่ากลุ่มมีวิสัยทัศน์ร่วมกันที่จะเป็นแหล่งท่องเที่ยวประเภท Quality Destination และต้องการเข้าสู่ตลาดสุขภาพที่ลูกค้าส่วนใหญ่เป็น E-tourist ดังนั้นจะต้อง “คิดใหม่ ทำใหม่” ร่วมกันทั้งในการผลิตบริการให้ได้ระดับคุณภาพเดียวกัน และยังคงต้องทำให้ถึงกันในระบบ E-commerce สมาชิกกลุ่มจะแยกกันไปออกความคิด วิธีการที่นำเสนอบริการที่ไม่ซ้ำซ้อน ต้องนำเสนอในราคาที่ไม่แพงกว่าผู้อื่น (competitive price) สมาชิกกลุ่มไม่ควรลอกเลียนแบบ ดังนั้นในพื้นที่นั้นๆ ก็อาจจะมีการพัฒนาโปรแกรมชีวิตในรีสอร์ท การพัฒนาโปรแกรมการตรวจร่างกาย โปรแกรมการนวดเพื่อสุขภาพ ร้านอาหารในท้องถิ่นนั้นก็อาจจะจัดเมนูอาหารสุขภาพ รวมไปถึงโปรแกรมการสอนทำอาหารเพื่อสุขภาพ บริษัทที่จัดการด้านการขนส่งก็ต้องมีการพัฒนาพาหนะให้สะอาดและดีขึ้นเพื่อรับลูกค้าคุณภาพเป็นต้น

2. ปัญหาการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในระดับส่วนท้องถิ่น

2.1 องค์กรท้องถิ่นต้องการความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการโบราณสถาน สิ่งแวดล้อม ศิลปกรรม และสิ่งแวดล้อมธรรมชาติให้ยั่งยืน

ในอดีตรัฐบาลได้ลงทุนในการสร้างและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวจำนวนมาก แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้จะต้องทยอยถ่ายเทเข้าสู่การบริหารของเทศบาลและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แต่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังต้องการความรู้ ความเข้าใจ เกี่ยวกับการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม ศิลปกรรมและสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ เช่น การปล่อยให้มี การก่อสร้างบดบังภูมิทัศน์โดยรอบของปูชนียสถานหรือสถานที่สำคัญ หรือทำการก่อ

สร้างในรูปแบบที่ไม่สอดคล้องกับศิลปกรรมและการใช้ประโยชน์ในท้องถิ่น การถมทะเล สร้างจุดชมวิวทำให้กระแสน้ำเปลี่ยน และมีผลกระทบต่อชายฝั่งและความยั่งยืนของทรัพยากรท่องเที่ยว

ปัญหาของวิธีการจัดการดังกล่าวเกิดขึ้น เพราะชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวขาดความพร้อมที่จะดูแลแหล่งท่องเที่ยว ขาดความรู้ความเข้าใจ หรือขาดการกระตุ้นให้สำนึก ในคุณค่าของมรดกทางวัฒนธรรมและธรรมชาติของท้องถิ่น ดังนั้นการพัฒนาที่ติดตามมาจึงเป็นการพัฒนาที่ไร้ทิศทางและเป็นไปตามทุนและความคิดจาก “ข้างนอก” แทนที่จะเป็นวิวัฒนาการต่อยอดไปจากอารยธรรมดั้งเดิม

2.2 โครงสร้างการบริหารส่วนท้องถิ่นก่อให้เกิดปัญหาผลกระทบภายนอก (externalities)

การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยว นับเป็นการจัดการสิ่งแวดล้อมประเภทหนึ่งที่ต้องมีการบริหารจัดการแบบองค์รวมตามขอบเขตระบบนิเวศ (ecological boundary) แต่พื้นที่เขตการปกครองของแต่ละท้องถิ่นเป็นการแบ่งเขตโดยไม่ได้คำนึงถึงองค์ประกอบสิ่งแวดล้อมในระบบนิเวศเดียวกัน ดังนั้นการบริหารงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เช่น การสร้างถนน คูคลอง จะแยกกันอย่างชัดเจน และอาจส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศระหว่างกัน ซึ่งการลงทุนของ อบต. หนึ่งอาจมีผลกระทบไปยังอีก อบต. หนึ่งได้ เช่น การถมทะเลใน อบต. หนึ่ง อาจทำให้ชายฝั่งทะเลของ อบต. หนึ่งเกิดการกัดเซาะทำลายชายฝั่ง การทำคันดินถนนป้องกันน้ำท่วมของ อบต. หนึ่งทำให้ อบต. หนึ่งน้ำท่วม เนื่องจากองค์กรบริหารส่วนตำบลเป็นอิสระในแนวนอนซึ่งรับผิดชอบต่อประชาชนในท้องถิ่นของตน ถึงแม้ว่า อบต. จะมีการวางแผนร่วมกัน แต่ก็เป็นการวางแผนร่วมกันเฉพาะในเขตอำเภอเดียวกัน ซึ่งอาณาเขตของอำเภออาจจะไม่ครอบคลุมพื้นที่ที่เกิดผลกระทบจากภายนอกได้ การลดผลกระทบภายนอกส่วนรวมจำเป็นต้องเป็นหน้าที่ชี้แนะของจังหวัด แต่การนำไปปฏิบัติขึ้นอยู่กับแต่ละ อบต. ซึ่งจังหวัดจะใช้บทบาทในด้านการให้คำแนะนำ กระตุ้น ส่งเสริมและประสานให้ท้องถิ่นดำเนินการ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องมีกลไกที่จะสร้างแรงจูงใจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับต่างๆ และหน่วยราชการส่วนกลางในภูมิภาค ให้มีการวางแผนร่วมกันและเป็นเอกภาพภายใต้การสนับสนุนและการแนะนำของจังหวัด

2.3 ปัญหาขาดการวางแผนระยะกลางและระยะยาวที่เป็นระบบ

งานด้านการบริหารพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ส่วนใหญ่เน้นหนักการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะการทำถนน และจะมีการวางแผนร่วมกันเฉพาะ อบต. ในอำเภอเดียวกัน (ซึ่งอาจไม่ใช่ในระบบนิเวศเดียวกัน) แต่ขาดการวางแผนทั้งระบบ เช่น สิ่งอำนวยความสะดวกอื่นๆ ความปลอดภัย เช่น สุขา ทุ่นเรือ ระบบบำบัดและควบคุมมลพิษ ขาดวิสัยทัศน์เกี่ยวกับการท่องเที่ยว และขาดความรู้เกี่ยวกับการวางแผนและการจัดการ ดังนั้นผลที่เกิดขึ้นก็คือ การลงทุนไม่มีความต่อเนื่องเป็นระบบ ในบางกรณีแผนลงทุนในภาพรวมของ อบต. ไม่สามารถให้ภาพที่ชัดเจนกับผู้ลงทุนด้านการท่องเที่ยว การลงทุนอาจนำพนักท่องเที่ยวยเข้าสู่แหล่งท่องเที่ยว ทั้งๆ ที่แหล่งท่องเที่ยวยังไม่พร้อม ทำให้แหล่งท่องเที่ยวเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว ดังนั้น อบต. จำเป็นต้องได้รับการสนับสนุนทางวิชาการให้เข้าใจถึงการวางแผนแบบบูรณาการ และการปฏิบัติตามขั้นตอนของแผนก่อนที่จะไปดำเนินงานด้านการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างจริงจัง

2.4 ปัญหาช่องว่างระหว่างภาคธุรกิจเอกชนกับผู้บริหารส่วนท้องถิ่น

การจัดการการท่องเที่ยวเป็นการจัดการบริหารสิ่งแวดล้อมให้ได้มาตรฐาน ในขณะที่เดียวกันก็ต้องบริหารจัดการวัฒนธรรม ประเพณี เอกลักษณ์ของชาติให้ยั่งยืน และเกิดวิวัฒนาการที่ดีงาม ภาคธุรกิจโดยเฉพาะภาคธุรกิจขนาดใหญ่ มีประสบการณ์และมีความต้องการการบริหารสาธารณูปโภคในระดับมาตรฐาน

2.5 ความลักลั่นในกฎหมาย

กฎหมายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นให้อำนาจองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดูแลทรัพยากรท่องเที่ยว จึงเป็นหน้าที่ของท้องถิ่นในการให้ความรู้และจูงใจให้ประชาชนในท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วม แต่ในแง่กฎหมายเมื่อฝ่ายท้องถิ่นดำเนินการตามกฎหมายปรากฏว่าขัดแย้งกับกฎหมายอื่นๆ อาทิ การเก็บภาษีโรงแรมขององค์การบริหารส่วนจังหวัดซึ่งไม่สามารถเก็บได้ตามที่กฎหมายกำหนด ซึ่งต้องแก้ไขปัญหาต่อไป

2.6 ปัญหาช่องว่างระหว่าง อบจ.และ อบต.

การเชื่อมโยงการพัฒนาชนบทระหว่างราชการกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินการได้โดยระบบแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แผนพัฒนาอำเภอและแผนพัฒนาจังหวัด โครงการพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงสามารถดำเนินการได้ในสองลักษณะ คือ แนวทางแรก ท้องถิ่นสามารถใช้งบประมาณของท้องถิ่นเองในการดำเนินโครงการ และงาน/โครงการที่ได้รับการถ่ายโอนจากกระทรวง ทบวง กรม แนวทางที่สอง โครงการขนาดใหญ่หรือโครงการที่ต้องใช้เทคนิคสูงหรืองบประมาณมาก ซึ่งเกิดขีดความสามารถของท้องถิ่น ก็สามารถขอรับการสนับสนุนงบประมาณจากกระทรวง ทบวง กรมได้ โดยการเสนอแผนงานโครงการผ่านคณะกรรมการอำเภอ (กพอ.) และคณะกรรมการพัฒนาจังหวัด (กพจ.) แต่ในบริบทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเอง กรณีของ อบจ. กับ อบต. มีประเด็นของความสัมพันธ์ในเชิงอำนาจที่ต่างคนต่างมี ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อประสานความร่วมมือระหว่างกัน และสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกันในจังหวัดที่มีพรรคการเมืองท้องถิ่นหลายพรรคอาจเกิดปัญหาการจัดสรรทรัพยากรไปสู่ท้องที่หรือไปสู่โครงการที่สำคัญ ตามกลไกของพรรคการเมืองแทนที่จะเป็นไปตามความสำคัญของปัญหา ดังนั้นการทำแผนที่ยวจังหวัดจึงน่าจะเป็นกระบวนการที่จะจัดลำดับของพื้นที่และโครงการ เพื่อเป็นกติกากลางที่ทุกฝ่ายจะนำไปปฏิบัติร่วมกัน

ปัจจุบัน อบจ. และ อบต. ต่างมีอิสระต่อกันจึงขาดกลไกที่โปร่งใสในการประสานความร่วมมือ และสร้างวิสัยทัศน์ร่วมกัน และยังไม่มีการกำหนดบทบาทให้ชัดเจน โดยเฉพาะบทบาทที่ต้องเกี่ยวคู่กัน การทำแผนที่ยวจังหวัดจึงน่าจะเป็นกระบวนการที่ดึงให้ทั้งสองฝ่ายสามารถทำงานร่วมกันได้

2.7 ขาดงบประมาณในการบริหารจัดการระบบบำบัด และกำจัดของเสีย

ถึงแม้บาง อบต. จะมีระบบบำบัดน้ำเสีย แต่การบริหารระบบนั้นใช้งบประมาณสูงกว่ารายได้ของฝ่ายปกครองท้องถิ่น ในปัจจุบันจึงมีระบบบำบัดน้ำเสียชุมชนที่สร้างเสร็จแล้ว แต่ไม่ได้ดำเนินการอยู่มาก นอกเหนือจาก กทม. แล้ว ระบบบำบัดน้ำเสียในภาคต่างๆที่สร้างเสร็จแล้วสามารถดำเนินงานและรับน้ำเสียได้ระหว่างร้อยละ 20.5-45-8 เท่านั้น (TDRI 2544)

3. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน

การท่องเที่ยวในชุมชน (community-based tourism) เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นใหม่ในระยะไม่กี่ปีที่ผ่านมา โดยแต่แรกเริ่มเป็นการให้ที่พักพิงแก่ทัวร์เดินป่าของชาวไทยภูเขา ต่อมาก็ได้วิวัฒนาการไปเป็นการแยกที่พักออกมาต่างหาก ปัจจุบันการท่องเที่ยวในชุมชนเกิดจากการรวมตัวกันของประชาชน โดยมีผู้นำท้องถิ่น ผู้นำธรรมชาติ ร่วมกับหน่วยงานของรัฐ เช่น กรมพัฒนาชุมชน กรมประชาสงเคราะห์ หรือสถาบันการศึกษาต่างๆ หรือองค์กรเอกชนอิสระ ตลอดจน กทม. ร่วมกันจัดกิจกรรมท่องเที่ยวในชุมชนมากขึ้น ทั้งในรูปแบบนำเที่ยวชมของดีในชุมชน วิถีชีวิต ฯลฯ โดยที่สมาชิกในชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมเช่น ทำอาหาร ให้ที่พัก บริการขนส่ง (เช่นเรือหางยาว) เป็นผู้นำชม และอธิบายความเป็นมา ฯลฯ การจัดการท่องเที่ยวในชุมชนที่นับว่าประสบความสำเร็จและมีผู้สนใจมาก ข้อดีของการจัดการการท่องเที่ยวในชุมชนได้แก่ การสร้างรายได้เสริมให้แก่ชาวบ้าน มีการแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาท่องเที่ยว การท่องเที่ยวในชุมชนกำลังเป็นที่นิยมแพร่หลายในขณะนี้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า อนาคตของการจัดการอุปทาน (supply) การท่องเที่ยวไทย ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบส่วนท้องถิ่นและชุมชน ดังนั้น ภาระกิจที่สำคัญในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 9 ก็คือ การพัฒนาองค์กรและบุคคลากรที่เป็นหลักในการรับการถ่ายโอนภารกิจด้านการท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดการบริหารที่มีประสิทธิภาพและยั่งยืน และก่อให้เกิดผลประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อประชาชนในท้องถิ่นอย่างเป็นธรรม

4. การกระจายอำนาจการปกครองไปสู่ท้องถิ่น

ปัจจุบันคณะกรรมการการกระจายอำนาจได้จัดทำแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเรียบร้อยแล้ว โดยผ่านความเห็นชอบจากคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2543 และได้รายงานสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภาเมื่อวันที่ 18 และ 20 ตุลาคม 2543 ตามลำดับ รวมทั้งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาฉบับประกาศทั่วไปเล่ม 118 ความพิเศษ 42 วันที่ 17 มกราคม 2544 แล้ว โดยแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นแผนที่กำหนดกรอบแนวคิด เป้าหมายและแนวทางการ

กระจายอำนาจให้เป็นไปตามมาตรา 30 แห่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 โดยยึดหลักการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย ไม่เป็นแผนที่เบ็ดเสร็จ มีกระบวนการที่ยืดหยุ่น และสามารถปรับวิธีการให้สอดคล้องกับสถานการณ์ต่างๆ ได้

ในส่วนของแผนปฏิบัติการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2543 ได้กำหนดให้มีการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น 6 ด้าน คือ (1) ด้านโครงสร้างพื้นฐาน (2) ด้านงานส่งเสริมคุณภาพชีวิต (3) ด้านการจัดระเบียบชุมชน/สังคมและการรักษาความสงบเรียบร้อย (4) ด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยว (5) ด้านการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ (6) ด้านศิลปะ วัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยในกรอบการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเรื่องการท่องเที่ยว ได้กำหนดขอบเขตการถ่ายโอนไว้ ดังนี้

- 1) ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจัดทำงบประมาณ วางแผนการพัฒนาการท่องเที่ยวภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 2) ปรับปรุง ดูแลและบำรุงรักษาสถานที่ท่องเที่ยวภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น
- 3) จัดทำสื่อประชาสัมพันธ์ในระดับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยเป็นผู้กำหนดนโยบายในการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวในภาพรวมของประเทศโดยให้คำแนะนำ ให้ความรู้ทางเทคนิค และให้คำปรึกษา

ในแผนปฏิบัติการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดังกล่าว ได้กำหนดให้มีวิสัยทัศน์ไว้ว่าในช่วง 4 ปีแรก (พ.ศ. 2544-2547) จะเป็นช่วงของการปรับปรุงระบบการบริหารงานภายในองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ราชการบริหารส่วนกลาง และราชการบริหารส่วนภูมิภาค รวมทั้งการพัฒนายุทธศาสตร์การสร้างความพร้อมในการรองรับการถ่ายโอนภารกิจ บุคลากร งบประมาณและทรัพย์สิน รวมทั้งการแก้ไขกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งในระยะยาวการประสานการจัดทำแผนพัฒนาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัด โดยแต่ละกิจกรรมจะค่อยๆ ทอยถ่ายโอนในช่วงระยะเวลา 10 ปี ดังเช่น ภารกิจในเรื่องของการประสานการจัดทำแผนพัฒนาท้องถิ่นและการจัดทำ

แผนพัฒนาจังหวัดมีระยะเวลาถ่ายโอนระยะแรก 1-4 ปี (เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544-2547) การกิจในเรื่องการบริหารจัดการและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมมีระยะเวลาถ่ายโอนระยะที่ 2 เป็นเวลา 1-10 ปี (เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544-2543) การกิจด้านศิลปวัฒนธรรม จารีตประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่น มีระยะเวลาถ่ายโอนระยะที่ 1 เป็นเวลา 1-4 ปี (เริ่มตั้งแต่ปีงบประมาณ พ.ศ. 2544-2547) เป็นต้น

นอกจากนี้ในหลักการทั่วไป ว่าด้วยการพิจารณาถ่ายโอนภารกิจนั้นได้กำหนดหลักว่า ถ้าหากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังไม่พร้อมรับถ่ายโอน เนื่องจากมีข้อจำกัดด้านขีดความสามารถและสาเหตุอื่นใดองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น อาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่นหรือร้องขอให้หน่วยงานรัฐดำเนินการแทนไปก่อน หรือดำเนินการร่วมกับหน่วยงานของรัฐหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น หรืออาจจัดซื้อจัดจ้างจากหน่วยงานของรัฐหรือภาคเอกชนดำเนินการแทนได้ ทั้งนี้ให้รัฐดำเนินการเพิ่มขีดความสามารถและความรู้ด้านเทคโนโลยีด้านการบริหารจัดการ ด้านบุคลากร และความพร้อมด้านการคลังให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นๆ จนกว่าจะสามารถรับการถ่ายโอนงานหรือภารกิจได้ โดยให้มีความยืดหยุ่นในช่วงเปลี่ยนผ่าน

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 และพระราช

บัญญัติกระจายอำนาจสู่องค์กรส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยฉบับนี้ มีสาระสำคัญที่เปลี่ยนแปลงและแตกต่างไป จากรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ หลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการจัดการสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรม ซึ่งมีอยู่หลายมาตรา

มาตรา 79 หมวด 5 ว่าด้วยแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ซึ่งถือเป็นมาตรการหลักของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กำหนดไว้ว่า รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวน บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพ สิ่งแวดล้อมตามหลักการการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพและ

คุณภาพชีวิตของประชาชน ซึ่งเป็นแนวทางให้รัฐจัดการความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับทรัพยากรธรรมชาติ การควบคุมและกำจัดมลพิษและการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยอยู่ในรูปของการมีส่วนร่วม 5 ฝ่าย คือ รัฐ ชุมชนท้องถิ่น องค์กรปกครองท้องถิ่น องค์กรพัฒนาเอกชนและปัจเจกชน

มาตรา 46 เสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่าบุคคลซึ่งร่วมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามกฎหมายบัญญัติ

นอกจากนั้น มาตรา 289 และมาตรา 290 กำหนดบทบาทขององค์กรปกครองท้องถิ่นในการจัดการสิ่งแวดล้อมทางวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไว้อย่างชัดเจนด้วยเช่นกัน จากมาตรา 284 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ได้บัญญัติให้มีกฎหมายกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจเพื่อพัฒนาการกระจายอำนาจให้แก่ท้องถิ่นเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง จึงมีการตราพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ลงวันที่ 11 พฤศจิกายน 2542 โดยมีสาระสำคัญมีอยู่ 4 หมวดใหญ่คือ หมวดที่หนึ่ง คณะกรรมการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (ให้มีคณะกรรมการซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของหน่วยราชการที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และผู้ทรงคุณวุฒิ มีจำนวนฝ่ายละเท่ากัน คือฝ่ายละ 12 คน เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว) หมวดที่สอง การกำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะของเทศบาลเมืองพัทยา อบต. และอบจ. หมวดที่สาม การจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรของเทศบาล เมืองพัทยา อบต. และ อบจ. และหมวดที่สี่ แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สำหรับหมวดที่สี่ที่เกี่ยวกับแผนกระจายอำนาจให้แก่ องค์กรปกครองท้องถิ่นนั้นมีรายละเอียดดังนี้ คือ

หมวด 4 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

มาตรา 30 แผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำเนินการดังนี้

1) ให้ดำเนินการถ่ายโอนภารกิจให้บริการสาธารณะที่รัฐดำเนินการอยู่ในวันที่พระราชบัญญัติใช้บังคับแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นภายในกำหนดเวลา ดังนี้

(1) ภารกิจที่เป็นการดำเนินการค้าซื้อระหว่างรัฐและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือภารกิจที่รัฐจัดให้บริการในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้ดำเนินการให้เสร็จสิ้นภายใน 4 ปี

(2) ภารกิจที่รัฐจัดให้บริการในเขตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและกระทบถึงองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้ดำเนินการเสร็จสิ้นภายใน 4 ปี

(3) ภารกิจที่เป็นการดำเนินงานตามนโยบายของรัฐบาลให้ดำเนินการเสร็จสิ้นภายใน 4 ปี

2) กำหนดขอบเขตความรับผิดชอบในการให้บริการสาธารณะของรัฐและขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกันเองตามอำนาจหน้าที่ที่กำหนดไว้ในพระราชบัญญัตินี้ให้ชัดเจน โดยในระยะแรกอาจกำหนดภารกิจขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้แตกต่างกันได้ โดยให้เป็นไปตามความพร้อมขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละแห่ง ซึ่งต้องพิจารณาจากรายได้และบุคลากรขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น ทั้งนี้ ต้องไม่เกินระยะเวลา 10 ปี

3) กำหนดแนวทางและหลักเกณฑ์ให้รัฐทำหน้าที่ประสานความร่วมมือและช่วยเหลือการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นให้มีประสิทธิภาพ

4) กำหนดการจัดสรรภาษีและอากร เงินอุดหนุนและรายได้อื่นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อให้สอดคล้องกับการดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทอย่างเหมาะสม โดยในช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ. 2544 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละ 20 และในช่วงระยะเวลาไม่เกิน พ.ศ. 2549 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีรายได้เพิ่มขึ้นคิดเป็นสัดส่วนต่อรายได้ของรัฐบาลไม่น้อยกว่าร้อยละ 35 ทั้งนี้ โดยการเพิ่มสัดส่วนตามระยะเวลาที่เหมาะสมแก่การพัฒนาให้องค์กรปกครอง

ส่วนท้องถิ่นสามารถดำเนินกิจการบริการสาธารณะได้ด้วยตนเอง และโดยการจัดสรร สัดส่วนที่เป็นธรรมแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยคำนึงถึงรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้นด้วย

5) การจัดตั้งงบประมาณรายจ่ายประจำปีในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการบริการ สาธารณะในเขตองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ให้รัฐจัดสรรเงินอุดหนุนให้เป็นไปตาม ความจำเป็นและความต้องการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น

มาตรา 31 ในการดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ถ้ามีกฎหมายโคบัญญัติไว้ในลักษณะที่เป็นผลทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไม่ อาจดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ได้ด้วยตนเอง หรือมีลักษณะเป็นการเข้าซ้อนกับการ ปฏิบัติหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะระหว่างรัฐกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือ ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน และคณะกรรมการพิจารณาเห็นสมควรให้ มีการแก้ไขกฎหมายนั้น ให้คณะกรรมการรายงานต่อรัฐมนตรีเพื่อดำเนินการให้มีการแก้ไข กฎหมายดังกล่าวต่อไป

มาตรา 32 ให้คณะกรรมการดำเนินการจัดทำแผนปฏิบัติการเพื่อกำหนดขั้นตอน การกระจายอำนาจตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดย อย่างน้อยต้องมีสาระสำคัญดังต่อไปนี้

1) กำหนดรายละเอียดของอำนาจหน้าที่ในการให้บริการสาธารณะที่องค์กรปกครอง ส่วนท้องถิ่นแต่ละรูปแบบจะต้องกระทำ โดยในกรณีใดเป็นอำนาจและหน้าที่ที่ เกี่ยวข้องกับการดำเนินกาของรัฐหรือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วยกัน ให้ กำหนดแนวทางปฏิบัติเพื่อประสานการดำเนินการให้เกิดประโยชน์แก่ส่วนรวม

2) กำหนดหลักเกณฑ์และวิธีดำเนินการในการจัดสรรสัดส่วนภาษีและอากรให้ เพียงพอแก่การดำเนินการตามอำนาจและหน้าที่ที่กำหนดให้เป็นอำนาจและหน้าที่ของ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ทั้งนี้ ต้องคำนึงถึงภาระหน้าที่ของรัฐในการให้บริการ สาธารณะเป็นส่วนรวมด้วย

3) รายละเอียดเกี่ยวกับการเสนอให้แก้ไขหรือจัดให้มีกฎหมายที่จำเป็นเพื่อ ดำเนินการตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

4) จัดระบบการบริหารงานบุคคลขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น โดยกำหนดนโยบายหลักและมาตรการการกระจายบุคลากรจากราชการส่วนกลางและราชการส่วนภูมิภาคไปสู่ส่วนท้องถิ่น โดยการสร้างระบบถ่ายเทกำลังคนสู่ท้องถิ่น และสร้างระบบความก้าวหน้าสายอาชีพที่เหมาะสม

แผนปฏิบัติการตามวรรคหนึ่งต้องกำหนดรายละเอียดวิธีปฏิบัติ และกำหนดหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ รวมทั้งระยะเวลาในการดำเนินการให้ชัดเจนด้วย

มาตรา 33 เมื่อคณะกรรมการจัดทำแผนปฏิบัติการตามมาตรา 32 แล้ว ให้เสนอคณะรัฐมนตรีให้ความเห็นชอบ แล้วรายงานต่อรัฐสภาเพื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับต่อไป

แผนปฏิบัติการที่ประกาศใช้บังคับตามวรรคหนึ่ง ให้มีผลผูกพันหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการตามแผนปฏิบัติการนั้น

ในกรณีที่สภาพการณ์เปลี่ยนแปลงไปในระหว่างที่แผนปฏิบัติการใช้บังคับ คณะกรรมการอาจดำเนินการปรับปรุงแผนปฏิบัติการให้เหมาะสมกับสภาพการณ์นั้นได้ ให้คณะกรรมการมีหน้าที่ติดตามผลการปฏิบัติงานตามแผนปฏิบัติการและรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบทุกปี ในกรณีที่มีปัญหาอุปสรรคไม่อาจดำเนินการตามแผนปฏิบัติการได้ ให้คณะกรรมการรายงานให้คณะรัฐมนตรีทราบปัญหาและอุปสรรคและแนวทางแก้ไขด้วย

มาตรา 34 ให้คณะกรรมการพิจารณาทบทวนการกำหนดอำนาจและหน้าที่และการจัดสรรรายได้ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภายหลังจากที่ได้ดำเนินการตามแผนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปแล้ว โดยต้องพิจารณาทบทวนใหม่ทุกระยะเวลาไม่เกิน 5 ปี นับแต่วันที่ที่มีการกำหนดอำนาจและหน้าที่หรือวันที่มีการจัดสรรรายได้ ทั้งนี้ จะต้องพิจารณาดังความเหมาะสมของการกำหนดอำนาจและหน้าที่และการจัดสรรรายได้ เพื่อกระจายอำนาจเพิ่มขึ้นให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

แนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง (นพ.ประเวศ วสี กล่าวในหมอบ้าน: เศรษฐกิจ
พอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจ : 21-23)

เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง และความเข้มแข็งของฐานล่าง

หลักการที่สำคัญที่สุดทางพุทธศาสนาที่เราไม่ได้นำมาใช้คือหลักการพึ่งตนเอง
อิตตาหิ อิตตโน นาโถ

เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้น บรรยายกันว่าโลกธาตุสิ้นสะเทือน โลกธาตุก็คือ
จักรวาล ที่ว่าจักรวาลสิ้นสะเทือนนั้นเพราะมีการค้นพบใหม่ว่ามนุษย์พึ่งตนเองได้ ก่อน
หน้านั้นมนุษย์พึ่งพิงสิ่งภายนอกตัวเอง เช่น ต้นไม้ ภูเขา เทวดา พระอินทร์ พระพรหม
แต่เมื่อพระพุทธเจ้าตรัสรู้นั้นบรรยายกันว่า พระอินทร์ พระพรหม ก็มาแสดงความเคารพ
พระพุทธเจ้าซึ่งเป็นมนุษย์ แสดงว่ามนุษย์ที่บรรลุความรู้และความดีนั้น แม้แต่เทวายัง
ต้องเคารพ

การพึ่งตนเองได้คือความเข้มแข็ง

แต่คนไทยอยู่ในระบบอุปถัมภ์มาเสียจนเคย ในระบบอุปถัมภ์นั้นสอนให้พึ่งพิงผู้
อื่น เช่น พึ่งพิงเจ้านาย พึ่งพิงเจ้าพ่อ พึ่งพิงข้าราชการ พึ่งพิงนักการเมือง พึ่งพิงโชคชะตา
พึ่งพิงต่างประเทศ

เมื่อคิดพึ่งพิงอยู่เรื่อยก็อ่อนแอ

ความอ่อนแอก็คือไม่มีภูมิคุ้มกัน หรือภูมิคุ้มกันบกพร่อง เมื่อภูมิคุ้มกันบกพร่องก็
เจ็บป่วยและวิกฤติเรื่อยไป

การที่สังคมไทยจะพ้นวิกฤติได้ต้องเปลี่ยนวิธีคิดใหม่

เปลี่ยนวิธีคิดจากการคิดพึ่งพิงผู้อื่นและสิ่งอื่น มาเป็นคิดพึ่งพิงตนเอง สร้างความ
เข้มแข็งให้ตัวเอง สร้างภูมิคุ้มกันให้ตัวเอง

และเปลี่ยนวิธีคิดจากการทำให้ฐานล่างอ่อนแอ มาเป็นสร้างความเข้มแข็งที่ฐาน
ล่าง ถ้าฐานแข็งแรงสังคมข้างบนก็เติบโตใหญ่ด้วยความมั่นคงและยั่งยืน

ถ้าเปลี่ยนวิธีคิดใหม่มาเป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเอง และความเข้มแข็งของฐานล่าง
แล้ว เราทำอะไรได้มากที่สุด และจะทำให้ทุกสิ่งทุกอย่างพลิกฟื้น

เศรษฐกิจจากพื้นฐานของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรม

การพัฒนาหรือการแข่งขันทางเศรษฐกิจ ควรจะพัฒนาหรือแข่งขันจากจุดแข็งของตัวเอง ถ้าแข่งขันจากจุดอ่อนของเราแต่เป็นจุดแข็งของคนอื่นเราก็กลำบาก เช่น การเอาเทคโนโลยีและทุนจากต่างประเทศเข้ามาผลิตสินค้า โดยใช้แรงงานราคาถูกในประเทศ เราตกเป็นเพียงผู้รับจ้างทำของและรับผลเสีย เช่น ผลกระทบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อม และตกเป็นฝ่ายรับเมื่อเขาย้ายการผลิตไปประเทศอื่นก็ส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจของเราเพราะเศรษฐกิจของเราเป็นเศรษฐกิจพึ่งพิงต่างประเทศต้องขึ้นกับว่าเขาจะทำอะไรต่อเรา

จุดแข็งที่สุดของเราที่คนอื่นไม่มีก็คือวัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมของแต่ละประเทศเป็นลักษณะจำเพาะของประเทศนั้นๆ การที่คนนิยมเดินทางไปท่องเที่ยวประเทศต่างๆ เพื่อไปเสพวัฒนธรรม เช่น ชมโบราณสถาน ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน อาหารพื้นเมือง ศิลปวัฒนธรรม ศิลปการแสดง เหล่านี้ล้วนเป็นสินค้าวัฒนธรรม วัฒนธรรมจึงเป็นบ่อเกิดทางเศรษฐกิจที่สำคัญ

วัฒนธรรมหมายถึง วิถีทางการดำรงชีวิตทั้งหมด จึงรวมถึงความเชื่อ ระบบคุณค่า อาชีพ การกิน การอยู่ การแต่งตัว ขนบธรรมเนียม ประเพณี ศิลปะ ไปจนกระทั่งนิสัยใจคอและวิถีแก้ปัญหา การดำรงรักษาสุขภาพหรือการแพทย์พื้นบ้าน เหล่านี้ล้วนเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจทั้งสิ้น

ถ้าใส่การวิจัยและการจัดการไปในเรื่องวัฒนธรรมให้มาก เศรษฐกิจวัฒนธรรมจะก่อให้เกิดและกระจายได้อย่างสำคัญ

ควรมีการวิจัยวัฒนธรรมในทุกจังหวัดและทุกตำบล ให้รู้ว่าเรามีของดีอะไรอยู่ที่ไหนบ้าง การรู้และเห็นคุณค่าของของดีในชุมชนท้องถิ่นจะทําให้ชุมชนท้องถิ่นมีศักดิ์ศรี การมีศักดิ์ศรีทำให้มีความสุข “การกระจายอำนาจทางวัฒนธรรม” จะลดความเครียดในสังคม และเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นมีทางออก ความรู้ทางวัฒนธรรมเป็นประโยชน์ต่อการท่องเที่ยว ทั้งจากต่างประเทศและในประเทศ ซึ่งจะเพิ่มพูนและกระจายรายได้ได้อย่างสำคัญ

อาหารไทย นอกจากอร่อย สวยแล้วยังมีคุณค่าต่อสุขภาพมากกว่าอาหารฝรั่ง จนพูดได้ว่าอาหารไทยเป็นอาหารสุขภาพ (Thai Food Health Food) ขณะนี้ทั่วโลกกำลัง

คลังโคล้เรื่องอาหารสุขภาพกันมาก ควรจะรวบรวมหลักฐานทางวิชาการมาสนับสนุนให้เห็นว่า อาหารไทยเป็นอาหารสุขภาพ และส่งเสริมให้เกิดความนิยมอาหารไทยทั้งในประเทศและต่างประเทศทั่วโลก

ผักและผลไม้ ถ้าบริโภคมากๆ จะลดการเป็นมะเร็ง ลดการเป็นโรคหัวใจ และลดการเป็นโรคสมองเสื่อม ยิ่งบริโภคผักผลไม้กันมากๆ เกษตรกรยังมีรายได้มากขึ้น และมีการปลูกต้นไม้มากขึ้น ประเทศไทยมีผลไม้ที่ดีมาก แต่ยังไม่ส่งไปขายทั่วโลกไม่ได้ ควรจะหุ้บการวิจัยที่จะเก็บผักผลไม้ได้คงทน การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง การตลาดในต่างประเทศ ให้เราสามารถส่งผลไม้และอาหารไทยไปขายได้ทั่วโลก เช่น เราควรทำและส่ง Instant ดั้มยำไปขายให้ได้ทั่วโลก

การแพทย์แผนไทยก็เป็นวัฒนธรรมไทย ถ้าศึกษาค้นคว้าและส่งเสริมให้มีบริการการแพทย์แผนไทยอย่างทั่วถึง เช่น การนวด การประคบด้วยสมุนไพร การใช้สมุนไพร และการพัฒนาสมุนไพรที่มีคุณภาพดี รวมทั้งการส่งออกสมุนไพรซึ่งมีตลาดที่ใหญ่มาก จะเกิดเศรษฐกิจอุตสาหกรรม เกษตรกรรมที่เชื่อมโยงกันขนาดใหญ่ เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชน และเป็นการสร้างความเป็นป่าให้กลับคืนมา

ผ้าทอพื้นเมือง เรามีวัฒนธรรมการทอผ้าพื้นเมืองอันสวยงามของท้องถิ่นต่างๆ ถ้าได้รับการส่งเสริมให้ดีขึ้น และได้รับความนิยมทั้งในประเทศและต่างประเทศ ก็จะเป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมใหญ่่อีกอย่างหนึ่ง

ศิลปหัตถกรรม ถ้าคนไทยนิยมกระเป๋าหูชี่ หลุยส์วิตตอง ต่างประเทศก็จะโยเงินของเราไป แต่ถ้าเรานิยมย่าม ชาวบ้านไทยก็จะได้รายได้เพิ่มขึ้น เครื่องจักรสาน กระบุง ตะกร้า ที่ทำด้วยไม้ไผ่ หรือหวายของเราสวยกว่าพืงพลาสติกเป็นไหนๆ ไม้แกะสลักลายสวยๆ ก็เป็นที่ต้องการของต่างประเทศ เป็นต้น

พระพุทธศาสนา พระพุทธศาสนาเป็นสิ่งที่คนไทยรับเป็นคุณค่าก็เป็นวัฒนธรรมไทยด้วยเหมือนกัน ขณะที่ชาวโลกกำลังประสบความแห้งแล้งทางจิตใจ และโหยหาความสุขทางจิตวิญญาณ ถ้าเราพัฒนาคนไทยให้สามารถอธิบายพุทธศาสนาได้จับใจผู้คนและมีการจัดการที่ดี พุทธศาสนาในประเทศไทยก็จะเป็นแรงดึงดูดให้ผู้คนอยากเดินทางเข้ามาเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณ เป็นประโยชน์แก่ชาวโลกและเป็นประโยชน์กับ

ประเทศไทยเอง ทั้งทางเศรษฐกิจ และทางที่จะรื้อฟื้นความสนใจในหมู่คนไทยด้วยกันเอง ให้เห็นคุณค่าของของดีที่เรามีอยู่

ดนตรีและศิลปการแสดง ไมเคิล แจ็คสัน มาแสดงในประเทศไทยที่หนึ่งก็โดยเงินคนไทยไปเป็นจำนวนมาก เราควรจะพัฒนาคนไทยและศิลปการแสดงให้ได้รับความนิยม ตรงนี้ก็เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรมที่ใหญ่อีกอย่างหนึ่ง

ที่กล่าวมานี้เป็นเพียงตัวอย่างเศรษฐกิจวัฒนธรรม เพื่อให้เห็นว่าวัฒนธรรมกับเศรษฐกิจนั้นเชื่อมโยงกัน และเศรษฐกิจวัฒนธรรมเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของเราเอง เชื่อมโยงกับการกระจายรายได้ที่ดี เพราะวัฒนธรรมเป็นเรื่องที่ชาวบ้านปฏิบัติอยู่ และเชื่อมโยงกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และคุณค่าที่ดั่งาม ฉะนั้นจึงควรมี ยุทธศาสตร์เศรษฐกิจวัฒนธรรม

ในยุทธศาสตร์นี้ควรคำนึงถึงการวิจัย การจัดการ และการสร้างความเข้าใจในคุณค่าของวัฒนธรรมไทย สื่อมวลชนเป็นประจักษ์วัฒนธรรมจึงเป็นจริยธรรมที่สื่อมวลชนควรจะต้องเข้าใจเรื่องวัฒนธรรม ควรมีการจัดหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษาสำหรับสื่อมวลชน และบุคคลสาธารณะ โดยจัดให้สนุก น่าสนใจ น่านิยม และมีการตกลงกันในระดับนโยบายที่จะให้สื่อมวลชนทุกแขนงได้เข้าเรียนในหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา

ถ้าสังคมไทยมีสติและมีปัญญาในวัฒนธรรมแล้ว จะสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ ในครั้งโบราณเราก็พึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ เป็นเศรษฐกิจวัฒนธรรม เมื่อเราตกเป็นทาสทางวัฒนธรรมต่างชาติ เราก็ตกเป็นทาสเขาทางเศรษฐกิจด้วย

เศรษฐกิจบูรณาการ

เศรษฐกิจที่คำนึงถึงแต่เงิน โดยไม่คำนึงถึงจิตใจ ครอบครัว ชุมชน วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง เรียกว่าเศรษฐกิจแบบแยกส่วนการทำอะไรแบบแยกส่วนก็จะก่อให้เกิดผลกระทบต่อส่วนอื่นๆ และเกิดสภาวะวิกฤติ วิกฤติการณ์ของประเทศและของโลก เกิดจากความคิดแบบแยกส่วน และการกระทำแบบแยกส่วน

การเปลี่ยนวิธีคิดอย่างหนึ่งก็คือ เปลี่ยนจากการคิดแบบแยกส่วนเป็นการคิดแบบเชื่อมโยงเป็นบูรณาการหรือเป็นองค์รวม

เศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเองและความเข้มแข็งของฐานนี้ เป็นเศรษฐกิจแบบบูรณาการ คือมีการเชื่อมโยงระหว่างเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และ

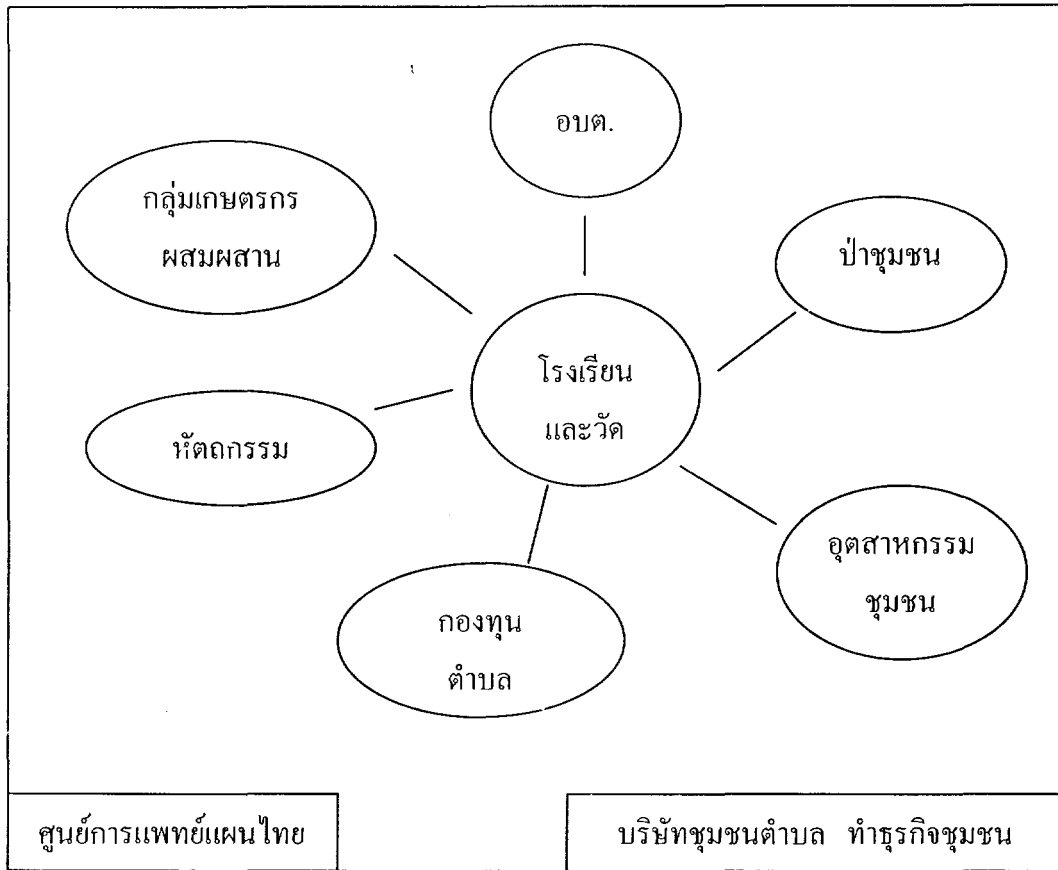
การเมือง พร้อมกันไปในตัว เศรษฐกิจแบบนี้จะทำให้เกิดความเป็นป่ากลับคืนมา ครอบ
ครวรอบอุ้น ชุมชนเข้มแข็งมีการอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรม พร้อมๆกับความเข้มแข็ง
ทางเศรษฐกิจและการพัฒนาจิตใจ สิ่งเหล่านี้ทำได้ไม่ยาก ขอให้เปิดใจปะปรับวิธีคิด
ใหม่เท่านั้น

เศรษฐกิจของตำบล โดยตำบลและเพื่อตำบล

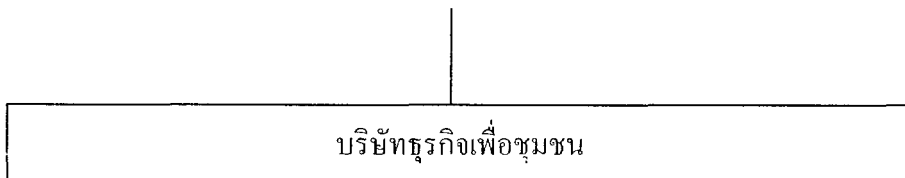
นี่ก็เป็นการปรับวิธีคิดใหม่อีกอย่างหนึ่ง คือจากการคิดถึงตำบลในฐานะเป็น
หน่วยการปกครองมาเป็นหน่วยพัฒนาเศรษฐกิจถึงตนเองถ้ายังคิดเรื่องตำบลในกรอบ
การปกครองจะเกิดการพัฒนาช้ามาก ติดขัดและนำไปสู่ความขัดแย้งรุนแรง แย่งผล
ประโยชน์แต่ถ้าคิดถึงตำบลในฐานะเป็นหน่วยพัฒนาการเศรษฐกิจพึ่งตนเองแบบบูรณา
การ จะมีความร่วมมือกัน และเกิดการพัฒนาอย่างรวดเร็วจากพื้นฐาน

การพัฒนาเศรษฐกิจพึ่งตนเองในตำบล หมายถึงกิจกรรมทางเศรษฐกิจที่คนทั้ง
ตำบลร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมได้ประโยชน์ เป็นเศรษฐกิจของตำบล โดยตำบลและเพื่อ
ตำบล

โดยพัฒนาการเรียนรู้ พัฒนาครอบครัว พัฒนาชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม
พร้อมกันไปหรืออีกนัยหนึ่ง อาศัยเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้ เป็นตัวนำไปสู่การ
พัฒนาในมิติอื่นๆ พร้อมกันไป การพัฒนาในมิติต่างๆเหล่านี้จะเสริมซึ่งกันและกัน ดังนี้

ปื้มน้ำมัน อาหาร อาหารปลอดภัย
การท่องเที่ยว ฯลฯ

กิจกรรมทางเศรษฐกิจ ประกอบด้วยกลุ่มที่ทำเกษตรผสมผสานมากที่สุด เพราะทำให้พอกินพอใช้ และผลิตอาหารเกิน นอกจากนั้นการปลูกไม้ยืนต้น นอกจากสร้างความเป็นป่าแล้ว ยังสามารถเลือกตัดไปทำกระดานอันสวยงามซึ่งมีราคาแพง และมีตลาดใหญ่อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

กลุ่มผลิตสินค้าหัตถกรรม สามารถประดิษฐ์สินค้าศิลปหัตถกรรมอันสวยงามนำไปใช้อุตสาหกรรมชุมชน เช่น โรงสีข้าวชุมชน และการแปรรูปอาหารอุตสาหกรรม ชุมชน

ควรแปรรูปอาหารที่มีคุณภาพ ให้สามารถนำไปวางขายในร้านค้าในเมืองได้ เป็นการประชาสัมพันธ์ชุมชนไปด้วยในตัวและในอนาคตสามารถส่งออกได้ด้วย

ศูนย์การแพทย์แผนไทย แต่ละตำบลควรมีศูนย์การแพทย์แผนไทยหนึ่งแห่ง บริการพื้นฐานคือ การนวดแผนไทย การประคบด้วยสมุนไพร การจำหน่ายยาสมุนไพร โดยผู้ให้บริการเป็นเกษตรกรที่ได้รับการอบรม บริการนี้ถ้าทำให้สะอาด มีคุณภาพดี คนในเมืองก็จะมารับบริการ จะเป็นทางสร้างรายได้เข้าชุมชนอีกทางหนึ่ง

บริษัทชุมชนตำบล โดยสมาชิกในตำบลทุกคนเป็นหุ้นส่วนบริษัททำธุรกิจที่หลากหลาย เช่น เป็นเจ้าของปั้มน้ำมัน ขายอาหาร ขายอาหารปลอดสารพิษ จำหน่ายสมุนไพร จัดการการท่องเที่ยวในตำบล

กองทุนออมทรัพย์ตำบล ให้มีการจัดตั้งกองทุนออมทรัพย์ตำบลโดยสมาชิกทั้งตำบลออมทรัพย์และฝาก ทั้งนี้ให้สมาชิกนำไปลงทุนทางเศรษฐกิจต่างๆ ดอกผลนอกจากปันให้ผู้ฝากแล้ว ยังสามารถแบ่งไปหนุนกิจการต่างๆของชุมชน กองทุนนี้เปรียบเสมือนธนาคารของชุมชน จะช่วยชุมชนให้เข้มแข็ง

โรงเรียนและวัด เป็นศูนย์กลางของความรู้ข้อมูลข่าวสารของตำบลและเพื่อตำบล ครูกับพระควรร่วมกันให้มีการศึกษาประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม สังคม เศรษฐกิจ และความหลากหลายทางชีวภาพ ความรู้เหล่านี้จะเป็นประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น ส่งเสริมแหล่งท่องเที่ยวในตำบล ความรู้เรื่องความหลากหลายทางชีวภาพก็จะเป็นบ่อเกิดของสมุนไพร เป็นต้น

พิพิธภัณฑตำบล ควรจะเลือกวัดใดวัดหนึ่งที่เหมาะสมเป็นพิพิธภัณฑตำบล ใครมีของเก่าอะไรก็เอามาเก็บรักษาที่วัด และศึกษาความเป็นมา พิพิธภัณฑตำบล นอกจากจะช่วยในการเก็บรักษาของเก่าแล้ว จะช่วยให้คนในตำบลเข้าใจในรากเหง้าของตนเอง เป็นการยกระดับจิตใจและจิตวิญญาณ ให้พลังแก่ชุมชน และช่วยให้คนอยากมาท่องเที่ยวที่ตำบลด้วย

อบต. องค์การบริหารส่วนตำบล เป็นองค์กรที่มีอำนาจทางการเมือง-การปกครอง อบต. ควรดูแลผลประโยชน์ของชุมชน ทั้งหมด เช่น ที่ดิน ป่าไม้ ป่าชุมชน แหล่งน้ำ รายได้จากภาษีอากร โรงเรียนและวัดควรเปลี่ยนมาสัมพันธ์กับชุมชน หน่วยเหนือที่เคยบังคับบัญชาที่นั่นเปลี่ยนมาสนับสนุน อบต. สามารถเอื้ออำนาจให้ตำบลทำกิจกรรมทาง

เศรษฐกิจที่กล่าวมาข้างต้นทั้งหมดได้ โดยร่วมกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชน ด้วยวิธีดังกล่าว อบต. จะมีพัฒนาการและวิวัฒนาการอย่างรวดเร็ว ถ้าสนใจ อบต. แต่ในกรอบของการเมือง อบต. จะพัฒนาช้ามาก

การสนับสนุนโดยองค์กรภายนอกตำบล กิจกรรมทางเศรษฐกิจของตำบล ต้องการการสนับสนุนโดยองค์กรภายนอก เช่น

การส่งเสริมอุตสาหกรรม สนับสนุนในการแปรรูปอาหารและมาตรฐานสินค้า ศูนย์วิชาการเกษตร ที่สนับสนุนทางวิชาการเกี่ยวกับคุณภาพดินและเลือกพันธุ์พืช ฯลฯ โดยอาจมีอำเภอละหนึ่งศูนย์ แต่ควรมีความเข้มแข็งที่จะสนับสนุนตำบลได้จริง

บริษัทธุรกิจเพื่อชุมชนขนาดใหญ่ ที่เชื่อมโยงกับผู้บริโภคในเมืองและในต่างประเทศ เพื่อโยงธุรกิจของชุมชนให้ยาวขึ้น และลดความเสี่ยงให้ชุมชน บริษัทธุรกิจเพื่อชุมชนนี้ อาจเกิดจากบริษัทเอกชนล้วนๆ ที่เข้าใจเรื่องนี้ หรือหากทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ร่วมมือกับเอกชนตั้งบริษัทธุรกิจเพื่อชุมชนขนาดใหญ่ ก็จะเป็นการเพิ่มพลังให้ฐานรากของสังคมอย่างสำคัญ

นอกจากนี้ยังมีการสนับสนุนอื่นๆ ที่จะทำได้อีกมากมาย โดยเฉพาะกระทรวงการคลัง ถ้าเข้าใจแนวคิด การคลังเพื่อสังคม ก็จะเป็นกำลังสำคัญในการหนุนความเข้มแข็งจากฐานล่าง

ถ้าหน่วยราชการ ภาคธุรกิจ ภาควิชาการ ภาคองค์กรเอกชน เข้าใจรูปแบบเศรษฐกิจตำบลดังกล่าวมาข้างต้น ก็สามารถสนับสนุนตำบลเป็นตำบลๆ ให้สามารถพัฒนาเศรษฐกิจของตนได้ ข้อสำคัญควรเข้าใจว่า ต้องส่งเสริมสนับสนุนประชาชนในตำบลให้สามารถรวมตัวกัน มีการเรียนรู้ และมีการจัดการได้ด้วยตนเอง ตำบลจึงจะพึ่งตนเองและปรับตัวได้ ไม่ใช่หน่วยงานต่างๆ เข้าไปทำแทนประชาชนในตำบล ซึ่งจะทำให้เขาอ่อนแอ พึ่งตนเองไม่ได้

ตำบลทั้งประเทศมี 6,000 กว่าตำบล ถ้าทุกตำบลเข้มแข็ง พึ่งตนเองได้ ก็จะเป็นฐานทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมและการเมือง พร้อมกันไป ฐานทางเศรษฐกิจที่ใหญ่จะเพิ่มอำนาจซื้อของคนทั้งประเทศ ซึ่งจะส่งผลให้เศรษฐกิจข้างบนดีขึ้นด้วย (trickle up)

การพึ่งตนเองเป็นหลักการที่สำคัญในทางพระพุทธศาสนา การพึ่งตนเองได้ หมายถึงความเข้มแข็ง ความยั่งยืน ความเป็นอิสระ การมีภูมิคุ้มกัน เศรษฐกิจกระแสหลัก ควรเป็นเศรษฐกิจแห่งการพึ่งตนเอง การพึ่งตนเองต้องคำนึงถึงพื้นฐานของตนเอง พื้นฐานของสังคมคือวัฒนธรรม วัฒนธรรมของประเทศใดก็เป็นจุดแข็งของประเทศนั้น วัฒนธรรมเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ เศรษฐกิจวัฒนธรรมจึงเป็นเศรษฐกิจที่อยู่บนพื้นฐานความเข้มแข็งของตนเอง เศรษฐกิจวัฒนธรรมไม่ใช่เศรษฐกิจที่คำนึงถึงเงินโคตรๆ แต่เป็นเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงเป็นบูรณาการกับจิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมืองพร้อมกันไป

สังคมที่จะเข้มแข็งและมั่นคงนั้นฐานล่างต้องแข็งแรง ถ้าพัฒนาแต่ข้างบน โดยชอบชားให้ข้างล่างอ่อนแอ สังคมทั้งสังคมจะถล่ม การพัฒนาเศรษฐกิจจึงควรพัฒนาความเข้มแข็งจากฐานล่าง ได้ยกตัวอย่างรูปแบบพัฒนาการเศรษฐกิจของตำบล โดยตำบล และเพื่อตำบล ซึ่งสามารถพัฒนาเศรษฐกิจได้ทั้งทางเกษตรกรรม อุตสาหกรรมชุมชน ธุรกิจชุมชน ซึ่งรวมถึงการท่องเที่ยวที่จัดการโดยชุมชน และเชื่อมโยงไปถึงการส่งออก ซึ่งผลิตภัณฑ์ของตำบล ทั้งนี้โดยกระบวนการเรียนรู้และการจัดการของชุมชน เชื่อมโยงกับการสนับสนุนส่งเสริมจากภายนอก ถ้าเศรษฐกิจของตำบลเข้มแข็งหมดทุกตำบล ทั่วประเทศ ก็เท่ากับเรามีฐานใหญ่ทางเศรษฐกิจ จิตใจ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม และการเมือง ฐานล่างที่เข้มแข็งของสังคม จะช่วยให้สังคมส่วนบนเติบโตด้วยความมั่นคงและยั่งยืน

บทที่ 3

ข้อมูลบ้านปราสาท

บ้านปราสาทในอดีต

คำว่าคนก่อนประวัติศาสตร์หรือสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่นักโบราณคดีใช้กันอยู่นั้นหมายความถึง คนหรือเรื่องราวเกี่ยวกับผู้คนในยุคสมัยที่มีชีวิตความเป็นอยู่ก่อนที่จะรู้จักคิดตัวอักษรขึ้นใช้ในสังคมนั้นๆ ดังนั้นการแบ่งยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในแต่ละภูมิภาคของโลกจึงสิ้นสุดกันที่ระยะเวลาแตกต่างกันไป สำหรับในประเทศไทยได้พบหลักฐานจารึกอักษรเก่าที่สุดที่เพนียด อำเภอเมือง จังหวัดจันทบุรี อายุประมาณ พ.ศ. 800-1000 ด้วยเหตุนี้ เรื่องราวของผู้คนในอดีตที่เกิดก่อน พ.ศ. 800 ขึ้นไปในประเทศไทยจึงถูกเรียกว่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ส่วนหลัง พ.ศ. 1000 ลงมาเรียกว่าสมัยประวัติศาสตร์และหลังจากหลักฐานของชุมชนโบราณที่บ้านปราสาทก็บ่งบอกถึงอายุสมัยที่นับเนื่องว่าเป็นแหล่งโบราณคดีที่มีร่องรอยของการอยู่อาศัยมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์

1. การตั้งถิ่นฐานและชุมชน

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน มีลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงเรียกกันว่าที่ราบสูงโคราช ซึ่งลักษณะส่วนใหญ่เป็นที่ราบลอนลาด เริ่มจากบริเวณที่สูงและภูเขาทางด้านใต้และด้านตะวันตกไปจดแม่น้ำโขงทางตอนเหนือและตะวันออก โดยมีเทือกเขาภูพานขวางกั้นแบ่งบริเวณพื้นที่ออกเป็นที่ราบตอนบนซึ่งเรียกว่าแอ่งสกลนครหรืออีสานเหนือ ส่วนที่ราบตอนล่าง เรียกว่า แอ่งโคราชหรืออีสานใต้

ผลจากการศึกษาทางโบราณคดี พบว่าการตั้งถิ่นฐานของชุมชนก่อนประวัติศาสตร์สังคมกสิกรรมในภาคอีสานระยะแรกที่มีอายุระหว่าง 4,600 – 3,000 ปีมาแล้วจะตั้งอยู่ในแอ่งสกลนคร ส่วนแหล่งโบราณคดีที่มีอายุน้อยกว่าคือ 3,000 ปีลงมา จะตั้งอยู่

ในแอ่งโคราช สาเหตุดังกล่าวเนื่องมาจากสภาพดินและปริมาณน้ำฝนที่ต่างกันในพื้นที่ทั้งสอง กล่าวคือ ดินในแอ่งสกลนครเป็นดินที่อุ้มน้ำได้เหมาะสมกับการเพาะปลูกข้าวบวกกับปริมาณน้ำฝนที่ได้รับเกินกว่า 1,250 มิลลิเมตรต่อปี ส่วนดินในแอ่งโคราชนั้นเป็นดินที่ไม่ค่อยจะอุ้มน้ำ ดินมีเกลือและมีความชื้นซึบของน้ำมากไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก ดังนั้นการตั้งถิ่นฐานครั้งแรกของชุมชนกสิกรรมจึงมักจะพบว่าอยู่ในแอ่งสกลนครเสียเป็นส่วนใหญ่ แต่ต่อมาเมื่อรู้จักพัฒนาการใช้เครื่องมือในการเพาะปลูก รู้จักการเลี้ยงควายเป็นเครื่องทุ่นแรงในการไถนา มีความรู้ในระบบชลประทาน เปลี่ยนการเพาะปลูกข้าวจากแบบเลื่อนลอยมาเป็นแบบนาดำ และจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้นต้องขยายขยายที่ทำกิน จึงได้เริ่มมีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาตั้งในแอ่งโคราชเมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว

แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทก็เช่นกัน การเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานชุมชนของผู้คนโบราณในบริเวณนี้คงจะเป็นกลุ่มชนที่อพยพเคลื่อนย้ายพร้อมกับกลุ่มอื่นๆ จากแอ่งสกลนครหรืออีสานเหนือมาเลือกเอาพื้นที่เนินดินบ้านปราสาทซึ่งอยู่ใกล้แหล่งน้ำและมีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่อยู่อาศัยและเพาะปลูก แต่เนื่องจากบริเวณที่ตั้งของเนินดินอยู่ในบริเวณที่ราบอันเกิดจากตะกอนของน้ำแต่มีทางออกไปสู่ที่ราบชั้นต่ำซึ่งอยู่ทางตอนเหนือของแหล่ง จากลักษณะดังกล่าวในหน้าน้ำหลากจะทำให้เกิดน้ำท่วมบริเวณที่ราบโดยรอบ ทั้งยังเกิดการขาดแคลนน้ำและสภาวะดินเค็มในบางพื้นที่ยามฤดูแล้ง ชุมชนโบราณที่บ้านปราสาทจึงต้องเลือกตั้งบ้านเรือนอยู่บนที่สูง พร้อมทั้งขุดคูน้ำคันดินเชื่อมกับลำธารปราสาทเพื่อกักเก็บน้ำไว้ใช้ในฤดูแล้งและป้องกันน้ำท่วมในฤดูฝน

2. ชีวิตความเป็นอยู่

จากร่องรอยหลักฐานทางโบราณคดี กล่าวได้ว่าเมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว ได้มีกลุ่มชนโบราณเริ่มเข้ามาปลูกสร้างบ้านเรือนอยู่อาศัยกระจายอยู่ทั่วเนินดินบ้านปราสาทแห่งนี้ คนเหล่านั้นมีความสามารถในการผลิตภาชนะดินเผาที่มีคุณภาพดีรูปแบบสวยงามเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว นั่นคือภาชนะดินเผารูปทรงต่างๆ ซึ่งเคลือบผิวด้วยน้ำดินสีแดงและขัดมัน โดยเฉพาะแบบที่เรียกว่าทรงปากแตรหรือปากบาน มีรูปร่างเหมือนคนโท คอแคบปากบานสูง บางใบมีการตกแต่งผิวด้วยลายเชือกทาบหรือลายเขียนสีคล้ายแบบบ้านเชียง และยังนิยมทำภาชนะแบบมีมุมหรือสันกลางภาชนะด้วย นอกจากนี้

การผลิตเครื่องปั้นดินเผาแล้ว ยังรู้จักการปั้นด้วยเพื่อนำไปทอเป็นผ้า รู้จักการทำเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับตกแต่งร่างกาย จากวัฒนธรรมชาติต่างๆ จำพวกหิน เปลือกหอย กระดุกสัตว์ เช่น ขวานหิน กำไลหิน กำไลเปลือกหอย เครื่องใช้ปลายแหลมคล้ายปืนปักผมทำด้วยกระดูกสัตว์ และจากหลักฐานที่พบกำไลทำจากเปลือกหอยทะเลขนาดต่างๆ ทั้งเล็กและใหญ่เป็นจำนวนมากพอสมควร อีกทั้งได้พบแกนในของกำไลเปลือกหอยในแหล่งโบราณคดีแห่งนี้เป็นที่ยืนยันว่าคนก่อนประวัติศาสตร์ระยะแรกของบ้านปราสาทนี้มีการติดต่อสัมพันธ์ถ่ายทอดวิธีการทำเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่างรวมถึงการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือวัตถุกับชุมชนโบราณในท้องถิ่นอื่น อาจจะเป็นชุมชนที่อยู่ชายทะเลหรือชุมชนก่อนประวัติศาสตร์บางแห่งในแถบภาคกลางเช่นลพบุรีซึ่งเชื่อว่าจะจะเป็นศูนย์กลางแห่งหนึ่งในการแลกเปลี่ยนสินค้าหรือวัตถุในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ของประเทศไทย

ในส่วนของการยังชีพพบว่ามีเครื่องเลี้ยงสัตว์จำพวกหมู วัว ควายเพื่อเป็นอาหารหรือใช้งาน นอกจากนี้แล้วยังมีการจับสัตว์น้ำเช่น ปลา เต่า หรือสัตว์บก เช่น ละมั่ง ละมั้ง กวาง เก้ง เนื้อทราย มาเป็นอาหารด้วยเช่นกัน

หลังจากนั้นต่อมาอีกราว 500 ปี พบว่ามีการพัฒนาการในการอยู่อาศัยและการทำเครื่องมือเครื่องใช้ที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะรูปแบบของภาชนะดินเผาจากลักษณะคนโทคอแคบปากบานเคลือบน้ำดินสีแดง ซึ่งเป็นที่นิยมอย่างมากในระยะแรกนั้นได้หมดไป คงเหลือแต่เพียงภาชนะแบบมีสันและแบบทรงกลมธรรมดาอกกว้างปากไม่สูงบานมาก ตกแต่งผิวด้านนอกด้วยลายเชือกทาบ การเคลือบผิวด้วยน้ำดินสีแดงก็ลดน้อยลงมากและหายไปในที่สุด ส่วนการตกแต่งด้วยการเขียนสีนั้นหลักจากระยะแรกแล้วแทบจะไม่ปรากฏอีกเลย จากนั้นก็เริ่มมีภาชนะดินเผาอีกแบบหนึ่งซึ่งมีลักษณะเฉพาะตัวเช่นกันเข้ามาแทนที่ นั่นคือภาชนะดินเผาแบบที่เรียกว่า “พิมายดำ” โดยภาชนะดินเผาประเภทนี้ (กำหนดอายุอยู่ในราว 2,500-1,000 ปีมาแล้ว) มีผิวสีดำขจัดมัน เนื้อหยาบบางมักจะตกแต่งผิวภายในและภายนอกด้วยลายเส้นขจัดมันสีเป็นเส้นขนานบ้าง ลายวงกลมบ้างหรือลายกันหอย ซึ่งภาชนะดินเผาแบบพิมายดำนี้ได้พบในแหล่งโบราณคดีหลายแห่งในพื้นที่ของอีสานตอนล่างบริเวณใกล้เคียงกัน พัฒนาการในด้านอื่นพบว่าคนก่อนประวัติศาสตร์รุ่นนี้รู้จักการนำโลหะสำริดมาทำเป็นเครื่องใช้ขึ้นเองแล้ว โดยเฉพาะหลัก

ฐานเกี่ยวกับการหล่อสำริดเช่นเข้าหลอมสำริด แม่พิมพ์ขวานสำริด และพบเครื่องประดับหรือเครื่องใช้ที่ทำจากสำริดเป็นจำนวนมาก เช่น แหวน กำไล ตุ้มหู ห่วง เกี้ยว เครื่องประดับหน้า และกระพรวน เป็นต้น ต่อมาก็รู้จักการใช้เครื่องมือเหล็กและกำวน้ำเงินสามารถทำเครื่องใช้ที่ผสมกันระหว่างโลหะทั้งสองชนิด เช่น ห่วงสำริดหุ้มด้วยเหล็ก สำหรับเครื่องประดับร่างกายได้เปลี่ยนจากลักษณะของกำไลหินและกำไลเปลือกหอยมาเป็นเครื่องประดับทำด้วยสำริดเป็นส่วนใหญ่ และยังได้พบเครื่องประดับบางอย่างที่เพิ่มขึ้นแตกต่างจากคนรุ่นแรกก็คือ ลูกปัดหิน เครื่องประดับคล้ายจี้ห้อยคอทำด้วยหินลูกปัด แก้วสีต่างๆ และลูกปัดดินเผา ในด้านอาหารการกิน พลหลักฐานว่าคนรุ่นนี้รู้จักเพาะปลูกข้าวแล้ว (ซึ่งในกลุ่มชนรุ่นแรกไม่พลหลักฐานชัดเจนพอที่จะยืนยันได้ว่าการเพาะปลูกข้าวแล้วหรือยัง) ซึ่งข้าวดังกล่าวนอกจากจะปลูกเพื่อการบริโภคแล้วยังใช้ในพิธีกรรมบางอย่างด้วย หลักฐานต่างๆที่บอกถึงการเพาะปลูกข้าวนั้นก็คือ ได้พบเมล็ดข้าวในเศษภาชนะดินเผา พลเมล็ดข้าวเปลือกโรยอยู่กับหลุมฝังศพ พบเครื่องมือเหล็ก ลักษณะแบบเกี่ยวเกี่ยวข้าว และมีการเลี้ยงสัตว์ประเภท หมู หมา วัว ควาย ซึ่งวัวและควายนี้น่าจะเป็นการเลี้ยงไว้ทั้งเพื่อเป็นอาหารและใช้งาน รวมทั้งร่องรอยหลักฐานในการขุดคูน้ำล้อมรอบที่อยู่อาศัยนั้นนอกจากจะเป็นการป้องกันน้ำท่วมแล้วยังใช้เป็นแหล่งน้ำในการอุปโภค บริโภค และการเพาะปลูกด้วย

ต่อมาในราวพุทธศตวรรษที่ 16 หรือประมาณ 1,000 ปีมาแล้ว ได้มีหลักฐานของศาสนสถานศิลปะทวารวดีแบบท้องถิ่นปรากฏขึ้นที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้ ซึ่งเรียกกันในปัจจุบันว่า “คูธารปราสาท” ศาสนสถานดังกล่าวนอกจากจะได้พบปูนปั้นพระพุทธรูปและลวดลายประดับในรูปแบบของศิลปะทวารวดีแล้ว ยังได้พบโบราณวัตถุอื่นๆ เช่น เศษภาชนะดินเผาเคลือบสีน้ำตาลแบบเครื่องถ้วยเขมรจำนวนหนึ่ง แทนฐานรองรับรูปเคารพทำจากหินทรายและศิลาแลง โกลนหินทรายธรรมชาติประติเป็นรูปปีกกา อีกทั้งได้เคยพบเทวรูปหรือรูปบุคคลทำจากหินทรายที่โบราณสถานคูธารปราสาทแห่งนี้ แต่เป็นที่น่าเสียดายว่าได้สูญหายไปแล้วไม่สามารถติดตามกลับมาได้ รวมทั้งตัวโบราณสถานเองก็ถูกถล่มบดทำลายมาตั้งแต่ครั้งอดีตจนสูญเสียดังกล่าวไปจนหมดสิ้น ทำให้ไม่สามารถศึกษาถึงรูปแบบสถาปัตยกรรมของโบราณสถานแห่งนี้ได้ แต่เมื่อประมวลข้อมูลหลักฐานทั้งหมดของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้ก็สามารถกล่าวได้ว่า ในราวพุทธศตวรรษที่ 16 ได้

มีอิทธิพลของศาสนาพุทธเข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนโบราณสถานในบ้านปราสาท ทำให้ชุมชนก่อนประวัติศาสตร์ที่อยู่ดั้งเดิมค่อยๆ กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนในสมัยประวัติศาสตร์ และต่อมายังมีอิทธิพลของรูปแบบศิลปะเขมรจากละแวกใกล้เคียง เช่น อาจจะเป็นจากพิมายเข้ามาปะปนเกี่ยวข้องด้วยชั่วระยะเวลาหนึ่งแต่ไม่นานนัก จากนั้นหลักฐานการอยู่อาศัยก็ขาดหายไป

3. ความสูงและอายุของคนโบราณ

มีอยู่คำถามหนึ่งซึ่งนักโบราณคดีมักจะได้รับคำถามอยู่เสมอเมื่อคือคนโบราณตัวใหญ่กว่าคนปัจจุบันมากหรือ บ้างก็ว่าหัวโตเท่าบาตรพระ คำตอบของคำถามนี้คงจะต้องยกเอาการศึกษาโครงกระดูกของคนก่อนประวัติศาสตร์ตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ ของเมืองไทยมาแสดงให้เห็นกัน เช่น ที่บ้านเก่า จังหวัดกาญจนบุรี เพศชายสูงระหว่าง 160-176 ซม. เพศหญิงสูง 146-166 ซม. บ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี เพศชายสูง 151-184 ซม. (สูง 184 พบเพียงโครงเดียวเท่านั้น) เพศหญิงสูง 145-174 ซม. บ้านนาดี จังหวัดอุดรธานี เพศชายสูง 164-183 ซม. เพศหญิงสูง 152-172 ซม. โคมพนมดี จังหวัดชลบุรี เพศชายสูง 163-173 ซม. เพศหญิงสูง 154-163 ซม. และที่บ้านธารปราสาทแห่งนี้ เพศชายสูง 166-179 ซม. เพศหญิงสูง 154-167 ซม. จะเห็นได้ว่าส่วนสูงของคนก่อนประวัติศาสตร์เหล่านี้สูงกว่าคนไทยปัจจุบันเล็กน้อย แต่ทั้งนี้เป็นการคำนวณความสูงโดยใช้สมการอเมริกันผิวขาว หากใช้สมการคนไทยและจีน จะได้ค่าความสูงลดลงเล็กน้อย เช่นที่บ้านปราสาท ผลการคำนวณเป็นดังนี้ เพศชายสูงเฉลี่ย 166-41 ซม. เพศหญิงสูงเฉลี่ย 155.38 ซม. ซึ่งจะเห็นได้ว่าส่วนสูงของคนก่อนประวัติศาสตร์ไม่ได้แตกต่างกับคนปัจจุบันอย่างไรเลย

ในด้านการศึกษาอายุเมื่อตายของโครงกระดูกที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท พบว่ามีเด็กวัยไม่เกิน 5 ปี เสียชีวิตในอัตราส่วนที่ค่อนข้างสูงมาก หากเทียบกับจำนวนของศพผู้ใหญ่ อันอาจจะเนื่องมาจากการระบาดของโรคภัยไข้เจ็บ สำหรับศพผู้ใหญ่ที่อายุเฉลี่ยเมื่อตายของเพศชายประมาณ 36 ปี เพศหญิงประมาณ 34 ปี ซึ่งถ้าเปรียบเทียบกับแหล่งโบราณคดีแห่งอื่น คนก่อนประวัติศาสตร์ที่นี่มีอายุยืนยาวกว่า (ประพิศ ชูศิริ, 2534) สาเหตุการตาย นอกจากความตายที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บหรือตายตามอายุขัยปกติ

แล้ว อย่างน้อยโครงกระดูกจำนวน 4 โครง ซึ่งมีลักษณะร่อยรอยบาดเจ็บที่จมลึกถึงกระดูกบริเวณใกล้แก้มหน้า หรือมีรอยขวานสำริดแทงจมอยู่ในทรวงอก หรือโครงกระดูกที่กะโหลกศีรษะถูกตัดขาดไปก็ยืนยันได้ว่าผู้ตายส่วนหนึ่งเสียชีวิตด้วยการถูกฆาตกรรม

บ้านปราสาทปัจจุบัน

1. การเดินทางและที่ตั้ง

เมื่อเดินทางจากจังหวัดสระบุรีตามถนนสายมิตรภาพ (ทางหลวงหมายเลข 2) ถึงจังหวัดนครราชสีมาหรือโคราชอันเป็นประตูเข้าสู่ภาคอีสาน แวะสักการะอนุสาวรีย์ท้าวสุรนารีหรือย่าโม วีรสตรีผู้กอบกู้อิสรภาพของชาวนครราชสีมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 เพื่อเป็นสิริมงคล จากนั้นซื้อของดีเมืองโคราชไปเป็นของฝากอันได้แก่ ผ้าไหมผืนงาม หมี่โคราช หมูหยองหมูแผ่น หมูยอ กุนเชียง แล้วจึงเดินทางต่อผ่านประตูชุมพล ลัดเลียบคูเมืองโบราณซึ่งก่อสร้างในสมัยแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช มุ่งหน้าตามเส้นทางสายเดิมขึ้นเหนือสู่จังหวัดขอนแก่น หลังจากผ่านทัศนียภาพของดินแดนอีสานสองข้างทางจนถึงหลักกิโลเมตรที่ 44 จะมีทางแยกซ้ายมือเป็นถนนลาดยางตัดผ่านทุ่งนาเขียวขจีและหมู่ต้นตาลสูงชะลูด ระยะทาง 1,200 เมตร เข้าสู่บ้านปราสาทใต้ ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา อันเป็นที่ตั้งของแหล่งโบราณคดี คิดเป็นระยะทางจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 304 กิโลเมตร

2. สภาพทั่วไป

บ้านปราสาทหรือบ้านปราสาทใต้ เป็นหมู่บ้านขนาดกลาง พื้นที่โดยรอบเป็นทุ่งนา สวนผักและต้นตาลซึ่งทางทิศเหนือมีลำธารปราสาทซึ่งแยกมาจากลำสะเทต อันเป็นสาขาหนึ่งของแม่น้ำมูลไหลผ่าน ถือเป็นแหล่งน้ำธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อชุมชนบ้านปราสาทเพราะมีน้ำตลอดทั้งปี

3. ตำนานบ้านปราสาท

ที่มาของชื่อบ้านปราสาทนั้นเป็นที่เชื่อกันในหมู่บ้านว่ามีปราสาทหินตั้งอยู่ในลำธารปราสาท เมื่อถึงช่วงฤดูแล้งระดับน้ำลดลงสามารถเดินท่องน้ำชมลำปราสาทได้ ซึ่งบริเวณท่องน้ำจะเป็นพื้นแข็งเหมือนปูลาดด้วยหินซากปราสาท โดยมีตำนานเกี่ยวกับปราสาทหินในลำน้ำแห่งนี้ว่า ในอดีตกาลมีการก่อสร้างปราสาทหินแข่งกัน 3 แห่งคือ ปราสาทหินพิมาย ที่อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา ปราสาทหินพนมวัน ในเขตอำเภอเมืองนครราชสีมา และที่บ้านปราสาทแห่งอำเภอโนนสูงนี้ โดยตกลงกันว่าใครสร้างเสร็จก่อนให้ปล่อยโคมเป็นสัญญาณ พิมายังสร้างไม่เสร็จแต่ปล่อยโคมก่อนดังนั้นฝ่ายบ้านปราสาทจึงยกปราสาททิ้งหลังทิ้งลงน้ำทำให้เกิดเป็นที่มาของชื่อลำธารปราสาทและตำบลธารปราสาทในปัจจุบัน

4. การปกครองและชุมชน

ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาแบ่งลักษณะการปกครองท้องถิ่น ออกเป็น 17 หมู่บ้าน แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทอยู่ในพื้นที่ของหมู่ที่ 7 และหมู่ที่ 17 บ้านปราสาทใต้และบ้านธารปราสาท

หมู่บ้านปราสาทใต้และหมู่บ้านธารปราสาทในปัจจุบันมีบ้านเรือนปลูกอาศัยอยู่เป็นจำนวน 222 หลังคาเรือน ประชากร 1,098 คน เพศชาย 515 คน เพศหญิง 583 คน อาชีพหลัก ทำนาและรับจ้างทั่วไป ลักษณะบ้านเรือนส่วนใหญ่จะเป็นบ้านไม้ มีทั้งแบบบ้านชั้นเดียว บ้านชั้นเดียวใต้ถุนสูงและบ้านสองชั้น โดยปลูกรวมกันอยู่เป็นกลุ่มในระยะไม่ห่างกันนัก มีการปลูกไม้ยืนต้นประเภทไม้ผลภายในบริเวณบ้านและปลูกไม้ไผ่หรือไม้ประเภทกินได้ เช่น กระถิน เป็นแนวรั้วไม้ดอกไม้ประดับรายรอบ มีพื้นที่นาล้อมรอบที่ตั้งบ้านเรือนของหมู่บ้าน แต่ละบ้านจะมีขุ้งข้าวอยู่ใกล้กับเรือนพักอาศัย ภายในหมู่บ้านมีสถานที่ราชการ 2 แห่งคือ โรงเรียนบ้านธารปราสาท เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษาศึกษาส่วนอีกแห่งหนึ่งคือ ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก นอกจากนี้ทางจังหวัดนครราชสีมาได้จัดให้มีการสร้างศูนย์หัตถกรรมให้กับกลุ่มชาวบ้าน ซึ่งสามารถนำผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกที่ทำจากผลิตภัณฑ์ในหมู่บ้านมาจำหน่ายรวมกันในบริเวณศูนย์ดังกล่าว

5. ลักษณะสังคมและครอบครัว

ลักษณะสังคมของชาวบ้านปราสาทเช่นเดียวกับสังคมชนบททั่วไป โดยลักษณะครอบครัวส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวที่แยกมาจากครอบครัวขยาย ประกอบด้วยสมาชิก 1-2 ชั่วคนคือ พ่อ – แม่ และลูก ส่วนครอบครัวขยายประกอบด้วยสมาชิก 3 ชั่วคน คือ ปู่-ย่า ตา-ยาย, พ่อ-แม่และลูก ครอบครัวขยายที่พบเป็นผลต่อเนื่องมาจากลูกคนใดคนหนึ่งมีหน้าที่ต้องเลี้ยงดูพ่อแม่ในยามชรา บางครอบครัวมีญาติพี่น้องอาศัยอยู่ด้วย การตั้งบ้านเรือนมักจะอยู่เป็นกลุ่มในเครือญาติเดียวกันมีการช่วยเหลือกันในด้านเศรษฐกิจและพิธีกรรม ลักษณะการแบ่งงานในครอบครัวของผู้หญิงและผู้ชาย จะมีการแบ่งหน้าที่กันค่อนข้างชัดเจนคืองานบ้านและการเตรียมข้างปลาอาหารเป็นหน้าที่ของฝ่ายหญิง ฝ่ายชายมีหน้าที่ทำงานอาชีพที่ทำรายได้หลักให้ครอบครัว

ชาวบ้านมีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นทั้งจากระบบเครือญาติและระบบสังคมที่เกี่ยวข้องกันแม้ว่าจะไม่ได้เป็นญาติพี่น้องกันก็ตาม ต่างรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมที่จะต้องให้ความร่วมมือช่วยเหลือกันและกัน ดังจะเห็นได้จากการทำกิจกรรมต่างๆ ร่วมกันไม่ว่าจะเป็นการลงแขกทำนา งานบวช งานแต่งงาน งานศพ งานบุญ หรืองานประเพณีต่างๆ หรือการรวมกันเป็นกลุ่มองค์กรขนาดเล็กๆ เช่น กลุ่มสตรีสหกรณ์ กลุ่มสตรีแม่บ้าน หรือกลุ่มจักสานเพื่อดำเนินงานในส่วนที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมส่วนรวม และแม้กระทั่งการอาสาตัวเข้าไปมีส่วนร่วมกับทางราชการ เช่น เป็นอาสาสมัครท้องถิ่นในการดูแลมรดกวัฒนธรรมของชาติ

6. การหาเลี้ยงชีพ

ชาวบ้านปราสาทได้ชื่อว่าเป็นกระดูกสันหลังของชาติเพราะทำนากันเป็นอาชีพหลัก นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ทอเสื่อจากต้นไผ่ (ต้นกก) ทำกระเป๋ากหรือแฝ้มจากเสื่อกก หมวกใบตาล เก้าอี้ก้านตาล หรือรับจ้างทั่วไปเป็นอาชีพเสริมเมื่อว่างจากงานประจำ หรือทำหลังจากฤดูทำนาได้ผ่านพ้นไปแล้ว

การทำนาของชาวบ้านปราสาทส่วนใหญ่เป็นการทำนาปีโดยใช้วิธีหว่าน แต่ในบางปีหากมีน้ำมากคือมีฝนตกมากก็จะเปลี่ยนจากนาหว่านมาเป็นนาดำเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพแวดล้อม พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูกมีทั้งข้าวหนักและข้าวเบาซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพ

ของทีนา หากเป็นนาที่ลุ่มมีน้ำขังจะปลูกข้าวหนัก ส่วนข้าวเบาจะปลูกในที่ดอน น้ำไม่มาก ส่วนใหญ่ใช้ข้าวพันธุ์หอมมะลิ พันธุ์เหลืองทอง พันธุ์เหลืองประทิว และพันธุ์พื้นเมือง การไถนาเริ่มไถในช่วงฝนเริ่มตกคือราวเดือนพฤษภาคม-กรกฎาคม ไถครั้งแรกเรียกว่าไถใหญ่ โดยไถทิ้งไว้ให้หญ้าตายสักระยะหนึ่ง หลังจากนั้นใช้รถไถเล็กไถพรวนดินอีกครั้งหนึ่ง แล้วจึงเริ่มหว่านข้าวในช่วงเดือนกรกฎาคม ในระหว่างที่ข้าวเริ่มโตจนถึงเก็บเกี่ยวได้มีการใส่ปุ๋ยและยาฆ่าแมลงเพื่อให้ได้ผลิตผลดีข้าวเบาจะเก็บในราวเดือนธันวาคม ส่วนข้าวหนักจะเริ่มเก็บในราวเดือนมกราคม-กุมภาพันธ์ ซึ่งจะให้ผลิตผลที่ดีกว่า ในการเก็บเกี่ยวข้าวปัจจุบันมักจ้างแรงงานภายในหมู่บ้านหรือจากนอกหมู่บ้าน

นอกจากการทำนาแล้วชาวบ้านมักจะเลี้ยงสัตว์ควบคู่กันไปด้วย สัตว์ที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นพวกวัว ควาย หมู เป็ด ไก่ โดยใช้เวลาวางจากงานประจำในแต่ละวันหรือมอบหมายหน้าที่ให้คนใดคนหนึ่งในครอบครัวเป็นผู้เลี้ยง เป็ด ไก่ นั้นมักเลี้ยงเพื่อการบริโภคเองภายในครัวเรือน ส่วนหมูเลี้ยงไว้ขายหรือประกอบอาหารในคราวมีงานพิธีต่างๆ หากจะขายก็มักนำไปขายที่ตลาดแคใกล้หมู่บ้านตามราคาท้องตลาด นอกจากนี้แล้วยังมีชาวบ้านที่รับเลี้ยงวัวจากคนที่นำมาให้เลี้ยงโดยตกลงแบ่งลูกวัวกันระหว่างเจ้าของวัวและผู้เลี้ยง ลูกวัวท้องแรกผู้เลี้ยงจะเป็นฝ่ายได้ก่อน ท้องต่อไปจึงจะเป็นของเจ้าของวัว

การเพาะปลูกของชาวบ้านปราสาทเป็นการปลูกผักสวนครัวเพื่อบริโภคเอง หากเหลือจากการบริโภคจึงจะนำผักขายตามร้านค้าในหมู่บ้าน บางครั้งชาวบ้านบางรายหาปลาได้ก็นำมาทำหลาร้า ปลาต้ม หรือปลาแห้ง ขายเล็กๆ น้อยๆ ในหมู่บ้าน

งานหัตถกรรม ชาวบ้านผู้หญิงส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างหรือหลังจากทำนาเสร็จแล้วทำการทอเสื่อจากต้นไหล (ต้นกก) ซึ่งสามารถหาได้ในบริเวณหมู่บ้าน นำต้นไหลมาจักให้เป็นเส้นขนาดกำลึงดี นำไปตากแดดให้แห้งแล้วข้อมเป็นสีต่างๆกัน นำมาทอเสื่อเย็บทำเป็นแฟ้มเอกสาร ทำกระเป๋า ส่วนใหญ่นิยมทอเสื่อไว้ใช้เองในครัวเรือนและขายบ้างหากมีผู้ต้องการซื้อทั้งนี้ราคาของเสื่อนั้นขึ้นอยู่กับความยาวและลวดลายที่ทอซึ่งยากง่ายต่างกัน ในอดีตมีกลุ่มสตรีจากสหกรณ์การเกษตร โนนสูงมาสอนชาวบ้านให้ทอเสื่อเป็นลวดลายรูปสัตว์ต่างๆ ทำแฟ้ม ทำกระเป๋า และนำไปขายที่สหกรณ์ซึ่งก็มีแม่บ้านเป็นสมาชิกอยู่ไม่น้อย นอกจากนี้แล้วยังมีการทำพัดจากตอกข้อมสีและหมวกจากใบตาลอีก

ด้วย ส่วนฝ่ายชายบางคนจะใช้เวลาวางทำเก้าอี้นั่ง เก้าอี้นอน หรือโต๊ะ จากไม้ก้านตาลไว้ใช้เองและแบ่งขายบ้างหากมีผู้สนใจซื้อในราคาแตกต่างกันไปตามขนาดและรูปแบบของเก้าอี้ แต่ก็ยังเป็นราคาที่ไม่แพงมาก หรืออาจจะเรียกได้ว่าค่อนข้างถูกเมื่อเปรียบเทียบกับเก้าอี้แบบต่างๆ ที่ขายกันในท้องตลาด และนอกจากนี้แล้วยังมีบางคนทำเครื่องจักสานไว้ใช้สอยภายในบ้าน เช่น สานข้องใส่ปลา ลอบดักปลา ตะกร้าไม้ไผ่ ซึ่งถ้ามีเวลามากสามารถทำได้เกินกว่าจำนวนใช้สอยก็จะแบ่งขายบ้าง ส่วนผู้ที่ไม่ชำนาญการทำงานเหล่านี้ก็จะออกไปรับจ้างทั่วไป ทำงานในเมืองหรือแม้แต่ขับมอเตอร์ไซค์รับจ้างซึ่งเป็นอาชีพเสริมล่าสุดของหมู่บ้าน

7. ศาสนา ความเชื่อและประเพณี

ชาวบ้านปราสาทก็เช่นเดียวกับชาวไทยส่วนใหญ่ คือ นับถือศาสนาพุทธ มีความเชื่อในเรื่องบุญบาป นิยมการทำบุญโดยมีการผลัดเปลี่ยนกันนำอาหารไปถวายพระในวันธรรมดา ถ้าเป็นวันพระชาวบ้านจะพร้อมใจกัน去做บุญแทบทุกคร้วเรือน มีความเคารพนับถือพระสงฆ์โดยเฉพาะเจ้าอาวาส ซึ่งจะมีบทบาทในด้านพิธีกรรมทางศาสนา และกิจกรรมทั่วไปในหมู่บ้าน นอกจากนี้แล้วยังมีประเพณีความเชื่อในเรื่องที่เกี่ยวกับการทำมาหากิน และชีวิตประจำวันในการอยู่ร่วมกันของสังคม ดังจะเห็นได้จากในแต่ละเดือนมีกิจกรรมหรืองานพิธีกรรมที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่ครั้งปู่ย่าตาทวด ได้แก่ เดือนอ้าย เก็บเกี่ยวข้าว เดือนยี่และเดือนสามนวดข้าวและนำข้าวขึ้นยุ้ง มีการทำขวัญยุ้ง เดือนสี่เสร็จสิ้นจากการทำนา ชาวบ้านจะออกไปรับจ้างทำงานทั้งในและนอกหมู่บ้านรวมทั้งทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ไร่ใช้เองหรือขาย เดือนห้างานสงกรานต์ เดือนหกงานบวชงานแต่งงานและทำพิธีเช่นศาลปู่ตา (ในอดีต) เดือนเจ็ดงานบวชและเริ่มทำนา เดือนแปดงานแต่งงาน งานบุญเข้าพรรษา แห่เทียนพรรษา เดือนเก้าเดือนสุดท้ายของการทำนา เดือนสิบทำบุญตักบาตรสารทไทย เดือนสิบเอ็ดทำพิธีเรียกขวัญข้าวหรือขวัญแม่โพสพ เดือนสิบสองประเพณีลอยกระทงและเริ่มเกี่ยวข้าวเบา

พิธีเช่นศาลปู่ตา ศาลปู่ตาเป็นศาลประจำหมู่บ้านแต่ก่อนจะทำกันในเดือนหกหรือเดือนเจ็ด โดยชาวบ้านจะไปทำพิธีพร้อมกันที่ศาล โดยนำหัวหมู ไก่ เหล้า ขนมัดมั้ง แป้งข้าวเจ้าปั้นเป็นรูปช้าง ม้า แล้วใส่ในบัตร์ (ลักษณะคล้ายกระทง ทำจากก้านกล้วยเป็น

รูปสามเหลี่ยม ใช้ดอกसानเป็นก้น) ผู้หญิงจะเป็นคนนำไปเช่นและมีการเชิญทรงด้วย แต่ในปัจจุบันชาวบ้านจะทำในลักษณะการไปบนและแก้บนเท่านั้น

พิธีแห่นางแมว ทำในช่วงฤดูแล้ง ประมาณเดือนพฤษภาคม เป็นพิธีกรรมในการขอฝน โดยการนำแมวใส่ตะเหลว (ภาชนะสานจากไม้ไผ่ ก้นกลมปากแคบ ลักษณะรูปทรงคล้ายโอง) แห่ไปรอบๆ หมู่บ้านในตอนหัวค่ำ จะแห่กี่วันก็ได้แต่ส่วนใหญ่จะแห่จนกว่าฝนจะตก พอแห่ไปถึงหน้าบ้านใครชาวบ้านก็จะเอาน้ำสาตแมว แล้วนำสิ่งของมาให้

พิธีทำขวัญข้าว จะทำในราวเดือนสิบเอ็ดในระยะเวลาที่ข้าวเริ่มตั้งท้อง พิธีนี้สืบเนื่องมาจากความเชื่อเกี่ยวกับแม่โพสพว่าเป็นเทพประจำต้นข้าว ดังนั้นชาวบ้านจึงทำพิธีเช่นไหว้แม่โพสพ โดยการนำเอาผลไม้ ส้ม กล้วย อ้อย เผือก มันใส่กระทง นำไปไว้บริเวณที่ข้าวงามที่สุด การทำขวัญข้าวจะทำให้ผู้หญิงเป็นผู้ประกอบพิธีกรรม และมีการกล่าวขอต่อแม่โพสพให้ช่วยบำรุงรักษาให้ผลผลิตดี ทั้งนี้ต้องกระทำก่อนเทียว ด้วยเหตุที่เชื่อว่าแม่โพสพจะไม่รับของหลังเที่ยง

พิธีทำขวัญยุ่ง ก่อนจะนำข้าวเปลือกขึ้นยุ่งจะทำขวัญยุ่งก่อนเพื่อความเป็นสิริมงคลต่อการทำนาครั้งต่อไป จะทำในราวเดือนยี่หรือเดือนสาม โดยเตรียมผลไม้ กล้วย อ้อย ส้ม ถั่ว งา มะขาม ฯลฯ แต่จะไม่ใช้ขนมที่ทำจากแป้งข้าวเจ้าหรือข้าวเหนียวเพราะเชื่อกันว่าแม่โพสพจะไม่กินเนื้อของตนเองและถ้าผู้ใดมีผ้าไหม (ผ้านุ่งโจงกระเบน) ก็นำไปวางไว้ในยุ่งพร้อมผลไม้ แล้วจุดธูปเทียนบอกให้แม่โพสพมารับของและเข้ายุ่ง นอกจากนั้นก็มีการกล่าวขอต่อแม่โพสพขอให้พืชอุดมสมบูรณ์ในปีต่อไป หลังจากทำพิธีแล้วจึงทำการปักข้าวในยุ่งได้โดยจะนำไปทำบุญ กินและขาย ทั้งนี้ผู้หญิงจะเป็นผู้ทำพิธี นอกจากนี้แล้วยังมีความเชื่อเกี่ยวกับข้าวในกรณีอื่นอีก เช่น ห้ามต้มไข่พร้อมกับหุงข้าวในหม้อเดียวกัน เพราะว่าไก่ชอบคุ้ยเขี่ยข้าวเชื่อว่าเป็นการทำลายแม่โพสพ และวันอาทิตย์ห้ามปักข้าวที่ยุ่งรวมทั้งห้ามเกี่ยวข้าวเพราะเชื่อว่าเป็นวันที่แม่โพสพเกิด

8. สภาพแหล่งโบราณคดี

แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท มีลักษณะเป็นเนินดินวางตัวยาวตามแนวตะวันออก-ตะวันตก โดยทางทิศเหนือมีลำน้ำธรรมชาติไหลผ่าน ส่วนด้านทิศใต้มีร่องรอยคูน้ำ

โบราณปรากฏให้เห็นบางส่วน ซึ่งปัจจุบันต้นเงินกลายเป็นนาข้าวไปแล้ว บนพื้นผิวดินพบชิ้นส่วนโบราณวัตถุและเศษภาชนะดินเผากระจายอยู่ทั่วไป รวมทั้งมีร่องรอยของหลุมที่ถูกกลบขุดหาโบราณวัตถุตั้งแต่ปี พ.ศ. 2526 หลงเหลือให้เห็นอีกจำนวนไม่น้อย

บริเวณทางด้านทิศตะวันตกเฉียงเหนือของเนินดิน ปรากฏร่องรอยของเนินโบราณสถาน 1 แห่ง ปกคลุมด้วยดินและวัชพืชมีแท่นฐานรองรับรูปเคารพทำด้วยหินทราย 1 ชิ้น (ชำรุด) ศิลาแลง 1 ชิ้น เศษอิฐและเศษปูนปั้นประดับลวดลายจำนวนมากกระจายอยู่ทั่วบริเวณ อีกทั้งมีหลุมที่ถูกกลบขุดหาโบราณวัตถุปรากฏอยู่ด้วยเช่นกัน โบราณสถานแห่งนี้เรียกกันว่า “คูธารปราสาท”

การขุดค้นทางโบราณคดี

เนื่องจากวัตถุประสงค์หลักของการขุดค้นทางโบราณคดีในปี พ.ศ. 2534 เป็นไปเพื่อการจัดทำเป็นหลุมจัดแสดงกลางแจ้ง ดังนั้นวิธีการในการขุดค้นศึกษาและการปฏิบัติต่อหลักฐานที่พบจึงแตกต่างจากการขุดค้นเพื่อศึกษาทางวิชาการบ้างเล็กน้อย เช่นในกรณีขุดพบโครงกระดูกและโบราณวัตถุแต่ละครั้งจะต้องพิจารณาว่าโครงกระดูกและโบราณวัตถุชิ้นนั้นเหมาะสมในการจัดแสดงหรือไม่ หากพบว่าไม่เหมาะสมก็จะขุดนำขึ้นจากหลุม แต่ถ้าพิจารณาแล้วเห็นว่าเหมาะสมน่าสนใจก็จะทำในลักษณะขุดแต่งหลักฐานนั้นให้ลอยตัวเห็นชัดเจนแต่คงไว้ในสภาพเดิมทุกอย่างไม่มีการเคลื่อนย้ายเปลี่ยนแปลงหรือแก้ไขต่อเติมใดๆ ทั้งสิ้น แล้วทำการสงวนรักษาทางวิทยาศาสตร์ด้วยน้ำยาเคมีเพื่อเป็นการเพิ่มความแข็งแรงคงทนให้กับโครงกระดูกหรือโบราณวัตถุเหล่านั้น อีกทั้งเป็นการป้องกันความชื้นจากใต้ดินและในอากาศ รวมทั้งป้องกันตัวแมลงต่างๆ ซึ่งเป็นสาเหตุหนึ่งของการรบกวนทำลายให้หลักฐานเหล่านี้เสื่อมสภาพเร็วกว่าเวลาอันสมควร

ผู้ปฏิบัติงานได้เลือกทำการขุดค้นจำนวน 3 หลุม ในพื้นที่แต่ละส่วนของเนินดิน โบราณคดี ด้วยหวังจะให้เห็นร่องรอยหลักฐานที่อาจจะแสดงถึงความคล้ายคลึงหรือแตกต่างกันของชุมชนโบราณแห่งเดียวกันนี้ แต่ทั้งนี้การคัดเลือกสถานที่ขุดถูกจำกัดด้วยเหตุผลสองประการคือ ประการแรกต้องเลือกสถานที่ที่คาดว่าจะพบหลักฐานของคนก่อนประวัติศาสตร์มากเพียงพอที่จะเปิดเป็นหลุมจัดแสดง และบริเวณนั้นจะต้องไม่ถูกลบขุดมาก่อน ซึ่งก็ทำให้เกิดความยากลำบากต่อเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานในระยะแรกพอ

สมควร เพราะว่าพื้นที่ตามเป้าหมายประสงค์ค่อนข้างจะหายากเนื่องจากในช่วงปี พ.ศ. 2526 มีการลักลอบขุดหาโบราณวัตถุกันเป็นจำนวนมาก แพบจะเรียกได้ว่าเกือบทุกหลังคาเรือน และข้อจำกัดประการที่สองก็คือพื้นที่ของแหล่งโบราณคดีในหมู่บ้านแห่งนี้มีเอกสารสิทธิ์ (โฉนด) ในการครอบครอง ดังนั้นก่อนการขุดค้นจะต้องได้รับความยินยอมจากเจ้าของที่ดินเสียก่อน ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ เมื่อเลือกได้สถานที่ที่เหมาะสมจากการศึกษาขั้นต้นแล้วน่าจะทำการขุดค้นในบริเวณนั้น ปรากฏว่าเจ้าของที่ดินบางรายไม่ยินยอมให้ดำเนินการตรงพื้นที่ดังกล่าว ส่วนที่ดินอีกหลายรายที่เจ้าของเต็มใจยอมให้กรมศิลปากรดำเนินการได้อย่างเต็มที่ก็พบว่าลักษณะร่องรอยไม่เอื้ออำนวยต่อการขุดค้นแต่อย่างไรก็ตาม ในที่สุดคณะทำงานก็สามารถเลือกบริเวณที่จะขุดค้นได้ครบตามจำนวน 3 แห่ง

หลุมขุดค้นที่ 1

อยู่บริเวณเกือบจะกึ่งกลางของหมู่บ้านก่อนไปทางตะวันออกเล็กน้อย ในที่ดินของนายชู บัวแก้ว ราษฎรบ้านปราสาทโดยช่วงแรกทำการขุดค้นในขนาดพื้นที่ 4 x 4 เมตร ตั้งชื่อเรียกเป็นรหัสว่า หลุม SE 105 เมื่อขุดจนถึงระดับความลึก 4.60 เมตร จากผิวดินพบว่าในหลุมขุดค้นที่ 1 หรือหลุม SE 105 นี้ มีหลักฐานการอยู่อาศัยของชุมชนโบราณค่อนข้างมากและน่าสนใจจึงทำการขุดขยายเพิ่มเติม โดยขุดต่อในขนาด 4 x 4 เมตร เช่นกัน ทางด้านตะวันออกของหลุมเดิมเว้นระยะห่างจากหลุมเดิม (ทางเดินดิน) 2 เมตร เรียกชื่อเป็นรหัสว่าหลุม SE 106 และต่อมาขุดขยายออกมาทางด้านใต้ของหลุมแรกสุด (SE 105) ในขนาด 4 x 4 เมตร เว้นระยะห่าง 2 เมตรเช่นกัน เรียกชื่อว่า SE 105/1 และท้ายที่สุดได้ขุดทางเดินดินขนาด 2 เมตร ที่คั่นระหว่างหลุมทั้งสามออก (ทางเดินดินคั่นระหว่างหลุม SE 105 และ SE 106 มีชื่อเรียกตามรหัส ว่า BAULK SE 105 ส่วนทางเดินดินคั่นระหว่างหลุม SE 105 และ SE 105/1 มีชื่อว่า BAULK SE 105/1) ทำให้หลุมขุดค้นที่ 1 มีรูปคล้ายตัว L ในภาษาอังกฤษ โดยแขนของตัว L แต่ละด้านยาว 10 เมตร กว้าง 4 เมตร เหตุที่ต้องขุดเป็นรูปลักษณะเช่นนี้เพราะติดขัดปัญหาเรื่องสถานที่เนื่องจากคณะทำงานต้องการขุดขยายหลุมขุดค้นที่ 1 ให้เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด 10 x 10 เมตร แต่เจ้าของที่ดินไม่อนุญาตเนื่องจากขนาดของหลุมที่จะขยายเพิ่มเติมตามความประสงค์ดังกล่าวนี้จะกินบริเวณเข้าไปในที่ซึ่งเจ้าของกำลังจะปลูกบ้านซึ่งอาจจะก่อให้เกิด

ปัญหาในระยะหลัง จึงหยุดการขุดค้นไว้ในรูปนั้น หลุมขุดค้นที่ 1 มีระดับความลึกที่สุด 4050 เมตร จากผิวดิน ใช้เวลาในการขุดค้น ตั้งแต่วันที่ 15 มกราคม ถึง 31 พฤษภาคม 2534

หลุมขุดค้นที่ 2

อยู่ใกล้กับโบราณสถานคูธารปราสาททางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้าน ห่างจากลำธารปราสาทประมาณ 180 เมตร ในที่ดินของนางแก้ว ปราสาทกลางหลุมขุดค้นมีขนาด 4 x 4 เมตร เรียกชื่อเป็นรหัสว่า NW 617 หลุมนี้พบหลักฐานที่เป็นโบราณวัตถุค่อนข้างน้อยแต่ในจำนวนของน้อยชิ้นเหล่านั้นมีบางสิ่งค่อนข้างจะสำคัญ เป็นประโยชน์ต่อการศึกษาด้านโบราณคดีของแหล่งก่อนประวัติศาสตร์แห่งนี้มาก เช่น มีการพบเบ้าหลอมสำริดและแม่พิมพ์ขวานสำริด และในขณะเดียวกันแม้ว่าจะพบหลักฐานโบราณวัตถุในปริมาณค่อนข้างน้อย แต่ร่องรอยหลักฐานการทำกิจกรรมของคนก่อนประวัติศาสตร์ในหลุมขุดค้นหลุมนี้ก็พบมากเช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นร่องรอยของดินถุกไฟเผา ร่องรอยของกลุ่มถ่าน หรือร่องรอยของการถูกรบกวนในชั้นดินวัฒนธรรมแต่ละชั้น ซึ่งหลุมขุดค้นที่ 2 นี้ เริ่มขุดค้นและแล้วเสร็จระหว่างวันที่ 1-28 กุมภาพันธ์ 2534 มีระดับความลึกจากผิวดิน 4.80 เมตร

หลุมขุดค้นที่ 3

อยู่บริเวณชายเนินทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้านในบริเวณที่ดินของนายยอด ขอบางกลาง ทำการขุดค้นตั้งแต่วันที่ 5 กุมภาพันธ์ ถึงวันที่ 31 พฤษภาคม 2534 โดยระยะแรกเริ่มขุดค้นหลุมขนาด 4 x 4 เมตร จนถึงระดับชั้นสมมติที่ 38 พบโครงกระดูกคนจำนวน 6 โครง ฝังเรียงกันแต่ส่วนบน (ช่วงหัวและไหล่) ของโครงกระดูกอยู่ลึกเข้าไปในผนังหลุมด้านทิศตะวันออก จึงทำการขุดขยายหลุมไปทางด้านตะวันออกอีก 2 เมตร เพื่อให้เห็นสภาพของโครงกระดูกชัดเจน เป็นผลให้หลุมขุดค้นที่ 3 ซึ่งมีชื่อเรียกตามรหัส ว่า หลุม SW 1332 มีขนาดเพิ่มเป็น 4 x 6 เมตร และมีระดับความลึก 5.50 เมตร จากผิวดิน ซึ่งในหลุมนี้ก็พบหลักฐานทางด้านโบราณคดีที่มีทั้งความสำคัญและความแตกต่างกับหลุมขุดค้นสองหลุมที่กล่าวมาแล้ว

การขุดตรวจโบราณสถาน

ในส่วนของเนินดินโบราณสถาน “คูธารปราสาท” ได้ทำการขุดลอกดินที่ปกคลุมทับถมซากโบราณสถานอยู่รอบๆทั้งหมด เพื่อจะตรวจสอบศึกษารูปแบบ ขนาดและขอบเขตของอาคารโบราณสถาน รวมทั้งการขุดตรวจตัดขวาง (Trial Trenching) เนินโบราณสถานตามแนวตะวันออก-ตะวันตก และแนวเหนือ-ใต้ ยาวตัดผ่านตลอดทั้งเนินเพื่อศึกษาถึงโครงสร้างและรากฐานการก่อสร้างโบราณสถานดังกล่าว แต่ภายหลังจากการตรวจเสร็จสิ้นลงพบว่า โบราณสถานคูธารปราสาทได้ถูกลักลอบขุดรบกวนทำลายมาเป็นเวลานานแล้วจนไม่เหลือสภาพร่องรอยเดิมเลยแม้แต่อิฐก้อนเดียว ผู้ที่ขุดในคราวนั้น ซึ่งคงจะเป็นการหวังผลในการหาโบราณวัตถุของมีค่า ได้ขุดลงไปจนถึงชั้นรากฐานของโบราณสถานและรื้อออกจนหมดสิ้น หลังจากนั้นได้กลบหลุมไว้ตามเดิมด้วยซากเศษอิฐและดินที่ขุดรื้อทำลาย ซึ่งเมื่อกาลเวลาได้ผ่านไปเกิดการทับถมของชั้นดินตามธรรมชาติปกคลุมพื้นที่บริเวณนี้อีก จึงทำให้มองเห็นสภาพเป็นเนินโบราณสถานที่มีเศษอิฐกระจัดกระจายอยู่ทั่วไป

โบราณวัตถุ

งานของนักโบราณคดีนั้นเปรียบไปก็คล้ายกับนักสืบ เพราะมีจุดประสงค์และวิธีการทำงานที่ใกล้เคียงกันมาก คือการพยายามสืบหาเรื่องราวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกระทำอันผ่านพ้นไปแล้วของคนหรือกลุ่มบุคคลใดๆ ที่ไม่มีผู้ใดรู้เห็นหรือบันทึกบอกกล่าวไว้เป็นลายลักษณ์อักษร สิ่งที่จะช่วยให้การทำงานดังกล่าวประสบผลสำเร็จก็คือ รวบรวมหลักฐานต่างๆ ที่เหลืออยู่จากการกระทำของบุคคลเหล่านั้น นำมาศึกษาวิเคราะห์ประมวลหาผลสรุปในแนวทางที่จะเป็นไปได้ ความแตกต่างกันระหว่างนักสืบกับนักโบราณคดีเห็นจะมีอยู่ก็เพียงว่านักสืบนั้นสืบเรื่องราวที่เพิ่งจะเกิดขึ้นผ่านไปไม่นานมานัก อย่างมากไม่เกินหนึ่งชั่วอายุคน แต่นักโบราณคดีจะต้องสืบสาวเรื่องราวถอยหลังไปเป็นระยะเวลาถึงพันๆ ปี

ร่องรอยหลักฐานที่นักโบราณคดีใช้ในการศึกษาเรื่องราวของมนุษย์ในอดีตนั้นมีหลายสิ่งหลายอย่างด้วยกัน หลักฐานสำคัญอย่างหนึ่งก็คือสิ่งของเครื่องมือเครื่องใช้ของคนโบราณที่ถูกทอดทิ้งฝังกลบอยู่ภายใต้ผืนดินที่ผู้คนปัจจุบันเดินเหยียบย่ำกันไปมา

นั่นเอง สิ่งของเครื่องใช้ที่พบจากหลุมขุดค้นหรือแหล่งโบราณคดีต่างๆ เหล่านี้เรียกว่า “โบราณวัตถุ”

โบราณวัตถุที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ไม่ว่าจะเป็นจากที่ชาวบ้านขุดพบเอง หรือจากการขุดค้นทางวิชาการของทางราชการในปี พ.ศ. 2526, 2527 และ 2534 มีจำนวนมากพอสมควรทั้งชนิด ประเภทและปริมาณ โบราณวัตถุเหล่านี้มีทั้งของใช้ในชีวิตประจำวันของคนสมัยก่อน ซึ่งพบในชั้นดินที่อยู่อาศัยเดิม และสิ่งของซึ่งฝังรวมอยู่กับศพ โดยสามารถแบ่งแยกตามประเภทของวัสดุได้ คือ

โบราณวัตถุประเภทดินเผา

1) ภาชนะดินเผา

โบราณวัตถุที่พบมากที่สุดที่แหล่งโบราณคดีแห่งนี้และแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั่วไปคือ ภาชนะดินเผา (หมายความรวมถึงเศษภาชนะดินเผาที่แตกหักด้วย) ทั้งนี้เพราะเป็นเครื่องใช้จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตประจำวันของผู้คนสมัยก่อน ไม่ว่าจะเป็นการปรุงอาหาร การใส่อาหารขณะรับประทาน หรือการเก็บถนอมอาหารต่างๆ ภาชนะดินเผาที่พบสามารถแบ่งย่อยตามลักษณะรูปแบบได้ ดังนี้

(1) ภาชนะดินเผาแบบคนโทปากแคบ รูปแบบของภาชนะดินเผาแบบนี้จัดได้ว่าเป็นลักษณะเด่นของภาชนะดินเผาที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ลักษณะจะคล้ายคนโทก้นกลมหรือเกือบกลม คอแคบสูง ปากบานออกมาก ผิวด้านนอกเคลือบน้ำโคลนสีแดง (red slip) ส่วนปาก คอ และตัวด้านบน (ส่วนบ่า) จะเป็นผิวเรียบ ส่วนตัวภาชนะด้านล่างและส่วนก้นตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ ที่ขอบปากบางใบมีรอยประทับอยู่ด้วย ผิวด้านในเรียบเคลือบน้ำโคลนสีแดง

(2) ภาชนะดินเผาแบบคนโทปากแคบมีเชิง เป็นอีกแบบหนึ่งที่มีลักษณะเด่นเฉพาะตัวของแหล่งโบราณคดีแห่งนี้รูปแบบจะคล้ายกับคนโทปากแคบ คือ ปากกว้างบาน คอแคบยาว แต่ส่วนลำตัวจะแตกต่างออกไปคือจากส่วนคอลงไปจะผายออกจนถึงกลางตัวภาชนะแล้วทำเป็นมุมมนสอบเข้าหาส่วนก้น จากนั้นได้ส่วนก้นจะทำเป็นเชิงต่อลงไปอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งเชิงมีทั้งสูงและเตี้ย ผิวภาชนะด้านในเรียบเคลือบน้ำโคลนสีแดง ผิวด้านนอกเคลือบน้ำโคลนสีแดงเช่นกัน แต่การตกแต่งผิวด้านนอกจะมีทั้งเป็นแบบผิวเรียบทั้งใบ แบบผิวเรียบตั้งแต่ส่วนปาก คอ และตัวด้านบน ส่วนตัวภาชนะด้านล่างตกแต่ง

แต่งด้วยลายเชือกทาบ บางใบมีการเขียนสีเป็นเส้นโค้งหรือวงกลมบนส่วนตัวด้านบนด้วย และบางใบมีการตกแต่งด้วยลายกดประทับที่ขอบปากและขอบเชิงด้านล่าง

(3) ภาชนะดินเผาแบบพาน ลักษณะโดยส่วนรวมจะคล้ายกับจานแต่จะมีฐานหรือเชิงต่อจากส่วนก้นภาชนะ ซึ่งมีทั้งเชิงเตี้ยและเชิงสูง ผิวด้านนอกเรียบสีดำ สีแดง ตกแต่งรอบปากด้วยลายเส้นจี๊ดโดยรอบ ส่วนผิวด้านในทำเป็นลายเส้นขัดมันหรือลายขูดจี๊ด

(4) ภาชนะดินเผาแบบชามก้นตื้น มีลักษณะปากกว้างบานออกทำเป็นหยักก่อนถึงส่วนปากเล็กน้อย ขอบปากมีทั้งกลมมนและตัดเรียบ ตัวภาชนะโค้งเล็กน้อย ก้นตัดตรง ผิวเรียบสีแดง

(5) ภาชนะดินเผาแบบหม้อก้นกลม มีลักษณะเป็นภาชนะทรงกลมคอกว้าง คอดเข้าเล็กน้อย ปากสั้นผายออก ขอบปากมีทั้งแบบกลมมน ตัดตรง หรือทำเป็นหยักด้านนอก ผิวด้านนอกมีทั้งแบบผิวเรียบสีแดงมีรอยดำสีเทา ผิวเรียบสีดำหรือขัดมันและตกแต่งด้วยลายเชือกทาบหรือเส้นขัดมัน

(6) ภาชนะดินเผาแบบโอ่ง ภาชนะแบบนี้จะมีรูปร่างคล้ายโอ่งทรงสูง ปากผายบาน คอกว้างสอบเข้า ลำตัวโค้งออก ส่วนก้นสอบเข้าและตัดตรงวางตั้งได้ ผิวด้านนอกจากปาก คอ จนถึงไหล่จะเป็นผิวเรียบ บริเวณไหล่ตกแต่งด้วยลายปั้นแปะเป็นเส้นริ้วรอบภาชนะ ได้เส้นริ้วดังกล่าวตกแต่งด้วยลายเชือกทาบจนถึงส่วนก้น และมีลายเขียนสีแดงเป็นเส้นโค้งและเส้นแนวตั้งทับบนผิวด้านนอกทั่วทั้งใบ ส่วนผิวด้านในจากขอบปากถึงคอเป็นผิวมันเรียบขัดมันสีส้ม และมีลายเขียนสีแดงเป็นเส้นโค้งทับเช่นเดียวกับด้านนอก

(7) ภาชนะดินเผาทรงเตี้ย โดยรูปร่างของตัวภาชนะจะเตี้ยสั้น ก้นแบบ คอสูงกว้าง ปากผายออก ผิวด้านนอกสีส้มแดง จากส่วนปากถึงคอเป็นลักษณะผิวเรียบ ส่วนตัวและก้นภาชนะตกแต่งด้วยลายเชือกทาบ

(8) ภาชนะดินเผาแบบไห ลักษณะเกือบเป็นทรงกระบอก โดยส่วนปากและส่วนก้นจะสอบแคบเข้ากว่าส่วนตัวเล็กน้อย ปากและก้นตัดตรง เนื้อภาชนะค่อนข้างหนา ผิวเรียบสีน้ำตาล มีการตกแต่งขอบปากด้านนอกเป็นลายเส้นขัดมัน ตามรอยโค้ง

รอบขอบปาก ลำตัวมีลายเส้นขีดมันแนวตั้ง ผิวด้านในขีดมันเป็นลายเส้นวงกลมรอบตัว
 ภาชนะ ส่วนกันขีดมันเป็นลายเส้นตัดกันเป็นรูปสี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน

(9) ภาชนะดินเผาแบบหม้อมุมมนก้นกลม ลักษณะเป็นภาชนะประเภท
 หม้อปากกว้างคอสอบเข้าเล็กน้อย จากนั้นผายออกลงไปเป็นส่วนใหญ่จนถึงตัวภาชนะจะ
 เป็นสันหรือมุมมนแล้วโค้งลงไปเป็นส่วนก้น ผิวด้านนอกมักเป็นแบบผิวเรียบสีแดงหรือ
 ขีดมัน

(10) ภาชนะดินเผาแบบหม้อมุมมนก้นตัด เครื่องปั้นดินเผาประเภทนี้จะ
 คล้ายกับแบบที่ 1.9 คือปากสั้นผายออก คอกว้างสอบเข้าเล็กน้อย ส่วนกลางตัวภาชนะทำ
 เป็นสันหรือมุมมน แล้วสอบเข้กลงไปจนถึงส่วนก้นที่ตัดตรง ผิวด้านนอกเรียบสีแดง
 หรือขีดมัน และตกแต่งด้วยลายจุดขีดและลายประทับ

(11) ภาชนะดินเผาแบบหม้อมุมมนก้นตัดมีเชิง เป็นภาชนะดินเผาที่มี
 ลักษณะคล้ายแบบที่ 1.10 แต่ที่ส่วนก้นจะทำเป็นเชิงรองรับ มีทั้งแบบเชิงเตี้ยและเชิงสูง
 ผิวด้านนอกเรียบขีดมันสีแดง

(12) ภาชนะดินเผาแบบชามก้นกลม มีลักษณะปากกว้างบานออกหรือสอบ
 เข้าเล็กน้อย ลำตัวโค้ง ก้นกลม ขอบปากกลมมนหรือตัดตรงหรือมีรอยหยัก ผิวภาชนะ
 เป็นแบบผิวเรียบสีแดง หรือแบบสีดำที่มีการตกแต่งผิวเป็นลายเส้นขีดมันทั้งด้านนอก
 และด้านใน ซึ่งเป็นลักษณะแบบที่เรียกว่าภาชนะดินเผาสีดำขีดมันแบบพิมาย และพบว่า
 มีบางใบเคลือบสีผิวด้านในด้วยน้ำโคลนสีแดงแล้วทำเป็นเส้นขีดมัน

(13) ภาชนะดินเผาแบบชามก้นตัดมีเชิง ลักษณะของภาชนะดินเผาแบบนี้
 จะคล้ายกับแบบที่ 1.12 คือ เป็นรูปทรงของชามปากกว้างบานออกหรือสอบเข้าเล็กน้อย
 ตัวภาชนะ โค้งแต่ที่ส่วนก้นจะทำเป็นเชิงสูงขึ้นมาเล็กน้อย ผิวด้านนอกเรียบสีเหลืองปน
 เทา (เป็นรอยดำที่เกิดจากการเผา เรียกว่า Fire clouds) หรือสีดำ ผิวด้านในสีดำขีดมัน
 หรือมีลายเส้นขีดมัน

(14) ภาชนะดินเผาแบบจาน เป็นภาชนะทรงกลมแบบก้นตื้น ขอบปากกลม
 มน มีทั้งแบบผิวเรียบขีดมันสีแดงหรือผิวด้านในเคลือบน้ำโคลนสีแดงที่ขอบปากและตกแต่ง
 ด้วยลายเส้นขีดมัน

(15) ภาชนะดินเผาแบบถ้วยก้นกลม เป็นภาชนะขนาดเล็ก ปากกว้าง ขอบปากกลมมนผิวเรียบสีดำ ด้านในขัดมันเป็นลายเส้น (แบบพิมายคำ) พบในลักษณะวางคว่ำอยู่ในขามก้นกลม

(16) ภาชนะดินเผาแบบถ้วยก้นตัด ลักษณะปากบาน ตัวภาชนะเกือบจะเป็นแนวตรงสอกลงไปสู่ก้นถ้วยซึ่งตัดแบนเรียบ ขอบปากมีทั้งกลมมนหรือมีรอยหยักเล็กน้อย ผิวด้านนอกเป็นแบบผิวสีแดงขัดมันหรือผิวเรียบสีดำมีลายเส้นขัดมัน ส่วนผิวด้านในเป็นลายเส้นขัดมันเป็นรูปก้นหอยและวงกลม

2) แวดินเผา

แวดินเผา เป็นโบราณวัตถุอีกประเภทหนึ่งที่มีพบในแหล่งโบราณคดีทั่วไป เป็นอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับปั้นด้ายจากเส้นใยชนิดต่างๆ นั่นคือแวงจะเป็นตัวถ่วงน้ำหนัก โดยมีแกนเสียบอยู่ในรูปตรงกลางแวง ตัวแวงอยู่ที่ปลายแกนด้านหนึ่ง ส่วนปลายอีกด้านของแกนจะพันกับเส้นใย เมื่อบั่นแกนให้เกิดแรงเหวี่ยงหมุนรอบตัว แรงเหวี่ยงและน้ำหนักถ่วงจะทำให้เส้นใยบิดเป็นเกลียวกลายเป็นเส้นด้าย ทั้งนี้ขนาดของแวดินเผาจะมีความสัมพันธ์ขึ้นอยู่กับขนาดของเน้ด้าและประเภทของเส้นใย เช่น การปั่นด้ายเส้นเล็กจากเส้นใยชนิดอ่อนก็ต้องใช้แวงขนาดเล็ก เพราะถ้าแวงมีขนาดใหญ่เกินไปจะมีน้ำหนักมากทำให้เส้นใยขาดก่อนจะเป็นเส้นด้าย แต่ถ้าจะปั่นด้ายเส้นใหญ่หรือจากเส้นใยชนิดแข็งต้องใช้แรงเหวี่ยงและน้ำหนักถ่วงที่มากกว่าขนาดของแวงก็ต้องใหญ่ขึ้นให้สมดุลกัน

แวดินเผาที่พบที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทมีหลายรูปแบบ ได้แก่ ลักษณะเป็นรูปกลมแบน รูปครึ่งวงกลมโค้งมาก หรือครึ่งวงกลมโค้งน้อยคล้ายฝาชี ทรงกรายมาตรฐานตัด ทรงกรวยหัวตัดฐานตัด ทรงกรวยหัวตัดฐานโค้งออก รูปทรงคล้ายระฆังหรืองอบ (คือส่วนที่เป็นกรวยจะเว้าแอ่นเข้าไปเล็กน้อย) และรูปทรงกรวยประกบกัน แวงทุกแบบจะเจาะรูตรงกลาง ทำจากดินเผาเนื้อหยาบ ส่วนใหญ่จะเป็นแบบผิวเรียบสีดำ สีแดง สีน้ำตาล ผิวขัดมันหรือเคลือบน้ำโคลนสีแดงก็มี และบางอันมีลายขีดตกแต่งด้วย มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางต่างๆ กันตั้งแต่ 2.1-4.8 ซม. พบทั้งจากชั้นดินที่อยู่อาศัยและฝังรวมอยู่กับศพ

3) หินคุด

หินคุดเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในการทำภาชนะดินเผา คือเมื่อปั้นดินขึ้นรูปเป็นภาชนะแล้ว ในการตกแต่งให้ผิวด้านนอกเป็นรูปทรงตามต้องการก็จะใช้หินคุดรองรับผิวภาชนะด้านใน ส่วนด้านนอกจะใช้ไม้แผ่นเรียบมีด้ามจับเรียกกันว่า ไม้ลาย (Paddle หรือ Beater) ตีตกแต่ง

หินคุดมีลักษณะรูปทรงคล้ายคอกเหินบาน หรือบางอันเป็นทรงกระบอกปลายโค้งมน ส่วนที่โค้งมนหรือบานออกจะเป็นตัวรองรับผิวภาชนะ ส่วนที่คล้ายลำต้นของคอกเหินจะเป็นส่วนด้ามจับหรือมือถือ

4) กระจุนดินเผา

กระจุนดินเผาที่พบมีทั้งแบบเรียบและผิวขรุขระ สีดำ สีแดง (จากการเผา) และเคลือบน้ำตาลสีแดง มีบ้างเล็กน้อยที่เป็นกระจุนดินดิบ ลักษณะเป็นรูปทรงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 1.3-2.3 ซม. คงจะใช้ร่วมกับคันกระจุนสำหรับยัดตัวขนาดเล็ก เช่น นก หนู กระจอก ฯลฯ

5) แม่พิมพ์ดินเผา

พบชิ้นส่วนของแม่พิมพ์หล่อโลหะทำด้วยดินเผา จำนวน 3 ชิ้น น้ำหนักเบา ผิวสีแดง และน้ำตาลแดง ชิ้นหนึ่งเป็นแม่พิมพ์ขวาน

6) เบ้าหลอมโลหะ

ได้พบเข้าหลอมโลหะทำจากดินเผาเนื้อหยาบ จำนวน 1 ชิ้น สภาพไม่สมบูรณ์ ลักษณะคล้ายถ้วยก้นกลม มีร่องปากสำหรับเทโลหะที่หลอมละลายแล้วลงในแม่พิมพ์ พบในชั้นดินที่อยู่อาศัยระดับล่างซึ่งมีหลักฐานโบราณวัตถุที่ทำจากสำริดร่วมด้วย จึงน่าจะเป็นเบ้าหลอมประเภทสำริด

7) ตุ๊กตาดินเผา

จากการขุดค้นที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท มีโบราณวัตถุชิ้นหนึ่งซึ่งไม่ก่อนได้พบเห็นบ่อยนักในแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ทั่วไป นั่นก็คือ ตุ๊กตาดินเผาทำเป็นรูปผู้หญิงครึ่งตัว สภาพชำรุด ส่วนหัวและอกข้างขวาหักหายไป แขนทั้งสองข้างแนบลำตัว มือกุมส่วนท้องมีลักษณะคล้ายตั้งครรภ์ ตุ๊กตาดังกล่าวมีขนาดกว้าง 3.1 ซม. สูง 4.4 ซม. และจากคำบอกเล่าของราษฎรบ้านปราสาทว่าได้เคยขุดพบ

ตุ๊กตาเพื่อใช้ในพิธีกรรมหรือความเชื่อบางอย่างของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ที่บ้านปราสาท เช่นเกี่ยวกับการตั้งครรรค์หรือการคลอดทารก

8) ลูกปัดดินเผา

ลูกปัดดินเผา เป็นโบราณวัตถุอีกประเภทหนึ่งที่พบเป็นจำนวนมากในชั้นดินหลายระดับ มีทั้งแบบสีส้ม สีแดงเป็นมันเงาและสีน้ำตาลแดง โดยมีรูปแบบต่างๆ ๓ แบบ คือ แบบเม็ดกลม แบบทรงกระบอกยาวและสั้น และแบบเป็นแวนกลมบาง ลูกปัดทุกเม็ดเจาะรูตรงกลาง และมีขนาดค่อนข้างเล็ก

นอกจากโบราณวัตถุที่กล่าวมาแล้วข้างต้น ยังพบเครื่องมือเครื่องใช้ที่ทำจากดินเผาอีกจำนวนหนึ่งในสภาพที่สมบูรณ์และชำรุด ซึ่งบางอย่างสามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร เช่น ชิ้นส่วนพวยกา, ตะคันดินเผา (เป็นภาชนะแบบถ้วยขนาดเล็กสำหรับใส่น้ำมันมีไส้จุดไฟ) แต่บางอย่างก็ยังไม่สามารถกำหนดได้แน่ชัดว่าเป็นเครื่องใช้ประเภทใด หรือใช้ประโยชน์อะไรในสมัยก่อน เช่นเครื่องปั้นดินเผาลักษณะเป็นแท่งยาวทรงกระบอก เจาะรูตรงกลางตามความยาว (คล้ายตะกรุด) มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 1.6-4 ซม. เครื่องปั้นดินเผาชำรุด ลักษณะยาวรี ตกแต่งผิวด้วยลายจุดเป็นเส้นโค้ง เส้นตาราง และลายจุดประทับหรือเครื่องปั้นดินเผาชำรุด เป็นแผ่นขนาดเล็ก เจาะรูหลายรูเหล่านี้เป็นต้น

โบราณวัตถุประเภทสำริด

สำริดเป็นวัตถุที่มีส่วนผสมของทองแดงกับดีบุก คนในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยเฉพาะแถบพื้นที่อีสานตอนบน เช่นที่บึงเจีย อำเภอนองหาน จังหวัดอุดรธานี รู้จักนำสำริดมาทำเป็นเครื่องมือเครื่องใช้เป็นเวลานานแล้ว ตามแหล่งโบราณคดีของอีสานตอนล่างก็พบว่ามีการใช้สำริดกันอยู่ทั่วไป โบราณวัตถุที่ทำจากสำริดที่พบในแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องประดับ ทั้งที่พบในชั้นดินที่อยู่อาศัยทุกระดับมานาน้อยต่างกัน และพบฝังรวมอยู่กับศพ ซึ่งสามารถแบ่งแยกออกเป็นตามรูปแบบ ได้แก่

แหวนสำริด ที่พบจากการขุดค้นมีทั้งเป็นแหวนนิ้วมือ และแหวนนิ้วเท้า โดยแหวนทั้งสองแบบจะมีลักษณะเป็นวงกลมเชื่อมต่อกันไป หน้าตัดของตัวแหวนมีทั้งแบบเป็นเส้นกลม เส้นสี่เหลี่ยมหนา หรือแผ่นแบบบาง พบว่างบางวงมีหัวแหวนลักษณะ

คล้ายหัวสัตว์ประกอบอยู่ด้วย ขนาดของแหวนนิ้วมือ จะมีเส้นผ่าศูนย์กลางตั้งแต่ 2.5-3.7 และมักพบอยู่ 2 วงซ้อนกัน แหวนทั้งสองแบบดังกล่าวพบทั้งในชั้นที่อยู่อาศัยและฝังประดับรวมอยู่กับโครงกระดูก

กำไลสำริด ที่พบจะมีลักษณะเป็นวงกลมเชื่อมติดกัน หน้าตัดของกำไลมีทั้งแบบแผ่นแบนบาง เป็นเส้นกลม และเป็นเส้นสี่เหลี่ยม แต่มีลักษณะพิเศษอยู่วงหนึ่งเป็นกำไลกลมวงมีเม็ดสำริดกลมขนาดเล็กจำนวนมากอยู่ภายใน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของกำไลที่วัดได้มีตั้งแต่ 4-6 ซม. กำไลและเศษกำไลสำริดพบทั้งในชั้นดินที่อยู่อาศัยและที่ฝังรวมอยู่กับศพ

ตุ้มหูสำริด พบจำนวนน้อย แบ่งตามลักษณะได้ดังนี้

แบบที่ 1 เป็นแผ่นกลมแบนขนาดเล็ก 2 แผ่น ส่วนขอบติดกัน ตรงกลางระหว่างขอบที่ติดกันมีก้านแหลม

แบบที่ 2 เป็นเส้นบางขดเป็นวงโค้งคล้ายเลขหนึ่งไทยติดกัน ๒ วง ตรงกลางมีก้านแหลม

แบบที่ 3 เป็นเม็ดกลม มีก้านแหลม

แบบที่ 4 เป็นแผ่นแบนรูปคล้ายตัวยูในภาษาอังกฤษปลายทำเป็นหลัก 3 หยัก หรือลักษณะแบบภาพตัดของดอกไม้ตูม

แบบที่ 5 เป็นวงกลมแบบวงแหวน มีหัวยื่นออกมาเล็กน้อย

กระปวนสำริด ลักษณะเป็นลูกกลมข้างในกลวง มีรอยผ่าด้านล่าง ด้านบนทำเป็นห่วง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางอยู่ระหว่าง 1.1-1.6 ซม.

เกลียวสำริด เป็นโบราณวัตถุที่พบในปริมาณพอสมควรในระดับชั้นดินที่อยู่อาศัยตอนบน มีสองแบบ แบบที่พบบากเป็นลักษณะเส้นกลมขดเป็นเกลียวซ้อนกันเป็นชั้นๆ ตั้งแต่ 3-11 ชั้น คล้ายขดลวดสปริง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของวงเกลียวตั้งแต่ 0.6-1.5 ซม. ส่วนอีกแบบหนึ่งจะเป็นแผ่นแบนเป็นริ้ว คล้ายริบบิ้นบิดเป็นเกลียวขนาดความยาว 2.9 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางของวงเกลียว 0.6 ซม. และเนื่องจากขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางของวงเกลียวทั้งสองแบบเล็กเกินกว่าจะเป็นแหวน อีกทั้งไม่ได้พบฝังรวมอยู่กับศพ จึงยังไม่สามารถบอกได้ว่าเกลียวสำริดที่พบจากแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทใช้ในลักษณะไหนเพื่อประโยชน์อะไร

เครื่องประดับหน้า หรือเครื่องประดับศีรษะทำด้วยสำริดนี้พบฝังอยู่ร่วมกับโครงกระดูกจำนวน 2 โครงด้วยกัน โดยโครงกระดูกหมายเลข 2 ของหลุมขุดค้น SE106 พบเครื่องประดับหน้าลักษณะเป็นเส้นสำริดคาดหน้าผากปลายสองข้างโค้งลงไปข้างแก้มแล้วขดเป็นวงกลมแบบก้นหอย ส่วนอีกโครงหนึ่งคือโครงกระดูกหมายเลข 5 ของหลุม SE 105 มีเครื่องประดับสำริดทำเป็นแผ่นบางโค้งรูปพระจันทร์เสี้ยววางอยู่ข้างใบหน้าด้านซ้ายซึ่งน่าจะใช้คาดหน้าผากเช่นกันแต่เลื่อนหลุดลงมาและที่เข้าตามีสำริดทำเป็นเส้นโค้งเล็กๆ วางเรียงกัน

ขวานสำริด ในการขุดค้นได้พบขวานสำริดจำนวน 2 ชิ้นด้วยกัน ชิ้นแรกเป็นขวานมีบ้อง (socket axe) คมขวานแบน โค้งมนกว้าง 3.2 ซม. ความยาวจากคมขวานถึงส่วนด้ามที่เป็นบ้องกลวง ยาว 6.6 ซม. พบในชั้นดินที่อยู่อาศัย ส่วนอีกชิ้นหนึ่งเป็นขวานมีบ้องลักษณะเช่นเดียวกับชิ้นแรก ขนาดกว้าง 7 ซม. ยาว 8.8 ซม. พบร่วมกับโครงกระดูกหมายเลข 3 ของหลุมทางเดินดิน (BAULK SE 105) ในชั้นดินล่างสุด วางอยู่บนทรวงอกของศพ ในชั้นแรกที่ขุดพบเข้าใจว่าเป็นสิ่งของที่ฝังอุทิศให้กับผู้ตาย แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดพบว่า ลักษณะของคมขวานฝังปลายเฉียงจมลงในทรวงอกของโครงกระดูกไม่ใช่ลักษณะการวางตามปกติ อีกทั้งกระดูกทรวงอกกับกระดูกซี่โครงตรงช่วงนั้นจะหัก และกระดูกสันหลัง (vertebrae) บริเวณใต้ทรวงอกตรงจุดที่คมขวานจมลงนั้น อยู่ในสภาพบิดเบี้ยวผิดไปจากตำแหน่งหรือสภาพปกติของคนปกติ จึงทำให้สามารถสันนิษฐานได้ว่าศพดังกล่าวเสียชีวิตจากการถูกขวานฟันอย่างแรงจนคมขวานจมคาอยู่กับศพและถูกนำมาฝังไว้โดยมิได้เอาขวานสำริดดังกล่าวออกจากศพ

ห่วงสำริดหุ้มด้วยเหล็ก พบในระดับชั้นดินเดียวกับเกลียวสำริด มีลักษณะเป็นห่วงเส้นกลมหนาเนื้อโลหะด้านในเป็นสำริดส่วนด้านนอกหุ้มหรือฉาบด้วยเหล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3.5-4 ซม. ไม่สามารถสันนิษฐานได้แน่ชัดว่าเป็นอะไร

นอกจากเครื่องใช้เครื่องประดับที่ทำด้วยสำริดดังกล่าวข้างต้นแล้ว ยังพบเศษชิ้นส่วนสำริดและก้อนสำริดขนาดเล็กกระจัดกระจายอยู่ในชั้นดินทั่วไป

โบราณวัตถุประเภทเหล็ก

โบราณวัตถุที่ทำจากเหล็กส่วนใหญ่จะเป็นเครื่องมือ เครื่องใช้และอยู่ในสภาพชำรุดเป็นสนิมผุกร่อน หรือเป็นชิ้นส่วนของเครื่องใช้ที่ไม่สามารถบอกได้ว่าคืออะไร ได้พบในชั้นดินที่อยู่อาศัยทุกชั้น พอจะจำแนกตามรูปแบบได้ดังนี้

มีด ลักษณะเป็นแผ่นเหล็กเรียบแบน ด้านคมจะบางและด้านสันหนากว่าเล็กน้อย ปลายมีจะป้านหรือมนส่วนด้ามเรียวบางเล่มปลายโค้งงอ

ขวาน ลักษณะเป็นแผ่นด้านสันหนาประมาณ 3 ซม. แล้วย่อๆ บางลงคล้ายลิ้ม พบจำนวน 1 เล่ม ขนาดกว้าง 10 ซม. ยาว 11 ซม.

หลาว ลักษณะเป็นแท่งเหล็กกลมยาวเรียวปลายแหลม ขนาดความยาวต่างๆ กัน นอกจากนี้ยังมีเครื่องมือเหล็กกลมกลวงปลายเรียวแหลมอีกเช่นกัน

ห้วง ลักษณะเป็นห้วงกลมเนื้อหนา พบเพียง 1 วง เส้นผ่าศูนย์กลางรอบนอก 4.5 ซม. เส้นผ่าศูนย์กลางวงใน 0.7 ซม. แต่มีห้วงที่พบว่าลักษณะพิเศษอีก 4 วง คือเป็นห้วงเหล็กแต่มีร่องรอยของการหุ้มหรือฉาบผิวด้านนอกด้วยสำริด มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางรอบนอก 4.5 ซม. จำนวน 3 วง และขนาด 4 ซม. จำนวน 1 วง

นอกจากเครื่องมือเหล็กเหล่านี้แล้ว ส่วนที่พบอีกจำนวนหนึ่งเป็นชิ้นส่วนเครื่องมือเหล็กซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าเป็นอะไร หรือใช้ประโยชน์อย่างไร และยังได้พบตะกรันเหล็ก หรือขี้แร่เหล็กในชั้นดินต่างๆ อีกด้วย

โบราณวัตถุประเภทหิน

โบราณวัตถุที่ทำด้วยหินมีทั้งที่เป็นเครื่องประดับและเครื่องมือเครื่องใช้ แบ่งตามลักษณะรูปแบบได้ดังนี้

ลูกปัดหินโมรา (Carnelian beads) พบ 2 แบบ คือ แบบเป็นลูกปัดเม็ดกลมสี่เหลี่ยม 1 เม็ด เส้นผ่าศูนย์กลาง 1.1 ซม. และลูกปัดทรงยาวรี 7 เหลี่ยม และ 8 เหลี่ยม รวม 3 เม็ด

ลูกปัดหินอะเกต (Agate beads) ลักษณะที่พบส่วนใหญ่เป็นแบบรูปทรงกระบอกสี่เหลี่ยมจัตุรัส หรือคำสลับขาว ลักษณะเป็นจี๋ห้อยคอโดยทำเป็นแผ่นสี่เหลี่ยมแบนเจาะรูตามยาว มีบางชิ้นทำเป็นหยักด้านหนึ่งคล้ายมงกุฎกลับหัวเจาะรูทั้งด้านยาวและด้านขวางและมีชิ้นหนึ่งทำเป็นรูปเต่าตัวเล็กเจาะรูขวางลำตัวบริเวณขาหน้า

ขวานหินขัด ทำจากหินหลายชนิด หลายขนาด แต่จะมีขนาดไม่ใหญ่มากนัก รูปแบบส่วนใหญ่จะคล้ายกันคือ เป็นขวานหินโค้งแบน ส่วนค้ำจะโค้งเรียวและหนา กว่าส่วนคมที่ลักษณะแบนกว้าง บางชิ้นมีรอยบินหรือรอยกะเทาะที่บริเวณคมขวาน ส่วนใหญ่จะไม่มีรอยการใช้งาน ทั้งนี้ขวานหินขัดเหล่านี้ น่าจะเป็นของที่ทำขึ้นเพื่อใช้ใน พิธีกรรมต่างๆ มากกว่าจะใช้ในชีวิตประจำวัน

กำไล ทำจากหินอ่อนสีขาว ขนาดค่อนข้างใหญ่ ลักษณะเป็นแผ่นวงโค้งแบน บาง แต่ส่วนด้านในทำเป็นขอบหนา พลสวมอยู่กับข้อมือ 2 ข้างของโครงกระดูกหมายเลข 14 หลุม SE 105 มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12.5 ซม. ทั้งสองวง และพบที่โครงกระดูก หมายเลข 7 ของหลุม SE 105/1 ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 12 ซม. อีก 1 วง

นอกจากนี้แล้วยังพบชิ้นส่วนโบราณวัตถุที่ทำจากหินอีกบางอย่างซึ่งไม่สามารถสันนิษฐานได้ว่าเป็นอะไร เช่น ชิ้นส่วนเครื่องมือหินลักษณะเป็นแผ่นวงกลมแบนเจาะรูตรงกลาง หรือชิ้นส่วนแผ่นหินที่มีรอยขัดฝน เป็นต้น

โบราณวัตถุประเภทแก้ว

โบราณวัตถุที่ทำจากแก้วมีเพียง 2 ประเภท คือ ลูกปัดและกำไล

ลูกปัดแก้วสีเหลือง พบน้อยมากเพียง 2 เม็ดเท่านั้น ลักษณะเป็นรูปทรงกระบอกสีเหลืองขุ่นขนาดเล็ก ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.2 ซม.

ลูกปัดแก้วสีทองหรือสีอำพัน พบ 4 เม็ด ลักษณะเป็นรูปทรงเกือบกลม เนื้อแก้วใสและมีสีทองฉาบผิวอยู่ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.7 ซม.

ลูกปัดแก้วสีฟ้า ลักษณะเป็นเม็ดทรงกระบอกสั้น สีฟ้าใส พบเพียง 2 เม็ด

ลูกปัดแก้วสีน้ำทะเลหรือสีฟ้าอมเขียว พบในปริมาณที่ค่อนข้างมากในหลุมขุดค้นที่ 3 จำนวน 260 เม็ด และจากหลุมขุดค้นที่ 2 จำนวน 2 เม็ด ลักษณะจะเป็นรูปแบบทรงกระบอกสั้นและรูปทรงกระบอกเกือบจะเป็นทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางเฉลี่ย 0.4 ซม. แต่ค่อนข้างจะเปราะแตกง่าย

ลูกปัดแก้วสีน้ำเงินเข้ม พบเป็นจำนวนมากที่สุดในกลุ่มลูกปัดแก้วด้วยกัน คือ พบจากหลุมขุดค้นที่ 1 จำนวน 744 เม็ด และจากหลุมขุดค้นที่ 3 จำนวน 1 เม็ด ลักษณะจะมีสองแบบคือทรงกระบอกสั้นและทรงเกือบกลม

ลูกปัดแก้วสีเขียว พบเพียง 2 เม็ด

กำไลแล้ว พบเป็นเพียงชิ้นส่วนกำไลแก้วสีฟ้า และสีน้ำเงินเพียงเล็กน้อย
โบราณวัตถุประเภทเปลือกหอย

ลูกปัด ทำจากเปลือกหอย มีขนาดเล็ก ส่วนใหญ่มีลักษณะเป็นแผ่นกลมบาง มีรูตรงกลาง แต่มีบ้างเล็กน้อยที่เป็นแท่งทรงกระบอก พบในปริมาณมากพอสมควร

กำไล พบกำไลทำจากเปลือกหอยขนาดใหญ่ฝังร่วมกับโครงกระดูกจำนวนหนึ่ง ลักษณะกำไลส่วนใหญ่จะเป็นวงโค้งติดกัน หน้าตัดเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า หรือครึ่งวงกลมขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 8 ซม. มีอยู่วงหนึ่งที่มียุ้งหนึ่งที่มีขนาดใหญ่เส้นผ่าศูนย์กลาง 16 ซม. ลักษณะคล้ายจักร ถือเป็นแผ่นกลมบริเวณตรงกลางจะหนามากแล้วลาดบางตรงส่วนขอบด้านนอก นอกจากตัวกำไลแล้วยังพบแกนในกำไลเปลือกหอยอีกด้วย จำนวน 2 อันคือ เป็นส่วนแกนในของวงกำไลที่ถูกตัดออกขณะทำกำไล

โบราณวัตถุประเภทกระดูกสัตว์

พบจำนวนเล็กน้อย ชิ้นหนึ่งเป็นเครื่องมือทำจากกระดูกสัตว์เป็นค้ำยาว 15 ซม. ปลายข้างหนึ่งแหลม ส่วนอีกด้านหนึ่งแบน และอีกชิ้นหนึ่งมีลักษณะเป็นเครื่องมือปลายแหลมเช่นกัน แต่ชำรุดยาวเพียง 4.6 ซม.

โครงกระดูกและการฝังศพ

ผลจากการขุดค้นทางวิชาการที่แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทในปี พ.ศ. 2534 ทั้งหมดจำนวน 3 หลุม ได้พบโครงกระดูกของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จำนวนทั้งสิ้น 60 โครง ฝังอยู่ในชั้นดินระดับต่างๆกัน สภาพของโครงกระดูกมีทั้งสมบูรณ์หรือเกือบสมบูรณ์ นั่นคือกระดูกส่วนต่างๆของร่างกายยังคงอยู่ครบหรือเกือบครบจำนวน และฝังวางในลักษณะปกติ อีกทั้งมีความคงทนแข็งแรง แต่ขณะเดียวกันก็มีโครงกระดูกจำนวนไม่น้อยที่อยู่ในสภาพไม่สมบูรณ์ คือกระดูกผุกร่อนมาก หรือจำนวนของชิ้นส่วนกระดูกเหลืออยู่น้อยมาก หรือลักษณะของกระดูกที่พบฝังวางอย่างไม่เป็นไปตามตำแหน่งปกติ

พิธีกรรมในการฝังศพ

แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทนี้ นอกจากคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยแล้ว เมื่อมีการเสียชีวิตเกิดขึ้นก็จะฝังศพผู้ตายไว้ภายใต้บริเวณที่อยู่อาศัยนั่นเอง โดยไม่ได้แบ่งแยกว่าพื้นที่ใดใช้อยู่อาศัยหรือพื้นที่ใดใช้เป็นสุสานฝังศพ ทั้งนี้เนื่องจากได้พบหลักฐานโบราณวัตถุที่ใช้ในชีวิตประจำวันและร่องรอยของการอยู่อาศัยทั่วทั้งเนิน

ดิน ขณะเดียวกันก็พบว่าผีเสื้อถูกฝังอยู่ในทุกระดับชั้นทั่วบริเวณเนินดินเช่นกัน และนอกจากนั้นยังพบร่องรอยหลุมเสาบ้านคร่อมหลุมศพ จำนวนหลายแห่ง สำหรับพิธีกรรมในการฝังศพพบว่ามีความแตกต่างกันในแต่ละช่วงสมัย โดยจะแยกกล่าวเฉพาะหลุมขุดคันที่ 1 และหลุมขุดคันที่ 3 เท่านั้น ส่วนหลุมขุดคันที่ 2 หลักฐานน้อยไม่อาจนำมากล่าวได้

หลุมขุดคันที่ ๑

บริเวณกลางเนินดิน พบพิธีกรรมในการฝังศพดังนี้

หลุมฝังศพในระยะเริ่มแรก ซึ่งอยู่ในระดับชั้นดินต่ำสุด ศพจะถูกฝังนอนหงายภายในหลุมที่ถูกขุดขึ้นไม่ลึกมากนัก หันศีรษะไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ แขนท่อนบนสองข้างแนบลำตัว ปลายแขนหรือข้อมือข้างใดข้างหนึ่งมักวางไว้บนหรือใต้กระดูกเชิงกราน หรือบางศพวางมือทั้งสองบนกระดูกเชิงกราน มีการมัดข้อเท้าหรือเข้าสิ่งของที่ฝังอุทิศให้กับผู้ตายเป็นภาชนะดินเผาเคลือบน้ำดินสีแดงแบบต่างๆ เช่นหม้อมีมุมหรือมีสันกลางตัวภาชนะ, คนโทปากแคบ, หม้อทรงกลมมีลายขูดขีด, ลายเชือกทาบ, ลายเขียนสี, ซามทั้งแบบมีเชิงและไม่มีเชิงและพานดินเผาสีดำ โดยจะวางภาชนะเหล่านี้ซึ่งอยู่ในสภาพสมบูรณ์ไว้บริเวณเหนือศีรษะ และปลายเท้าของผู้ตาย มีเพียงศพเดียวที่วางรอบลำตัว ส่วนเครื่องประดับจะเป็นกำไลเปลือกหอย กำไลหินอ่อน หรือลูกปัดเปลือกหอย แต่มีแปลกอยู่หนึ่งโครงที่พบขวานสำริดวางอยู่ในทรวงอกของโครงกระดูกด้วย ซึ่งสันนิษฐานว่าอาจจะเป็นศพของผู้ตายที่ถูกฆ่าโดยชนกลุ่มอื่นที่มีพัฒนาการสูงกว่าหรือเป็นศพในรุ่นหลังที่ถูกฝังกลบมาร่วมระดับกัน คงจะต้องหาสาเหตุที่แท้จริงกันต่อไป

หลุมฝังศพในระยะที่สอง หรือในระดับชั้นดินต่อมา ศพยังคงถูกฝังนอนหงายภายในหลุมศพเช่นเดียวกัน แต่ทิศทางการหันศีรษะของผู้ตายไม่แน่นอน มีทั้งทิศตะวันออก, ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ, ทิศเหนือ, ทิศตะวันตกและทิศตะวันตกเฉียงใต้ ลักษณะแขนและมือวางแนบลำตัว มีเพียงบางศพมัดมือวางบนกระดูกเชิงกราน ขาเหยียดตรง บางศพมัดเข้าและเท้า รูปแบบของภาชนะดินเผาที่อุทิศให้กับผู้ตายยังคล้ายกับหลุมฝังศพในระยะแรก คือ ภาชนะดินเผาเคลือบน้ำดินสีแดงแบบหม้อมีสัน, แบบจาน, หรือหม้อทรงกลมมีลายเชือกทาบ, แบบพานสีดำ แต่ไม่ปรากฏภาชนะทรงคนโทปากแคบอีกแล้ว อีกทั้งภาชนะส่วนใหญ่จะวางไว้บริเวณเหนือศีรษะ มีเพียงศพเดียวที่วางทั้งเหนือศีรษะ

และปลายเท้า ศพส่วนใหญ่ไม่มีเครื่องประดับร่างกายนอกจากกำไลเปลือกหอยซึ่งพบใน
โครงกระดูกเพียงโครงเดียวเท่านั้น และในระดับชั้นนี้ยังพบว่ามีกระดูกเด็กทารกใน
ภาชนะดินเผาอีกด้วย

หลุมฝังศพในระยะสุดท้าย ศพยังคงถูกฝังนอนหงายภายในหลุมศพเช่นเดิม
โดยมีทิศทางการหันศีรษะไปทางทิศเหนือหรือใต้ (ยกเว้นหนึ่งศพที่หันไปทางทิศตะวันออก)
แขนสองข้างและมือวางแนบลำตัว มีเพียงศพเดียวที่วางมือบนกระดูกเชิงกราน
ส่วนใหญ่ขาเหยียดตรง มีการมัดเท้าหรือมัดเท้าเป็นบางศพ ภาชนะดินเผาที่ฝังร่วมกับผู้
ตายจะมีลักษณะเปลี่ยนไปคือเป็นภาชนะดินเผาแบบพิมายดำ แต่มักจะไม่สมบูรณ์หรือ
เป็นเศษภาชนะดินเผา ส่วนแบบเคลือบน้ำดินสีแดงไม่ปรากฏ และจะวางเฉพาะบริเวณ
กลางลำตัวหรือปลายเท้าจำนวนเพียงเล็กน้อย ไม่วางบริเวณเหนือศีรษะ ยกเว้นศพเดียวที่
มีขามวางครอบใบหน้าศพอยู่ นอกจากนั้นยังมีพิธีกรรมที่ซับซ้อนเพิ่มมากขึ้นคือมีการ
โรยเมล็ดข้าวบริเวณกะโหลก ปลายคาง หรือบนลำตัว บางศพมีแรใยหินวางรอบกะโหลก
และลำตัว มีเศษถ่าน หรือเวดินเผาฝังรวมอยู่ด้วย ในส่วนของเครื่องประดับร่างกายนิยม
ใส่กำไลสำริดซ้อนกันหลายวงที่ต้นแขน ข้อมือ ขาและข้อเท้า แหวนสำริดจำนวนหลาย
วงที่นิ้วชี้และขวา พบเครื่องประดับหน้าทำด้วยสำริดใส่อยู่กับโครงกระดูกถึง ๒ โครง
บางศพมีเศษสำริดอยู่ปลายมือ นอกจากนี้แล้วยังมีลูกปัดแก้ว ลูกปัดหิน ลูกปัดดินเผาที่
บริเวณใบหน้า ทรวงอก หรือข้อมือ และได้พบกำไลแก้วด้วยเช่นกัน ไม่ปรากฏเครื่อง
ประดับที่ทำจากเปลือกหอยอีกแล้ว และในสมัยนี้ก็ยังคงมีการฝังศพเด็กทารกภายใน
ภาชนะดินเผาขนาดค่อนข้างใหญ่เช่นเดียวกับระยะที่สอง

หลุมขุดค้นที่ 3

บริเวณตะวันตกของเนินดิน จากการศึกษาพบว่าพิธีกรรมในการฝังศพแบ่ง
ออกเป็น 2 ระยะ แต่เนื่องจากโครงกระดูกที่พบในระยะที่ 2 มีจำนวนน้อย จึงจะขอกกล่าว
ถึงแต่พิธีกรรมในการฝังศพระยะแรกของหลุมขุดค้นนี้เท่านั้น

หลุมฝังศพของคนก่อนประวัติศาสตร์บ้านปราสาทซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของ
เนินดินในระยะแรกนั้นมีอายุร่วมสมัยกับหลุมฝังศพระยะแรกของหลุมขุดค้นที่ 1 แต่
ปรากฏว่าพิธีกรรมในการฝังศพค่อนข้างจะแตกต่างกันคือ ศพจะถูกฝังนอนหงายหัน
ศีรษะไปทางทิศตะวันออก แขนแนบลำตัว ส่วนใหญ่ขาเหยียดยกเว้นศพเด็ก 3 โครงที่ขา

แบบออกเล็กน้อยและเกือบทุกโครงกะโหลกศีรษะแตกโดยมีอยู่โครงหนึ่งไม่มีกะโหลกศีรษะ ภาชนะดินเผาที่ฝังรวมอยู่กับโครงกระดูกเป็นลักษณะแบบที่เคลื่อนน้ำดินสีแดง ขัดมันทรงกลมคอยาว ปากบาน ทรงจานและทรงกลมมีลายเชือกทาบ แต่ภาชนะดินเผาทั้งหมดจะถูกทุบแตกและฝังวางในลักษณะคลุมทับศพโดยเฉพาะส่วนล่างของลำตัวลงไป หรือส่วนท่อนขาและปลายเท้า สำหรับบริเวณเหนือศีรษะมีการวางภาชนะดินเผาทุบแตกบ้างเช่นกัน แต่ไม่มากนัก และบางศพมีภาชนะดินเผาทุบแตกรองใต้กระดูกเชิงกรานด้วย นอกจากนี้ภาชนะดินเผาทุบแตกแล้วยังมีสิ่งของที่ฝังรวมกับศพอย่างอื่นอีกคือ กระดุกนิ้วหมูวางอยู่บริเวณข้างกะโหลกศีรษะข้างซ้ายหรือข้างขวาหรือทั้งสองข้าง มีก้อนดินเทศบริเวณข้างศีรษะหรือปลายเท้า มีเปลือกหอยกาบวางบริเวณเหนือศีรษะหรือลำตัว อีกทั้งมีเวดินเผาเคลือบน้ำดินสีแดงหรือเวดินเผาสีดำฝังรวมกับศพ แต่ในส่วนของเครื่องประดับร่างกายกลับพบว่ามีเพียงศพเดียวที่ใส่เครื่องประดับเป็นกำไลสำริดที่แขนทั้งสองข้างและกำไลเปลือกหอย นอกนั้นในโครงกระดูกอื่นๆ ไม่พบเครื่องประดับแต่อย่างใดทั้งสิ้น

9. ความสำคัญในฐานะแหล่งโบราณคดี

จากหลักฐานที่ได้พบจากการขุดค้น ไม่ว่าจะเป็นโครงกระดูกมนุษย์ทั้งผู้ใหญ่และเด็ก จำนวน 60 โครงกระดูก ที่ถูกฝังเรียงรายทับซ้อนกันเป็นระดับเรียงลงไปในความลึกตั้งแต่ 1 เมตร จนถึง 5 เมตรเศษ รวมทั้งสิ่งของเครื่องใช้ เครื่องประดับ ที่ฝังรวมกับศพ หรือที่พบในชั้นดินกระจัดกระจายภายในหลุมขุดค้น เช่น ภาชนะดินเผารูปทรงต่างๆ มีทั้งเคลือบด้วยน้ำดินสีแดง ภาชนะดินเผาขัดมันมีดำ ภาชนะลายเขียนสี กำไลสำริด แหวนและตุ้มหูสำริด กำไลเปลือกหอย กำไลหินอ่อน ลูกผักแก้ว ขวานหินขัดและขวานสำริด และดินเผาที่ใช้ในการปั้นด้าย เครื่องมือเหล็กและอื่นๆ รวมทั้งร่องรอยการทำกิจกรรมต่างๆ บนชั้นดินที่อยู่อาศัย เช่น รอยดินถูกไฟเผา รอยถ่านเหล่านี้เมื่อนักวิชาการจากกรมศิลปากรนำข้อมูลดังกล่าวมาศึกษาวิเคราะห์แล้วสรุปได้ว่า

“เมื่อราว 3,000 ปีมาแล้ว ได้มีกลุ่มชนโบราณมาตั้งถิ่นฐานรวมตัวกันเป็นสังคมในพื้นที่แถบนี้ รู้จักการปลูกเรือนที่อยู่อาศัย มีการเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ป่า และจัดสัตว์น้ำมาเป็นอาหาร รู้จักการทอผ้าและทำภาชนะดินเผาที่มีลักษณะเฉพาะตัว แบบที่เรียกว่า

ทรงปากแตรเคลือบน้ำโคลนสีแดง มีการติดต่อแลกเปลี่ยนสิ่งของกับชุมชนอื่นๆ ในแถบภาคกลางหรือชายทะเล เมื่อตายลงก็จะมีการฝังศพ โดยขุดหลุมฝังลงใต้บริเวณที่อยู่อาศัยศพจะถูกมัดบางส่วน เช่น ข้อมือ ข้อเท้า หรือมัดทั้งตัว (ตราสัง) มีการสวมเครื่องประดับพร้อมกับสิ่งของเครื่องใช้อุทิศให้กับผู้ตาย อายุของกลุ่มชนนี้ น่าจะอยู่ในช่วงระหว่าง 3,000-2,500 ปีมาแล้ว”

10. จากแหล่งโบราณคดีสู่แหล่งท่องเที่ยว

ชาวบ้านปราสาทในปัจจุบันมีอาชีพทำนาเป็นหลัก นอกจากนี้ยังมีการเลี้ยงสัตว์ ปลูกผัก ทอเสื่อจากต้นไผ่หรือต้นกก การทำกระเป่าหรือแพ้มจากเสื่อกก หมวกใบตาล แก้วอี๊กันตาล เมื่อบ้านปราสาทกลายเป็นแหล่งโบราณคดี สถานที่ท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและมีศักยภาพพร้อมมูลที่จะเชิญชวนนักท่องเที่ยวให้เดินทางไปเยือนได้ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะส่งเสริมให้บ้านปราสาทเป็นสถานที่ท่องเที่ยวที่สำคัญทางโบราณคดี สามารถเชื่อมโยงกับเส้นทางท่องเที่ยวอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงได้จัดทำ “โครงการพัฒนาหมู่บ้านตัวอย่าง” โดยมุ่งเน้นทั้งในด้านการส่งเสริมอาชีพหัตถกรรม เพื่อผลิตสินค้าของที่ระลึกรองรับการจับจ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวและเสนอสื่อ กิจกรรมที่ฝึกเพื่อสัมผัส วิถีชีวิตชุมชน โครงการยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่น รวมทั้งกิจกรรมอื่นๆ ของชุมชนบ้านปราสาทที่มีอยู่เดิม ประเด็นคำถามที่ผู้คนสนใจอยู่คือ ทำอย่างไรให้การท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปราสาท เป็นอาชีพเสริมเพื่อสร้างงานสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของชาวบ้านและนำไปสู่การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน จากประเด็นคำถามทำให้ผู้ศึกษาในฐานะติดตามและมีส่วนร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านปราสาท เกิดแรงกระตุ้นที่จะศึกษาในเรื่องการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ โดยมีความเชื่อว่าหากคนในชุมชนได้เกิดการร่วมคิด ร่วมวางแผนและปฏิบัติพร้อมทั้งได้ประโยชน์และติดตามประเมินผลโดยตัวของชุมชนเองแล้ว เขาเหล่านั้นจะมีความรู้สึกที่เป็นเจ้าของทรัพยากรและจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืนได้ โดยเฉพาะชุมชนบ้านปราสาทแห่งนี้ ถือได้ว่ามีทรัพยากรทางด้านการท่องเที่ยวอันล้ำค่า ทำอย่างไรที่จะบริหารจัดการทรัพยากรอันล้ำค่าเหล่านั้นผสมผสานกับเสน่ห์ทางวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน มาใช้

ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ให้มากที่สุดและยังผลให้เป็นมรดกตกทอดถึงอนุชนคนรุ่นหลังดั่ง
นั้น ปรัชญาการศึกษาวิจัยในครั้งนี้จึง มุ่งเน้นที่จะให้เป็นการวิจัยที่ชุมชนมีส่วนร่วม โดย
ให้เป็นการวิจัยของชุมชน โดยชุมชน และเพื่อชุมชน

บทที่ 4

ผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านปราสาทอำเภอเนินสูง จังหวัดนครราชสีมา” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อแสวงหารูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยว ในบริบทการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอีกทั้งแสวงหารูปแบบและกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อที่จะนำมาเป็นกรณีศึกษาในการขยายผลไปยังชุมชนอื่นๆที่สนใจพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งได้รับความสนใจของประชาชนในภูมิภาคต่างๆในปัจจุบัน โดยใช้หลักการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการศึกษาค้นคว้าจากเอกสารเชิงวิชาการ ผลงานการวิจัย รวมทั้งการสัมภาษณ์ สันทนาพูดคุย สอบถามจากประชาชนผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชน การสนทนากลุ่ม การอภิปรายกลุ่มและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมอันประกอบด้วย ผู้นำกลุ่ม ผู้นำชุมชน ข้าราชการและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) กับกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน โดยผู้ทำการศึกษาวิจัยเริ่มลงพื้นที่ตั้งแต่วันที่ต้นเดือนมกราคม-สิงหาคม พ.ศ. 2545 เป็นระยะๆ ปรากฏผลการศึกษาดังต่อไปนี้

ข้อมูลทั่วไปความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ของประชาชนในหมู่บ้านปราสาททั้ง 2 หมู่บ้าน

ผลจากการศึกษาพบว่า ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาทมองว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทั้งธรรมชาติ วัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ชาวบ้านได้ประโยชน์ทั้งทางด้านเศรษฐกิจและได้เรียนรู้จากผู้คนมากมายหลากหลายจากหลากหลายพื้นที่ที่เข้ามาท่องเที่ยวในหมู่บ้าน โดยประชาชนไม่ได้ให้ความสำคัญมากนักกับความหมายทางวิชาการแต่จะ

สนใจสาระสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตามความรู้ที่มากกว่า ในชุมชนจะเรียกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์หรือบางครั้งชาวบ้านจะเรียกจนติดปากว่า การท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปราสาทแห่งนี้ (คำสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนมกราคม 2545) หากจะมองโดยรวมแล้วชาวบ้านส่วนใหญ่จะเข้าใจการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์คือ การท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน การท่องเที่ยวที่สัมผัสวิถีชีวิตชุมชนและการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการดำเนินการหรือการจัดการ

สถานที่ท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวที่น่าสนใจ

จากหลุมขุดค้นทางโบราณคดี เมื่อต้นปี พ.ศ. 2534 โดยหน่วยศิลปากรที่ 6 นครราชสีมา เพื่อพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของภาคตะวันออกเฉียงเหนือจำนวน 3 หลุมภายในหมู่บ้านปราสาท หลุมขุดค้นที่ 1 บริเวณกลางเนินดินของหมู่บ้าน ความยาวด้านละ 10 เมตร กว้าง 4 เมตร หลุมขุดค้นที่ 2 ขนาด 4 x 4 เมตร อยู่ด้านตะวันตกเฉียงเหนือของหมู่บ้านและหลุมขุดค้นที่ 3 ขนาด 4 x 6 เมตร อยู่ด้านตะวันตกเฉียงใต้ของหมู่บ้าน

กลุ่มกิจกรรมที่มีส่วนร่วมของชุมชนเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1. กลุ่มสตรีสหกรณ์
2. กลุ่มศิลปาชีพบ้านปราสาท
3. กลุ่มทอผ้า
4. กลุ่มดนตรีไทย
5. กลุ่มทำหมวก
6. กลุ่มทำแก๊สไม้ตาล
7. กลุ่มทำขนม
8. กลุ่มยุวมัคคุเทศก์

9. กลุ่มออมทรัพย์
10. กลุ่มโฮมสเตย์ (Home Stay)

รายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนที่ก่อให้เกิดรายได้และมีนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติให้ความสนใจเป็นจำนวนมากและส่งผลให้เกิดกิจกรรมอื่นๆ และมีรายได้ตามมาด้วย ดังนี้

กลุ่มบ้านพักโฮมสเตย์ (Home Stay) ปัจจุบันมีสมาชิก 31 ครัวเรือนสามารถรองรับนักท่องเที่ยวหลังคาเรือนละ 3 คน ซึ่งนักท่องเที่ยวจะต้องเสียค่าใช้จ่ายดังนี้ นักท่องเที่ยวชาวไทยคนละ 300 บาท/คน/คืน (อาหาร 2 มื้อ) นักท่องเที่ยวชาวต่างชาติ 400 บาท/คน/คืน (อาหาร 2 มื้อ) นักท่องเที่ยวจะมาเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวชาวไทยจะเป็นหมู่คณะ 10-60 คน นักท่องเที่ยวต่างชาติกลุ่มละ 2-5 คนและจะต้องจ่ายค่าบริการคนละ 500 บาท ในส่วนค่าบริการอื่นๆขึ้นอยู่กับนักท่องเที่ยว อาทิ ค่าคนตรีไทยและการแสดงทางวัฒนธรรม 1000 บาท/คณะ ค่าบายศรีสู่ขวัญ 1000 บาท/คณะ กิจกรรมอื่นๆที่ก่อให้เกิดรายได้ตามมา อาทิ การจำหน่ายหัตถกรรมเครื่องจักสาน ผลิตภัณฑ์จากกก และอื่นๆ กลุ่มทำขนมจำหน่ายเป็นของฝาก กลุ่มทอผ้า กลุ่มยุวมัคทุเทศก์ ฯลฯ

หากนักท่องเที่ยวที่ไม่ประสงค์จะพักค้างคืนส่วนใหญ่รายได้จะเกิดจากการจำหน่ายหัตถกรรมสินค้าของที่ระลึก จำหน่ายอาหารและเครื่องดื่ม ค่าสมนาคุณจากการบริการนำชมแหล่งโบราณคดีและวิถีชีวิตชุมชนและกล่องรับบริจาคเพื่อพัฒนาชุมชน

ผลการศึกษาวิจัยภาคสนาม

การศึกษาภาคสนาม ณ หมู่บ้านปราสาท โดยวิธีการสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชน ตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ครูโรงเรียนบ้านธารปราสาท การเสวนากลุ่มแกนนำและการอภิปรายกลุ่มและการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมพอสรุปได้ดังนี้

1. การสัมภาษณ์กลุ่มแกนนำ ชาวบ้านที่อาศัยในชุมชนตัวแทนองค์การบริหารส่วนตำบล ครูโรงเรียนบ้านธารปราสาท

ผลจากการศึกษาวิจัยพบว่าความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในระดับชาวบ้านและกลุ่มแกนนำมองว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือ การท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ซึ่งเป็นการท่องเที่ยวที่ได้ทำลายสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ วัฒนธรรม และวิถีชีวิตชุมชน ทั้งนี้ชาวบ้านต้องมีส่วนร่วมด้วย

ในส่วนผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลและครูโรงเรียนบ้านธารปราสาทค่อนข้างจะเข้าใจและเข้ามามีบทบาทนำในเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในหมู่บ้านปราสาทแห่งนี้ (จากการสัมภาษณ์เมื่อมกราคม 2545)

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามความคิดของลุง คือการที่ผู้คนที่มาจากต่างถิ่นมาเที่ยวบ้านเราเพื่อมาศึกษาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์กับคนบ้านเราโดยการพุดตึกของบ้านเราให้เกิดประโยชน์ซึ่งกันและกัน นำสิ่งดีๆมาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันเมื่อกลับไปแล้วก็จะระลึกถึงกัน” (ลุงสงวนสัมภาษณ์เมื่อมกราคม 2545)

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านปราสาท

ชุมชนมีรูปแบบการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร และใครบ้างมีบทบาทในการบริหารจัดการ

ผลการศึกษาวิจัยพบว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปราสาทมีอยู่ 2 ระดับ คือ

ระดับที่หนึ่ง ในระดับกลุ่มอาชีพ ประชาชนในชุมชนจะมีการรวมกลุ่มกันเป็นกลุ่มอาชีพตามความสมัครใจที่ตนเองชอบตามความถนัด และมีความพร้อมโดยร่วมกันประชุมระดมความคิด การดำเนินการในกลุ่มอาชีพที่แต่ละคนสังกัดในอาชีพหรือกิจกรรมนั้นๆ

ระดับที่สอง ในระดับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท โดยกลุ่มแกนนำของกลุ่มอาชีพทุกกลุ่มในชุมชนมารวมกลุ่มกันร่วมกันคิด วางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชนทั้งระบบโดยการประชุมระดมความ

คิด วางแผน วางกรอบปฏิบัติ ประเมินผล ร่วมกันแล้วจึงกระจายความรับผิดชอบ ไปยัง คณะกรรมการแต่ละฝ่ายตลอดจนกลุ่มอาชีพต่างๆ รับผิดชอบไปดำเนินการและกระจายผล ประโยชน์ การติดตามประเมินผลในวาระสุดท้ายและจะย้อนกลับมาวางแผนดำเนินการ ต่อไปอีกเพื่อพัฒนากิจกรรมต่อไปเรื่อย ในลักษณะนี้โดยในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีโครงสร้างรูปแบบการจัดการดังนี้ ตำแหน่งประธานกลุ่มอาชีพ รองประธาน เลขานุการและ เภรัญญิกกลุ่ม โดยสมาชิกกลุ่มอาชีพจะร่วมเป็นกรรมการทั้ง 10 กลุ่มอาชีพจะมีลักษณะ คล้ายๆกัน โดยประธานกลุ่มอาชีพหรือเลขานุการ จะเป็นกรรมการของชมรมส่งเสริม การท่องเที่ยวโดยตำแหน่งและจะเลือกตั้งประธานกรรมการชมรมฯ รองประธานฯ เภรัญญิกและประชาสัมพันธ์ชมรม ในส่วนชมรมฯ จะมีตำแหน่งผู้ประสานงานทั้งองค์กร ภายนอกและกลุ่มอาชีพต่างๆภายในชุมชน 4 คน คือ ผู้ใหญ่บ้าน อาจารย์จรัส ซึ่งเป็นผู้ แทนจากโรงเรียนบ้านธารปราสาท ผู้แทนกลุ่มอาชีพอีก 2 คน และที่ปรึกษาชมรมอีก 5 คน (นายอำเภอโนนสูง, ผอ.ททท.ในเขตพื้นที่,ผอ.สำนักโบราณคดีที่ 6, ผอ.โรงเรียน บ้านธารปราสาท, ประธานอบต.ธารปราสาท) ในส่วนบทบาทการบริหารจัดการการ ท่องเที่ยวทุกส่วนของชุมชนจะช่วยเหลือซึ่งกันและกันทุกคนมีส่วนร่วมแต่ลำดับความ สำคัญจะแตกต่างกัน อาทิ ในส่วนของชมรมฯ ซึ่งจะต้องรับผิดชอบกิจกรรมทั้งชุมชน บ้านปราสาท ประธานกรรมการชมรมฯ อบต. อาจารย์จรัส ซึ่งเป็นผู้แทนจากโรงเรียน บ้านธารปราสาทจะเป็นแกนนำหลักของชุมชน โดยได้แรงสนับสนุนจากกรรมการซึ่งเป็น ผู้นำกลุ่มอาชีพคอยให้ความช่วยเหลือกรณีในกลุ่มอาชีพจะ ผู้นำกลุ่มอาชีพ ก็จะมีบทบาท โดยมวลสมาชิกเป็นฝ่ายสนับสนุน ซึ่งสอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ดังนี้

“ลุงอุทัย” (ประธานกลุ่มคนตรีไทย) – ก็ช่วยๆกันเกือบทุกคนในกลุ่มแกนนำ ของแต่ละกลุ่มอาชีพเป็นต้น เช่น ในแต่ละกลุ่มอาชีพไปพูดคุยกันในแต่ละกลุ่มและเมื่อมี การประชุมชมรมฯ ก็นำข้อสรุปมาแลกเปลี่ยนกันตั้งแต่กระบวนการคิด วางแผน การ ปฏิบัติ การกระจายผลประโยชน์และประเมินผล ทุกๆคนก็ไปช่วยกันดำเนินการ” (คำ สัมภาษณ์ มกราคม 2545)

อาจารย์จรัส (ครูโรงเรียนบ้านธารปราสาท) – หมู่บ้านปราสาทค่อนข้างจะ โชคดีทุกคนในชุมชนจะให้ความร่วมมือกันดีมาก ในส่วนการมีส่วนร่วมของการบริหารจัดการ การการท่องเที่ยวในชุมชนแล้วทุกๆคนจะช่วยกันตั้งแต่ผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ก็มี

บทบาทก่อนข้างเยอะกว่าในฐานะผู้นำหมู่บ้าน ในส่วนโรงเรียนบ้านธารปราสาทโดยเฉพาะผู้อำนวยการ ให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในชุมชนมากและจะเข้ามาช่วยเหลือชุมชนให้แนวคิดข้อสังเกตุบ่อยๆ และให้คำปรึกษาในฐานะสถาบันการศึกษาของชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สนับสนุนเรื่องสถานที่ในการต้อนรับนักท่องเที่ยวในการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผลักดันให้เกิดกลุ่มนักเรียนนาฏศิลป์ ในการแสดงวัฒนธรรมพื้นบ้าน ผลักดันให้เกิดกลุ่มยุวมัคคุเทศก์บ้านปราสาท (สัมภาษณ์ มีนาคม 2545)

นายบุญช่วย (ผู้แทนอบต.) “ผมสวมหมวก 2 ใบ ใบที่ 1 คือรองประธานชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ใบที่ 2 เป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลธารปราสาท ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกการท่องเที่ยวของชุมชนตั้งแต่เริ่มต้นในขณะที่ตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านหมู่ 7 บ้านปราสาท ซึ่งยังไม่ได้แยกเป็น 2 หมู่บ้านอย่างปัจจุบัน”

“การบริหารจัดการการท่องเที่ยวบ้านปราสาท” อบต. สนับสนุนงบประมาณในด้านกลุ่มอาชีพ และการพัฒนาหมู่บ้านโดยรวม อาทิ เรื่องภูมิทัศน์ชุมชน ปลูกไม้ดอกไม้ประดับ การรักษาความสะอาดในฐานะ อบต. ในโอกาสต่อไปคงจะหางบประมาณในส่วน อบต. เข้ามาเสริมกับกองทุนชุมชนในการพัฒนาให้มากขึ้น” (กุมภาพันธ์ 2545)

นายเทียม (ประธานชมรมฯ) ในฐานะประธานคนแรกของชมรมฯ ก็เหนื่อยหน่อยแต่โชคดีกรรมการทุกคนก็ช่วยกันประสานงาน ช่วยกันคิดแผนงาน กิจกรรมของแต่ละกลุ่มอาชีพแล้วนำมาอภิปรายในที่ประชุมชมรมฯ ก่อนที่จะให้แต่ละกลุ่มนำไปปฏิบัติเพื่อให้เกิดผลแล้วนำมาวิเคราะห์ประเมินผลร่วมกันเพื่อนำไปสู่สิ่งที่ดีกว่า ในอนาคตเริ่มต้นก็เหนื่อยแต่เป็นการเหนื่อยด้วยกันทุกคน ก็ยังมีอยู่บ้างที่ยังเฉื่อยชาเมื่อเทียบกับเมื่อก่อน ปัจจุบันดีกว่ามากเพราะทุกคนเริ่มรู้แล้วว่าการทำงานกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนไม่ว่าเป็นกลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มทำขนม กลุ่มดนตรีไทยหรือกลุ่มยุวมัคคุเทศก์ ล้วนแล้วแต่เป็นทางเลือกในการสร้างรายได้ให้กับครอบครัวถึงไม่มากมายนักก็พออยู่ได้ เป็นอาชีพเสริมแต่สำคัญที่สุดคือได้รู้จักคนต่างถิ่นมากขึ้น ได้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน(กุมภาพันธ์ 2545)

3. ปัญหาอุปสรรคการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและแนวทางแก้ไข

ผลการศึกษาวิจัย ประเด็นปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศบ้านปราสาทพบว่า “ปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในเบื้องต้นชาวบ้านกลุ่มแกนนำยังขาดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ในการพัฒนาการท่องเที่ยวและขาดการติดต่อประสานงานกัน ในระหว่างกลุ่มอาชีพเมื่ออดีตเจ้าอาวาสวัดธารปราสาท ททท. ได้พบปะและเชิญประชุมร่วมกันในระดับแกนนำกลุ่มอาชีพทุกกลุ่มพร้อมทั้งมวลสมาชิกและมีการรวมกลุ่มเป็นชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดี บ้านปราสาทในเวลาต่อมาทำให้รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวคล่องตัวมากยิ่งขึ้น และเกิดการประสานงานอย่างเป็นขั้นเป็นตอนทั้งระบบ

“พี่ทองพรวน – กลุ่มที่พัก Home Stay การบริหารจัดการท่องเที่ยวในชุมชนในเบื้องต้น มีปัญหาค่อนข้างมากเพราะชาวบ้านยังไม่ทราบว่าการท่องเที่ยวคืออะไร ทำอะไร ไม่ค่อยจะเข้าใจ ผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ อาทิ กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์จากกก กลุ่มสตรีสหกรณ์ ซึ่งมีการดำเนินการอยู่แล้วก่อนที่จะทำเรื่องการท่องเที่ยว ต่อมา ททท. ได้เข้ามาพูดคุยมาประชุมร่วมกันทำให้กลุ่มต่างๆมารวมกลุ่มแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันมากขึ้น ต่อมาภายหลังก็พัฒนาไปเรื่อยๆทำให้ทุกส่วนของสังคมเข้ามามีบทบาทในชมรมฯมากขึ้น” (มีนาคม 2545)

“ป้าทิพย์ – กลุ่มทำหมวก” การทำงานในแรกเริ่มปัญหาเยอะไหนจะปัญหาการทำจักสาน ไหนเรื่องเงินทุนเรื่อง การจองราย เรื่องกลุ่มต่างๆ ป้าไม่ค่อยจะเข้าใจหรอก แต่ต่อมาเมื่อทางราชการคือกรมส่งเสริมอุตสาหกรรมส่งอาจารย์สุชิน อาจารย์เส็ง อาจารย์เพทายเข้ามาสอนอาชีพ ททท. คุณจิม ยรรยง สุเทพ เข้ามาพูดคุยฉันพอจะเริ่มเห็นลู่ทางและอดีตท่านเจ้าอาวาสยังเทศก์เรื่องการท่องเที่ยวทำให้ชาวบ้านเกิดความเชื่อมั่นทุกคนร่วมมือกันดีโดยเฉพาะผู้ใหญ่บุญช่วย ผู้ใหญ่เทียมเหนียวหน่อย ช่วยเยอะ ตอนนี้อย่างบ้านร่วมมือกันทุกกลุ่มเลยดีมาก (พฤษภาคม 2545)

4. การสนทนากลุ่มแกนนำ ชุมชนบ้านปราสาท ซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนองค์การบริหารส่วนตำบลธารปราสาท ประธานกลุ่มอาชีพบ้านพัก Home Stay กลุ่มทำหมวก

กลุ่มทำขนมกลุ่มสตรีสหกรณ์ ครูโรงเรียนบ้านธารปราสาท กลุ่มออมทรัพย์ กลุ่มทอผ้า กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ รวมประมาณ 19 คน ซึ่งปรากฏผลในประเด็นต่างๆ ดังนี้

4.1 ชุมชนบ้านปราสาทเริ่มโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่ม หรือมีแรงบันดาลใจอย่างไร (พฤษภาคม 2545)

“การท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปราสาทเกิดจากการที่หน่วยศิลปากรที่ 6 นครราชสีมาเข้ามาสำรวจและขุดค้นหลุมโบราณคดีเพื่อการศึกษาและประสงค์ที่จะให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคล้ายๆ กับบ้านเชียงจังหวัดอุดรธานี นั่นคือจุดเริ่มต้นของความคิด

ต่อจากนั้น ททท. ก็เข้ามาหารือเรื่องการท่องเที่ยวว่าทำอะไรที่จะไม่ให้ชาวบ้านเป็นผู้ถูกเที่ยว คือ ชาวบ้านต้องดูแลจัดการเรื่องการท่องเที่ยวของชาวบ้านด้วยตนเอง ซึ่งได้มีการหารือกันหลายครั้งระหว่างหน่วยศิลปากรที่ 6 ททท. อดีตท่านเจ้าอาวาสวัดบ้านธารปราสาท และผู้นำชุมชน จนได้ข้อสรุปว่า การท่องเที่ยวจะเป็นทางเลือกอีกทางหนึ่งที่จะสร้างอาชีพ สร้างรายได้และพัฒนาสังคมชุมชนแห่งนี้ได้ จึงได้จัดประชุมชาวบ้านทั้งชุมชนที่วัดบ้านปราสาท โดยเห็นพ้องต้องกันว่าจะต้องมีการพัฒนาหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ โดยยึดหลักชุมชนมีส่วนร่วมและการพึ่งพาตนเอง โดยมีภาครัฐเป็นภาคีสนับสนุนประชาชน

4.2 การดำเนินงานมีโครงสร้าง ระเบียบหรือไม่อย่างไร รูปแบบการจัดการเป็นอย่างไร

“ชุมชนบ้านปราสาทดั้งเดิมก็มีกลุ่มสตรีสหกรณ์ทำเครื่องจักสาน กลุ่มทำขนม ก่อนหน้านี้ยังมีการรวมกลุ่มกันแบบธรรมดามีกฎเกณฑ์ กติกาภายในกลุ่มมีการเลือกประธาน รองประธานกลุ่ม เมื่อชุมชนมีการพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยวได้เกิดกลุ่มต่างๆ อีกเช่น กลุ่มทำหมวก กลุ่มทอผ้า กลุ่มบ้านพัก Home Stay ฯลฯ จำนวน 10 กลุ่ม ในแต่ละกลุ่มจะมีระเบียบ กติกาของตนเอง สมาชิกกลุ่ม 20-40 คน หรือบางกลุ่มก็มีเป็น 100 คน เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กลุ่มตนเอง มีการเลือกประธาน กรรมการ เลขานุการของแต่ละกลุ่ม เมื่อการท่องเที่ยวพัฒนามากขึ้น นักท่องเที่ยวก็เริ่มมากขึ้น ชุมชนเริ่มเห็นจุดอ่อนว่าชุมชนยังขาดคณะกรรมการกลางที่ดูแลเรื่องการท่องเที่ยวทั้งระบบของชุมชน จึงหารือในกลุ่มแกนนำและ ททท. อาจารย์จรัส เพื่อก่อตั้งเป็นชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยว

เชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท โดยมีประธานกลุ่มหรือ เลขานุการกลุ่ม อาชีพทุกกลุ่มเข้ามาเป็นกรรมการชมรมฯ แล้วเลือกประธานฯ รองประธาน กรรมการในการทำหน้าที่บริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านปราสาททั้ง ระบบ

4.3 การบริหารจัดการมีเงินทุนและแหล่งงบประมาณจากแหล่งใด

“ในแต่ละกลุ่มอาชีพจะมีเงินกองทุนของกลุ่มตนเองในการเก็บสะสมจากการจำหน่ายสินค้า หรือร่วมทำกิจกรรม อาทิ กลุ่มที่พัก Home Stay นักท่องเที่ยวคนไทย จ่ายคนละ 300/คน/คืน ให้กับเจ้าของบ้านและเจ้าของบ้านจะต้องนำเงินสมทบกองทุน กลุ่ม 100/คน/ครั้ง

สำหรับชมรมฯ จะมีเงินกองทุนจากการบริจาคของนักท่องเที่ยวที่เข้าไปท่องเที่ยวในชุมชนโดยอาจจะไปได้พัก Home Stay จะมีกล่องบริจาคตั้งอยู่บริเวณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ หลุมขุดค้นที่ 1 กลางชุมชนในแต่ละปีจะมีเงินกองทุน 3-5 หมื่นบาท พอสำหรับที่จะมาทำกิจกรรมส่วนรวมของชุมชนในส่วนงบฯ พัฒนานั้นส่วนใหญ่จะได้จาก อบต.

4.4 การจัดการภายในกลุ่มทำอย่างไรและแบ่งหน้าที่กันอย่างไร

ทุกๆ กลุ่มอาชีพจะมีการแบ่งหน้าที่กัน เช่น ประธาน รองประธาน เลขานุการ เภรณูญิก กรรมการ ซึ่งทุกๆกลุ่มก็จะมีประชุมร่วมกัน 1 ครั้ง/เดือน หรือ 1 ครั้ง/2 เดือนแล้วแต่กรณี ในกรณีมีกิจกรรมเร่งด่วน อาทิ มีนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาดูงาน ก็จะไปประชุมเป็นกรณีพิเศษเพื่อเตรียมการส่วนใหญ่แล้วทุกคนที่เป็นสมาชิกของแต่ละกลุ่มจะช่วยกัน

4.5 การติดต่อประสานงานกับภายนอกกลุ่มดำเนินการอย่างไร ใครรับผิดชอบ

“เกือบจะทุกกิจกรรมของแต่ละกลุ่ม ส่วนใหญ่ประธานกลุ่มจะบอกกับผู้ใหญ่เทียม หรืออาจารย์จรัสเป็นผู้ประสานงานเพราะทุกๆกลุ่มให้ความเชื่อถือและสามารถเจรจากับทุกส่วนได้ ไม่ว่าจะป็นภาครัฐหรือเอกชนในบางครั้งก็ให้ อบต.บุญช่วย แรมพิมาย ซึ่งเป็นคนหนึ่งที่ทุกคนในชุมชนให้ความนับถือ”

4.6 รายได้หรือผลประโยชน์ตอบแทนที่เกิดขึ้นมีอย่างไรบ้าง (เงินและผลประโยชน์ทางสังคมที่มีต่อ บุคคล กลุ่ม ชุมชน)

ในวงสนทนาเห็นด้วยกันว่าจากจุดเริ่มต้นที่มีการพัฒนาชุมชนบ้านปราสาทเป็นแหล่งท่องเที่ยว ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัดกระจายกันไป ตามกลุ่มอาชีพต่างๆและมวลสมาชิกของกลุ่ม ในส่วนประโยชน์ต่อสังคมนั้นมองว่าทำให้สังคมของชาวบ้านปราสาทดีขึ้น ชาวบ้านมีรายได้มีงานทำ ครอบครัวได้อยู่ด้วยกันพร้อมหน้าหลังฤดูกาลเก็บเกี่ยว จากเดิมต้องอพยพไปหางานทำในเมือง ปัจจุบันมีงานทำที่บ้าน มีรายได้ทำให้ครอบครัวได้อยู่ร่วมกัน ครอบครัวอบอุ่น ไม่ต้องไปหางานทำในเมือง มีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวและมาพัก Home Stay ทำให้ได้รู้จักคนมากขึ้น สังคมกว้างขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่มองว่ามีค่ามากกว่าได้เงินทองเสียอีก

4.7 ปัจจุบันพอใจกับผลการดำเนินการหรือไม่อย่างไร และคาดว่าจะปรับปรุงแก้ไขในอนาคตอย่างไรบ้าง

“ส่วนใหญ่มีความพอใจโดยมองว่าทำให้ชุมชนมีรายได้มากขึ้น ชาวบ้านสามัคคีกันมากขึ้น ชุมชนของตนเองเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวทั้งชาวไทยและต่างชาติมากขึ้น ได้รู้จักคนต่างถิ่นมากขึ้น มีการบริหารจัดการกลุ่มที่เข้มแข็งมากขึ้น ได้เรียนรู้อะไรได้มากขึ้นและสิ่งที่ควรปรับปรุงในอนาคต คือที่ต้องการปรับปรุงการทำหัตถกรรมให้มีรูปแบบหลากหลายมากขึ้น อยากได้ตลาดภายนอกเพิ่มขึ้นนอกจากจะรอขายนักท่องเที่ยวที่เข้ามาท่องเที่ยวในชุมชนเพียงอย่างเดียว และควรมีการปรับปรุงสิ่งแวดล้อมในชุมชนให้ดีกว่าปัจจุบัน

4.8 การอภิปรายกลุ่ม

การอภิปรายกลุ่มของชุมชนบ้านปราสาทได้เชิญผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake holder) ในกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนกลุ่มละ 1-2 คน ทุกๆกลุ่ม รวมประมาณ 18 คนร่วมอภิปราย (พฤษภาคม 2545) ผลการอภิปรายพอจะจับประเด็นหลักๆได้ดังนี้

1) ท่าน/ กลุ่มของท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของท่านอย่างไร

ผลสรุปจากการอภิปรายในส่วนจะมองคล้ายๆกันคือ มองว่าทุกคนในชุมชนเป็นเจ้าของบ้านคอยต้อนรับและอำนวยความสะดวกกับนักท่องเที่ยวประหนึ่งนักท่องเที่ยวทุกคนเป็นญาติที่ทุกคนให้การต้อนรับให้ข้อมูลต่างๆของชุมชนกับนัก

ห้องที่เข้าร่วมกันทำกิจกรรมต่างๆตามที่คณะกรรมการของชุมชนหรือกลุ่มขอความร่วมมือ ในบางครั้งช่วยกันเสนอแนะข้อคิดเห็นให้กับคณะกรรมการเพื่อนำไปพิจารณาในการพัฒนาชุมชน ส่วนใหญ่แล้วทุกคนจะกระตือรือร้นที่จะช่วยเหลือกันและกัน สิ่งที่สำคัญที่สุดคือเมื่อนักท่องเที่ยวมาท่องเที่ยวศึกษาดูงานหรือพัก Home Stay ทุกคนจะมาประชุมกันเพื่อประเมินผลงานตามแบบสอบถามที่นักท่องเที่ยวตอบและให้คำแนะนำเสนอแนะ จะสรุปผลและจะนำข้อเสนอแนะนำไปวิเคราะห์กันอีกครั้งของแต่ละกลุ่ม

2) การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่เป็นอย่างไร เกิดประโยชน์แก่ท่าน/กลุ่ม ของท่านและชุมชนเป็นอย่างไร

ผลสรุปโดยรวมแล้ว เห็นว่าชุมชนบ้านปราสาทได้ประโยชน์มากโดยเฉพาะด้านการพัฒนาสิ่งอำนวยความสะดวก อาทิ ถนนลาดยาง ไฟฟ้า ประปาชุมชน โทรศัพท์ถึงกันบางคนเปรียบเปรยว่าในชีวิตของป่าไม้แน่ใจว่าชุมชนจะได้รับการพัฒนาอย่างที่เห็นทุกวันนี้หรือไม่ เพราะอดีตถนนทางเข้าในชุมชนไม่มี ถ้าหากต้องเดินตามคันนาลูกหลานเดินทางไปติดต่อกะไรในเมืองก็ลำบาก ไฟฟ้าเข้าไม่ถึง น้ำประปาไม่ต้องพุดถึง หนาวร้อนลำบากน้ำในลำธารปราสาทแห้งและเค็มใช้รดต้นไม้ยังไม่ได้เลย พอมีการพัฒนาชุมชนเป็นแหล่งท่องเที่ยวกลับกลายเป็นว่าหมู่บ้านเราเจริญมาก อีกอย่างหนึ่งทำให้ชุมชนมีรายได้มากขึ้นจากการขายสินค้าของที่ระลึกบ้าง ขายขนมบ้าง ขายน้ำบ้าง อีกมากมายที่ทำให้ชุมชนมีรายได้มากขึ้นบ้างน้อยบ้าง กระจายกันไปแต่เมื่อเปรียบเทียบกับเมื่อก่อน ปัจจุบันดีกว่ามากมายทีเดียว ในส่วนของความรู้นั้นถือได้ว่าพวกเรามีความรู้เพิ่มขึ้นมาก จากเมื่อก่อนชุมชนของเราจะเป็นสังคมที่ปิดพอสมควรแต่เมื่อนักท่องเที่ยวได้เข้ามาท่องเที่ยวและมีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันทำให้เกิดความรู้โดยเฉพาะกลุ่มนักวิชาการด้านวัฒนธรรมจากกลุ่มต่างประเทศที่เคยมาพักได้ให้ความรู้กับพวกเรามากมายทีเดียว โดยเฉพาะลูกหลานที่เป็นยุวมักคุเทศก์ถือได้ว่าได้เรียนรู้วัฒนธรรมวิถีชีวิตและประวัติศาสตร์ของชุมชนของตนเองจากผู้รู้ในชุมชนและได้แลกเปลี่ยนความรู้จากนักท่องเที่ยวที่ทุกคนเห็นว่าความรู้ดังกล่าวไม่มีในตำราเรียน ผลประโยชน์ทั้งหมดเกิดจากการรวมกลุ่มในการจัดการกันเองของคนในชุมชน โดยเครือข่ายจากภายนอกควรให้คำแนะนำและความรู้เสริมทำให้เกิดการกระจายความรู้ กระจายความรับผิดชอบ กระจายรายได้ลงไปสู่ทุกๆส่วนและทุกระดับของชุมชน ส่วนใหญ่มองว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

เป็นผลดีที่ทุกคนของชุมชนมาร่วมมือกันทำงาน หากมีเช่นนั้นทุกอย่างก็จะไม่เกิดประโยชน์กับชุมชน

3) ท่านคิดว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่ประสบผลสำเร็จอย่างไร ท่านพอใจมากน้อยเพียงใด

“ส่วนใหญ่มองเห็นเกือบจะเหมือนกันว่า การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปราสาทเกิดผลสำเร็จเกินคาดทุกคนพอใจมากคือ ทุกคนได้เรียนรู้การทำงานร่วมกัน แบ่งผลประโยชน์กัน ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดยการทำให้บ้านปราสาทเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยวและทุกคนประทับใจเมื่อได้มาเยือน สิ่งดีๆเกิดขึ้นได้เพราะคนในชุมชนช่วยกันต้อนรับนักท่องเที่ยว”

4.9 การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

ผู้ศึกษาได้เข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน 3 ครั้ง ในระยะเวลา 6 เดือน (มีนาคม พฤษภาคม มิถุนายน พ.ศ. 2545) ใน 3 ลักษณะของกิจกรรม อาทิ กลุ่มผู้นำชุมชนหมู่บ้านหัตถกรรมไปศึกษาดูงานบ้านปราสาท กลุ่มผู้นำสภาวัฒนธรรมศึกษาดูงานและพัก Home Stay กิจกรรมประเพณีของหมู่บ้าน ผู้ทำการศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจดังนี้

1) ในระดับบุคคลผู้วิจัยสังเกตเห็นว่าประชาชนส่วนใหญ่มีความกระตือรือร้นในการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมเกือบจะทุกๆด้านของชุมชน ดังเช่น กิจกรรมการทำบุญบวงสรวง โคจรกระดุกบรพบุรุษทุกวันที่ 2 เมษายน ของทุกปี ทุกคนจะช่วยกันในการเตรียมสถานที่ เตรียมอาหารถวายพระ ตลอดจนเก็บอุปกรณ์ต่างๆ ตลอดจนกิจกรรมนักท่องเที่ยวเข้ามาศึกษาดูงานการพัฒนาการท่องเที่ยวของชุมชน แต่ละคนในชุมชนยิ้มแย้มแจ่มใสต้อนรับนักท่องเที่ยว

2) ระดับผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพ

ในกลุ่มนี้ค่อนข้างจะเข้มข้นกว่าในระดับประชาชน หรือบุคคลธรรมดา เพราะจะต้องเป็นผู้ประสานงานภายในกลุ่มของตนเองและเพิ่มบทบาทในฐานะประธานกลุ่มหรือหัวหน้ากลุ่มประสานกับกลุ่มอาชีพอื่นๆภายในและภายนอกชุมชนตลอดจนเป็นผู้ประสานงานกับองค์กรภายนอกด้วย อาทิ อบต. ททท. หน่วยศิลปากรที่ 6 อำเภอหรือ

แม้แต่จังหวัด ประเด็นที่น่าสนใจคือ ผู้นำกลุ่มต่างๆส่วนใหญ่จะเป็นผู้นำที่กล้าแสดงความคิดเห็น กล้าพูด และเป็นผู้นำในการปฏิบัติ

3) ระดับกลุ่มอาชีพ

ประเด็นที่น่าสนใจคือผู้วิจัยได้สังเกตเห็นว่าหลายๆคนเป็นสมาชิกหลายกลุ่มอาชีพและเป็นผู้ช่วยเหลือผู้นำกลุ่มในการประสานงานระหว่างกลุ่มได้ดีนอกเหนือจากการประสานความร่วมมือภายในกลุ่มของตนเองแล้วในส่วนของงานประสานงานระหว่างกลุ่มยังถือได้ว่าอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย

4) ในระดับคณะกรรมการกลางของชมรมฯ เนื่องจากเป็นชมรมฯที่ก่อตั้งไม่นานนักการประสานงานและการแสดงความคิดเห็นยังยึดติดกับผู้นำอย่างเป็นทางการมากเกินไป อาทิ ผู้ใหญ่บ้าน หรือ อบต. หรืออาจารย์จากโรงเรียนบ้านธารปราสาทที่รับภาระหนักกว่ากรรมการท่านอื่น สรุปโดยทั่วไปแล้วเห็นว่าทุกกระบวนการของการมีส่วนร่วมของชุมชนแห่งนี้พัฒนาในทิศทางที่ดีขึ้นเรื่อยๆ

บทที่ 5

สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

สรุปผลการวิจัย

การศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านปราสาทอำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา “โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยวิธีการศึกษาจากเอกสารเชิงวิชาการและการสัมภาษณ์ สันทนากลุ่มแกนนำ การอภิปรายกลุ่ม รวมทั้งสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาท พอสรุปผลการศึกษาได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ของประชาชนในชุมชนบ้านปราสาท

ผลการศึกษาสรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาทเข้าใจว่า การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) คือการท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นไปตามกิจกรรมของการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปราสาท และเป็นการท่องเที่ยวที่ไม่ทำลายวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน การท่องเที่ยวที่คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการ

2. รูปแบบการการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า รูปแบบการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศชุมชนบ้านปราสาทมี 2 ระดับ

2.1 ในระดับกลุ่มอาชีพ คือประชาชนในชุมชนจะรวมกลุ่มกันทำกิจกรรมด้านการท่องเที่ยวตามความถนัดและสมัครใจของแต่ละคน อาทิ กลุ่มดนตรีไทย กลุ่มทอผ้า กลุ่มทำขนม กลุ่มยุวมัคคุเทศก์ กลุ่มโฮมสเตย์ ฯลฯ ในและกลุ่มจะมีการเลือกตั้งประธาน รองประธาน เลขานุการ และเหรัญญิกสมาชิก ทุกท่านเป็นการการกลุ่ม

2.2 ในระดับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ประกอบด้วย ประธานกลุ่มทุกกลุ่มอาชีพ เลขานุการกลุ่มอาชีพ รวมตัวกันเป็นชมรมฯ และมีการเลือกประธานกรรมการชมรมฯ รองประธานชมรมฯ ประชาสัมพันธ์ เหนรัญญิก ผู้ประสานงาน 4 ท่าน (อาจารย์จากโรงเรียนบ้านธารปราสาท ผู้ใหญ่บ้าน ผู้แทนชมรม 2 ท่าน) กรรมการที่ปรึกษา 5 ท่าน (นายอำเภอโนนสูง ประธานกรรมการบริหาร อบต. ธารปราสาท ผอ. ททท.ในเขตพื้นที่ ผอ.โรงเรียนบ้านธารปราสาท ผอ.สำนักโบราณคดี)

3. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาทใช้ช่องทางในการร่วมกลุ่มอาชีพ สร้างกระบวนการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ โดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการค้นหาปัญหาร่วมในกลุ่ม ร่วมคิดหนทางแก้ปัญหา ร่วมวางแผน ร่วมปฏิบัติ ร่วมรับผลประโยชน์และประเมินผลงานในกลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่มแล้วพัฒนาไปสู่กระบวนการที่เหนือกว่ากลุ่มอาชีพ คือระดับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท กระบวนการมีส่วนร่วมใน 2 ระดับนี้ กระทำทั้งในส่วนรับรู้และเรียนรู้ร่วมกัน

ในส่วนของประชาคมทั้งชุมชนจะอาศัยสื่อหอกระจายข่าวชุมชนในทางการประชาสัมพันธ์แจ้งความเคลื่อนไหวกิจกรรมต่างๆของชุมชน ให้ประชาชนได้รับรู้ร่วมกัน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทในการบริหารจัดการ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเพื่อเป็นกรณีศึกษา ในการเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ

ผลจากการศึกษาสรุปได้ว่า ทุกๆเดือนจะมีผู้นำชุมชน สถาบันการศึกษา ส่วนราชการต่างๆไปศึกษาดูงานด้านการท่องเที่ยวในชุมชนบ้านปราสาท ประมาณ 2-4 กลุ่ม กลุ่มละ 20-50 คน ส่วนใหญ่เข้ามาพักแบบโฮมสเตย์ (Home Stay) มีการสัมมนาเชิงปฏิบัติการร่วมกันแลกเปลี่ยนข้อคิดเห็นซึ่งกันและกันและสร้างความมั่นใจมากยิ่งขึ้น

เมื่อผู้นำกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามาสัมผัสการบริหารจัดการการท่องเที่ยวที่บ้านปราสาท จากข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในแบบสอบถามที่ผู้นำชุมชนอื่นๆ เสนอแนะ พอสรุปได้ว่า รูปแบบและกระบวนการการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านปราสาท สามารถเป็นต้นแบบในการพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชนในพื้นที่ของตนเองได้ ซึ่งจะต้องปรับปรุงแบบบ้างตามความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่ที่มีความแตกต่างกัน โดยรวมแล้วถือได้ว่าการบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านปราสาท สามารถเป็นต้นแบบที่ดีได้

อภิปรายผล

1. ข้อมูลทั่วไปความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ของประชาชนในชุมชนบ้านปราสาท

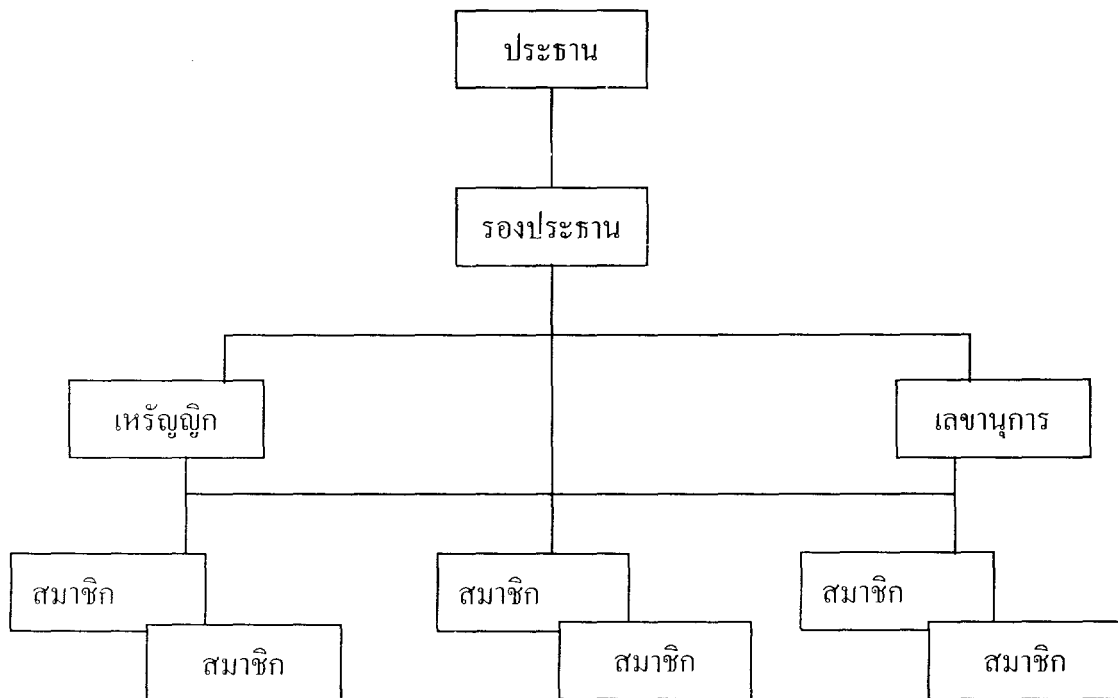
จากผลการวิจัยพบว่าประชาชนในชุมชนบ้านปราสาทเข้าใจว่าการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ก็คือการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์และชาวบ้านจะเรียกกันจนติดปากว่า การท่องเที่ยวสัมผัสวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเรียกตามกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนโดยสังเกตได้จากการตั้งชื่อชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรมแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ซึ่งผู้วิจัยสังเกตจากการพูดคุย สันทนา ประชาชนจะเน้นสาระสำคัญของกิจกรรมมากกว่าศัพท์เชิงวิชาการ ประการสำคัญอีกประการหนึ่งคือ จากการที่ ททท. นครราชสีมา ได้พาผู้นำชุมชนไปศึกษาดูงานแลกเปลี่ยนประสบการณ์กับชุมชนอื่นๆ ตลอดจนชุมชนอื่นๆ เข้ามาศึกษาดูงานชุมชนบ้านปราสาทส่วนใหญ่แล้วจะเรียกการท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่าการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ โดยสาระสำคัญของการท่องเที่ยวคือไม่ทำลายวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและได้รับผลประโยชน์จากกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งหลักการทั้ง 3 ประการ สอดคล้องกับที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (2540: 2-51) ได้สรุปคำจำกัดความของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างมีความรับผิดชอบในแหล่งธรรมชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นและแหล่งวัฒนธรรม ที่เกี่ยวเนื่องกับระบบนิเวศ โดยมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องภายใต้การจัดการสิ่งแวดล้อมและการ

ท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของคนท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

2. รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านปราสาท

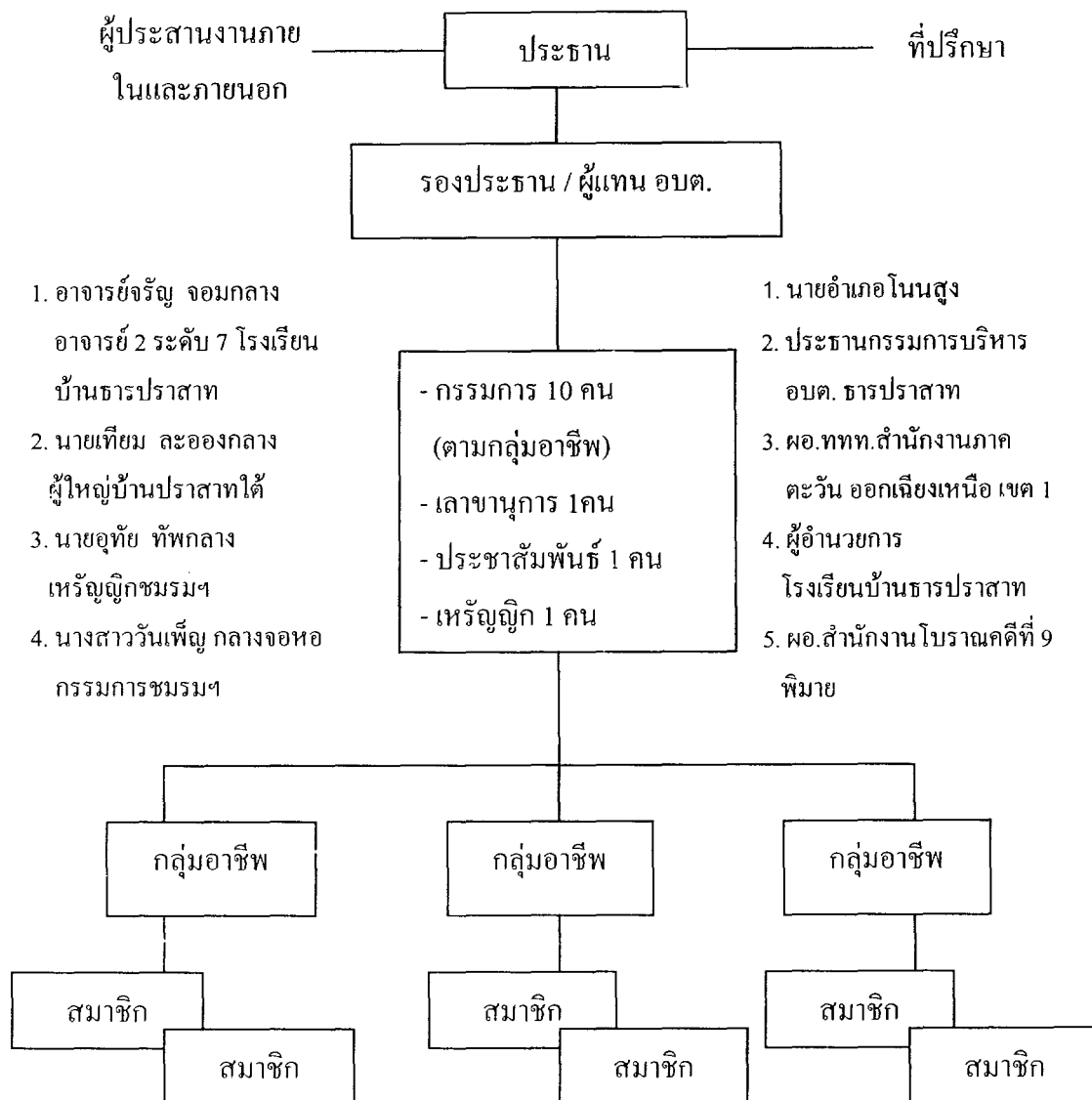
รูปแบบดั้งเดิม (ระดับกลุ่มอาชีพ)

การรวมกลุ่มในลักษณะกลุ่มอาชีพจะเรียนรู้เฉพาะในกลุ่มอาชีพที่ตนเองสังกัดเท่านั้น ไม่สามารถเรียนรู้ร่วมกันระหว่างกลุ่มอื่นๆ อีก 9 กลุ่ม และขาดการมองปัญหาและการพัฒนาองค์รวมทั้งชุมชนดัง โครงองค์กรกลุ่มอาชีพ

เมื่อมีการสนทนาและพูดคุยกันระหว่างผู้นำกลุ่มรวมทั้งผู้ทำการวิจัยจึงมีการวิวัฒนาการ ค้นหาแบบการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านปราสาทในรูปแบบ ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทในลักษณะดังนี้

โครงสร้างองค์กรชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท

ผลจากการศึกษาพบว่า รูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนบ้านปราสาท ทั้งใน 2 ระดับคือ ระดับกลุ่มอาชีพ และในระดับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมแห่งโบราณคดีบ้านปราสาท โดยมวลสมาชิกของแต่ละกลุ่มอาชีพมีการสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นแลกเปลี่ยนประสบการณ์ซึ่งกันและกัน คิดค้นที่จะนำทรัพยากรในท้องถิ่นมาพัฒนาให้เกิดมูลค่าเพิ่มให้เกิดผลทางเศรษฐกิจในระดับชุมชน อาทิ กลุ่มศิลปินบ้านปราสาท กลุ่มทำหมวก คิดค้นที่

จะนำวิชาชีพในท้องถิ่นคือคันทัก พัฒนาเป็นหัตถกรรมของที่ระลึก เช่น กระเป่า หมวก เสื้ออก ขายให้กับนักท่องเที่ยว ก่อให้เกิดรายได้ในส่วนของนักเรียน โรงเรียนบ้านธารปราสาท ได้รับการถ่ายทอดจากผู้อาวุโสในชุมชนและอาจารย์จากโรงเรียนและผ่านกระบวนการฝึกอบรมจาก ททท. ทำให้เยาวชนได้ทำหน้าที่เป็นเจ้าบ้านที่ดีโดยทำหน้าที่อาสาสมัครยุวมัคคุเทศก์ท้องถิ่นทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้นอกเหนือจากการถ่ายทอดภูมิปัญญาของชุมชนแล้วยังได้พัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเองโดยผ่านกระบวนการการท่องเที่ยวอีกด้วย ในระดับชมรมฯ ก็เช่นเดียวกัน ข้อมูลต่างๆจะถูกส่งนกรองมาจากคณะกรรมการกลุ่มอาชีพแต่ละกลุ่มมาร่วมคิดเป็นเป็นแผนงานรวมของชุมชนและร่วมปฏิบัติ ประเมินผลและแก้ไขปัญหาร่วมกันในระดับชมรมฯ อีกทั้งยังสามารถประสานงานกับองค์กรในชุมชนและภายนอกชุมชนเข้ามาเสริมศักยภาพให้ชุมชนเข้มแข็งมากยิ่งขึ้น อาทิ ชมรมฯ ประสานงานเชิญผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านธารปราสาท ผอ.ททท. นครราชสีมา นายอำเภอโนนสูง ประธานบริหาร อบต. ธารปราสาท ผอ.สำนักโบราณคดีที่ 9 พิมาย เป็นที่ปรึกษาชมรมฯ องค์กรทั้งหลายเหล่านี้จะเสริมองค์ความรู้และสามารถสนับสนุนงบประมาณให้กับชมรมฯ ในการดำเนินกิจกรรมของชุมชนได้ โดยมีประธานชมรมเป็นผู้ประสานงานและบางเรื่องบางประเด็นก็แบ่งงานกันตามโครงสร้างการบริหารจัดการภายในชมรมฯ การดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยเฉพาะรูปแบบการมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนบ้านปราสาทสอดคล้องกับลักษณะและความเหมาะสมของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามที่สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทยศึกษาไว้ (2540: 2-46) คือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ คนในท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมของชุมชน (Community Participation-based Tourism) โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 มาตรา 46 ว่าด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นว่า บุคคลซึ่งรวมตัวกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน อีกทั้งรูปแบบการมีส่วนร่วมปรัชญาเวสาร์ช (2528 อ้างถึงในปราณี หนอนทองแดง, 2533 : 30) กำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมไว้ 4 รูปแบบ คือ

- 1) ร่วมแสดงความคิดเห็น
- 2) ร่วมสละทรัพย์สิน
- 3) ร่วมสละแรงกายในการพัฒนากิจกรรม
- 4) ร่วมสละเวลาในการร่วมฟังความคิดเห็น ร่วมเข้าประชุม

ตลอดจนชุมชนบ้านปราสาทได้นำแนวคิดชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวคิดของ นายแพทย์ประเวศ วสี นำมาประยุกต์ใช้อย่างสอดคล้องลงตัว เริ่มต้นจากกระบวนการ ร่วมคิดของคนในชุมชน ร่วมปฏิบัติโดยนำทรัพยากรในชุมชนมาใช้ประโยชน์เพิ่มมูลค่า ก่อให้เกิดเศรษฐกิจชุมชน เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน พัฒนาไปสู่ชุมชนพึ่งตนเอง

3. กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านธารปราสาทในการบริหารจัดการการ ท่องเที่ยวที่เหมาะสมของชุมชน

ผลจากการศึกษาพบว่าประชาชนในชุมชนบ้านปราสาท ใช้ช่องทางในการ รวมกลุ่มอาชีพสร้างกระบวนการการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของ ชุมชนโดยเริ่มตั้งแต่กระบวนการค้นหาปัญหา แก้ไขปัญหา ผ่านกระบวนการการตัดสินใจร่วมกันในคณะกรรมการกลุ่มอาชีพ ค้นหาแนวทางแก้ไขปัญหา การวางแผนการ ดำเนินงานร่วมกระจายผลประโยชน์ การประเมินผลร่วมกันในกลุ่มและเชื่อมโยง กระบวนการมีส่วนร่วมเข้าสู่วาระในการวางแผนระดับชุมชนคือคณะกรรมการชมรม การส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท ซึ่งจะมีการรับรู้และ เรียนรู้ร่วมกันของผู้นำ กลุ่มอาชีพทุกกลุ่มที่เป็นคณะกรรมการของชมรมฯ ซึ่งเป็นการ วางแผน การปฏิบัติตามแผน การประเมินผลในระดับชุมชน โดยมีกระบวนการการตัดสินใจตามมติที่ประชุมของคณะกรรมการฯ ซึ่งสอดคล้องกับ แมกซ์ โลว์ เดอร์มิลค์ และ ดับเบิลยู โรเบิร์ต ไลทอส (Mas Low dermilk and W.Robert Laitos อ้างในประสพสุข ดินทร์ 2531: 24) ว่ากระบวนการดำเนินการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนามี 7 ขั้นตอน สืบค้นขั้นต้น จัดลำดับปัญหา แสวงหาแนวทางแก้ไข กำหนดแนวทางแก้ไขปัญหา การปฏิเสธตามโครงการ การประเมินผลโครงการ พิจารณาทบทวนโครงการ ในชุมชน บ้านปราสาทถือได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมมีครบทุกขั้นตอนและในส่วนการตัดสินใจ

ใช้มิติที่ประชุมเป็นเกณฑ์ในทางปฏิบัติ แม้ว่าในบางประเด็นการแสดงความคิดเห็นจะคล้อยตามผู้นำชุมชนบ้างก็ตาม

ในส่วนของแผนปฏิบัติการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.2543 โดยเฉพาะการถ่ายโอนอำนาจในด้านการวางแผน การส่งเสริมการลงทุน พาณิชยกรรมและการท่องเที่ยวถือว่ากรณีบ้านธารปราสาท การบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดย อบต. มีส่วนร่วมกับประชาคม สามารถดำเนินการได้เป็นอย่างดีถึงแม้ว่างบประมาณสนับสนุนค่อนข้างน้อยแต่ชุมชนมองว่าก็เป็นจุดเริ่มต้นที่ดีที่ อบต.เข้ามามีส่วนร่วม

จากการสังเกตการณ์ของผู้ทำการศึกษาสามารถวิเคราะห์ได้ว่า การที่ชุมชนบ้านปราสาทสามารถนำกระบวนการ การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน และประสบผลสำเร็จเนื่องมาจากปัจจัยเสริมในด้านสังคม คือ ชุมชนบ้านปราสาท เป็นชุมชนที่สนิทสนมกันดั้งเดิมญาติจะช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อาทิ งานบุญหรือกิจกรรมของชุมชน ฉะนั้น เมื่อชุมชนดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวขึ้นในชุมชน ทุกๆ ส่วนของชุมชนจึงได้ช่วยกันเติมเต็มให้ซึ่งกันและกันทำให้กิจกรรมการท่องเที่ยวชุมชนบ้านปราสาทประสบผลสำเร็จ

4. ประเด็นเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเพื่อเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่นๆ

ผลการศึกษาสรุปได้ว่าทุกๆเดือนจะมีผู้นำชุมชนสถาบันการศึกษา และส่วนราชการต่างๆ เข้าไปศึกษาดูงานและเข้าพักกับชาวบ้าน (Home Stay) ประมาณ 2-4 กลุ่มๆละ 20-50 คน และมีการสัมมนาเชิงปฏิบัติร่วมกับชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์แหล่งโบราณคดีบ้านปราสาทและจากแบบสอบถามผู้ที่ไปท่องเที่ยวแบบ Home Stay มีความเห็นตรงกันว่าอัยาศัยไมตรีของประชาชนในชุมชนน่ารัก ต้อนรับนักท่องเที่ยวและผู้คนมีความร่วมมือกันดีมาก การจัดการด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนดีมาก ชุมชนสะอาด ทุกคนรักใคร่สามัคคีกัน ทุกคนเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชนและการบริหารจัดการที่เป็นระบบ เฉพาะที่ชุมชนของตนเองนำไปเป็นแบบอย่างและต้องปรับวิธีการบ้างเพื่อให้เกิดความเหมาะสมของแต่ละพื้นที่

จากการศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ศึกษาเฉพาะกรณีบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมาในครั้งนี้ ทำให้ผู้ทำการศึกษาที่มีความมั่นใจมากยิ่งขึ้นกับการขยายตัวของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวไทย สู่ภูมิภาคและชุมชนท้องถิ่นต่าง ๆ นั้นสามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ได้เป็นอย่างดีหากได้ใช้กระบวนการการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวด้วยตัวของชุมชนเองและมีภาครัฐร่วมเป็นภาคีในการสนับสนุนซึ่งเป็นกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างประชาชนในชุมชนด้วยกันเองและกับภายนอกชุมชนและประการสำคัญจากการศึกษากรณีบ้านปราสาทประชาชนให้ความสำคัญกับสาระของกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศมากกว่าคำนิยามในเชิงวิชาการ ประเด็นที่ประชาชนจะตั้งคำถามที่จะร่วมคิดกันอย่างไร ร่วมลงมือปฏิบัติอย่างไร กระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรมได้อย่างไร พร้อมทั้งตรวจสอบประเมินผลและแก้ไขปัญหาได้อย่างไร แล้วค้นหาแนวทางในแต่ละประเด็นและนำไปสู่ภาคปฏิบัติตามกระบวนการชุมชนพึ่งตนเองที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชนอยู่บนพื้นฐานตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 จุดเด่นที่นำพาให้การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านปราสาทประสบความสำเร็จในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวคือ ประชาชนตื่นตัวกับการรับข้อมูลข่าวสารผ่านหอกระจายข่าวชุมชน ผสมผสานกับความสามัคคีของประชาชนในชุมชนส่งผลให้กิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชนพัฒนาได้อย่างรวดเร็วและประการสำคัญที่ตามมาคือเป็นการจุดประกายให้ชุมชนอื่นๆ ได้ตื่นตัวและแสวงหาแนวทางในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังที่ชุมชนบ้านปราสาทแห่งนี้ดำเนินการเพื่อพัฒนาการท่องเที่ยวให้ยั่งยืนต่อไป เพื่อเป็นการต่อยอดในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษามีข้อเสนอแนะที่จะให้มีการศึกษาต่อไปดังนี้

ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาวิจัย

1. ควรมีการศึกษา เรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในภูมิภาคอื่นๆ อาทิ ภาคเหนือ ภาคกลาง หรือภาคใต้ในเชิงเปรียบเทียบกับกรณีบ้านปราสาทอำเภอโนนสูงจังหวัดนครราชสีมา

2. ควรมีการศึกษาเรื่องผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชุมชนบ้านปราสาทก่อนและหลังกิจกรรมการท่องเที่ยว Home Stay

3. ควรมีการศึกษาเรื่องผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจชุมชนบ้านปราสาทก่อน-หลังการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชน

ภาคผนวก ก
ตารางแสดงผล

ตารางที่ 1 จำนวนนักท่องเที่ยวทั่วโลกแยกตามภูมิภาค

ภูมิภาค	ปี พ.ศ.						
	2503	2513	2523	2533	2538	2543	2553
ยุโรป	50	126	189	307	337	372	476
อเมริกา	17	32	61	104	112	147	207
เอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก	0.7	5	21	63	84	104	190
แอฟริกา	0.8	2	7	17	19	24	36
ตะวันออกกลาง	0.6	3	6	8	11	11	18
เอเชียใต้	0.3	0	2	3	4	6	10
ทั้งหมด	69.4	168	286	502	567	664	937

หมายเหตุ: 1. ตัวเลขในปี พ.ศ. 2503-2538 เป็นตัวเลขจริง

2. ตัวเลขในปี พ.ศ. 2543 และ 2553 เป็นตัวเลขประมาณการโดย WTO

ที่มา: กองแผนงาน การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

ตารางที่ 2 ประเทศที่ได้รับความนิยมสูงสุด 20 แห่งแรกของโลก

ลำดับในปี พ.ศ.		ประเทศ	จำนวน นักท่องเที่ยวใน ปี พ.ศ. 2538 (พันคน)	อัตราการ เปลี่ยนแปลงเมื่อ เทียบกับ ปี พ.ศ. 2537 (%)	ส่วนแบ่งตลาด ในปี พ.ศ. 2538 (%)
2528	2538				
1	1	ฝรั่งเศส	60,584	-1.19	10.62
2	2	สเปน	45,125	6.38	7.96
3	3	สหรัฐอเมริกา	44,730	-1.70	7.89
4	4	อิตาลี	29,184	6.20	5.15
13	5	จีน	23,368	10.91	4.12
6	6	สหราชอาณาจักร	22,700	7.92	1.00
11	7	ฮังการี	22,087	3.09	3.90
9	8	เม็กซิโก	19,870	16.11	3.50
23	9	โปแลนด์	19,225	2.26	3.39
5	10	ออสเตรเลีย	17,750	-0.80	3.19
7	11	แคนาดา	16,854	5.53	2.97
16	12	สาธารณรัฐเชค (1)	16,600	-2.35	2.93
8	13	เยอรมนี	14,585	0.28	2.56
10	14	สวีเดน	11,835	-2.99	2.09
14	15	กรีซ	11,095	3.57	1.96
19	16	ฮ่องกง	9,598	2.86	1.69
15	17	โปรตุเกส	9,513	4.17	1.68
22	8	มาเลเซีย	7,936	10.27	1.40
26	19	ไทย	6,900	11.94	1.21
21	20	เนเธอร์แลนด์	6,529	5.6	1.19
รวมทุกประเทศในโลก			567,402	3.80	100.00

ที่มา: World Tourism Organization 1995

ตารางที่ 3 ประเทศที่มีรายรับจากการท่องเที่ยวสูงที่สุด 20 ประเทศแรกของโลก

ลำดับในปี พ.ศ.		ประเทศ	รายรับจากการท่องเที่ยวใน ปี พ.ศ. 2538 (ล้าน US\$)	อัตราการเปลี่ยนแปลง เมื่อเทียบกับปี พ.ศ. 2537 (%)	ส่วนแบ่งตลาด ในปี พ.ศ. 2538 (%)
2528	2538				
1	1	สหรัฐอเมริกา	58370	-3.37	15.70
4	2	ฝรั่งเศส	27322	6.60	7.35
2	3	อิตาลี	27072	13.14	7.28
6	4	สเปน	25065	14.70	6.74
5	5	สหราชอาณาจักร	17468	15.10	4.70
6	6	ออสเตรเลีย	12500	-5.05	3.36
7	7	เยอรมนี	11922	7.49	3.21
12	8	ฮ่องกง	9075	9.11	2.44
31	9	จีน	8733	19.30	2.30
22	10	ไทย	7556	31.10	2.00
16	11	สิงคโปร์	7550	6.83	2.03
8	12	สวีเดน	7250	-4.23	1.95
9	13	แคนาดา	7048	11.71	1.90
74	14	โปแลนด์	7000	13.82	1.88
24	15	ออสเตรเลีย	6875	15.45	1.85
10	16	เม็กซิโก	6070	-3.93	1.63
15	17	เนเธอร์แลนด์	6050	7.80	1.63
34	8	เกาหลีใต้	5573	46.60	1.52
14	19	เบลเยียม	5250	1.31	1.41
427	20	อินโดนีเซีย	5233	9.40	1.43
รวมทุกประเทศในโลก			371685	7.20	100.00

ที่มา: World Tourism Organization 1995

ตารางที่ 4 สัดส่วนของรายได้และจำนวนนักท่องเที่ยวที่มาเยือนประเทศอาเซียน
ในปี พ.ศ. 2538

(หน่วย: ร้อยละ)

ประเทศ	จำนวนนักท่องเที่ยว	รายได้
อินโดนีเซีย	15.8	20.0
มาเลเซีย	29.1	13.1
ฟิลิปปินส์	6.3	8.9
สิงคโปร์	23.5	28.8
ไทย	25.3	28.9
รวม	100.0	100.0

ที่มา: WTO 1995

ตารางที่ 5 อัตราการขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวของประเทศอาเซียน

ประเทศ	อัตราการเจริญเติบโต ในปี พ.ศ. 2534-2538
อินโดนีเซีย	20.4
มาเลเซีย	17.3
ฟิลิปปินส์	16.1
สิงคโปร์	10.3
ไทย	9.7
รวม	14.7

หมายเหตุ: ตัวเลขของอัตราการเจริญเติบโตไม่ตรงกับของ WTO เพราะช่วงเวลาต่างกัน

ที่มา: ASEAN Tourism Information Centre

ตารางที่ 6 พยากรณ์จำนวนวันพักผ่อนในอาเซียน ปี พ.ศ. 2543 และ 2548

(หน่วย: พันวัน)

ภูมิภาค	อินโดนีเซีย		มาเลเซีย		ฟิลิปปินส์		สิงคโปร์		ไทย	
	2543	2548	2543	2548	2543	2548	2543	2548	2543	2548
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	15,775	20,125	21,400	23,050	900	1,125	11,200	14,150	5,700	5,800
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้	15,275	23,100	5,725	7,050	6,325	7,275	13,575	18,250	14,725	18,225
ออสเตรเลียและนิวซีแลนด์	6,300	8,675	1,200	1,450	1,075	1,175	1,625	1,650	2,300	3,025
อเมริกาเหนือ	5,525	9,450	1,175	1,675	6,675	8,750	2,200	2,900	4,875	7,125
ยุโรป	17,250	26,250	3,650	4,700	3,525	4,400	4,250	5,075	24,850	36,875
อื่นๆ	12,250	22,850	19,875	29,100	8,875	13,925	4,200	6,620	15,050	26,100
รวม	72,975	110,450	53,025	67,025	27,375	36,650	37,050	48,675	67,00	97,150

ที่มา: Asia Pacific Travel Forecast E.I.U. 2538

ตารางที่ 7 พยากรณ์จำนวนนักท่องเที่ยวในอาเซียน ปี พ.ศ. 2543 และ 2548

(หน่วย: พันคน)

ภูมิภาค	อินโดนีเซีย		มาเลเซีย		ฟิลิปปินส์		สิงคโปร์		ไทย	
	2543	2548	2543	2548	2543	2548	2543	2548	2543	2548
เอเชียตะวันออก เฉียงใต้	3,530	4,490	5,715	5,690	140	165	3,025	3,810	1,650	1,720
เอเชียตะวันตก	1,825	2,585	1,110	1,320	1,000	1,085	3,165	4,025	2,680	3,130
ออสเตรเลียและ นิวซีแลนด์	470	670	160	190	75	85	440	450	325	440
อเมริกาเหนือ	480	880	200	280	565	780	565	770	670	985
ยุโรป	1,185	1,865	445	560	225	285	1,215	1,415	2,050	2,990
อื่นๆ	325	595	1,125	1,610	400	615	375	580	1,605	2,725
รวม	7,815	11,085	8,755	9,650	2,405	3,015	8,815	11,050	8,980	11,990

ที่มา: Asia Pacific Travel Forecast E.I.U. 2538

ตารางที่ 8 ตลาดนักท่องเที่ยวหลักของกลุ่มประเทศอาเซียน

(หน่วย: ร้อยละ)

ประเทศ	อินโดนีเซีย	มาเลเซีย	ฟิลิปปินส์	สิงคโปร์	ไทย
อาเซียน	37.90	75.41	5.3	31.03	23.13
ญี่ปุ่น	11.859	3.98	17.65	16.08	12.08
ออสเตรเลีย	7.61	-	-	5.04	2.89
ไต้หวัน	7.90	3.48	10.00	7.4	6.84
สหรัฐอเมริกา	4.21	2.2	19.71	-	4.72
อังกฤษ	4.05	1.89	-	4.38	5.37
ฮ่องกง	-	-	5.95	-	3.17

ที่มา: ASEAN Tourism Information Centre

ภาคผนวก ข
แนวคำถามในการสัมภาษณ์

แนวคำถามในการสัมภาษณ์

1. ความรู้ ความเข้าใจกับเรื่องการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประชาชนในชุมชน
 - เคยรับทราบข้อมูลเรื่องการท่องเที่ยวจากใคร
 - การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นอย่างไร
 - มีกิจกรรมอะไรบ้าง

2. การมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยวในชุมชน
 - รูปแบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยวเป็นอย่างไร
 - และผู้ใดบ้างมีบทบาทในการบริหารจัดการ

3. ปัญหา อุปสรรคและแนวทางในการแก้ไขปัญหา
 - ประชาชนมีปัญหาและอุปสรรคอะไรบ้าง
 - ผู้นำชุมชนมีปัญหาอุปสรรคอะไรบ้าง
 - ที่ผ่านมามีปัญหาแก้ไขอย่างไร
 - มีการวางแนวทางแก้ไขปัญหาในอนาคตไว้บ้างหรือไม่ อย่างไร

พื้นที่เป้าหมาย

ชุมชนบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

ประเด็นอภิปรายกลุ่ม

คัดเลือกผู้ที่มีส่วนได้เสียกับกิจกรรม (10-15 คน)

1. ท่าน/กลุ่มของท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชนของท่านอย่างไร
2. การจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินอยู่ปัจจุบันเป็นอย่างไร เกิดประโยชน์แก่ท่าน/กลุ่มของท่านและต่อชุมชนอย่างไรบ้าง
3. ท่านคิดว่าการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ดำเนินการอยู่ประสบผลสำเร็จอย่างไร ท่านพอใจมากน้อยเพียงใด

ประเด็นสนทนากลุ่ม (6-8 คน เฉพาะกลุ่มแกนนำ)

1. ชุมชนบ้านปราสาท เริ่มโครงการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างไร ใครเป็นผู้ริเริ่มหรือมีแรงบันดาลใจอย่างไร
2. การดำเนินงานมีโครงสร้าง ระเบียบหรือไม่ อย่างไร รูปแบบการจัดการ จัดการเป็นอย่างไร
3. การจัดทำโดยการมีทุนหรืองบประมาณจากแหล่งใด
4. การจัดการในกลุ่มทำอย่างไร แบ่งหน้าที่กันอย่างไร
5. การติดต่อประสานงานกับกลุ่มภายนอก กลุ่มดำเนินการอย่างไร ใครเป็นผู้รับผิดชอบ
6. รายได้หรือผลประโยชน์ตอบแทนที่เกิดขึ้นมีอย่างไรบ้าง
(รายได้และเป็นผลประโยชน์ที่เป็นเงินหรือผลประโยชน์ทางสังคมที่มีต่อระดับบุคคล/
กลุ่ม/ชุมชน)
7. ปัจจุบันท่านพอใจกับผลการดำเนินการหรือไม่อย่างไร และคาดว่าจะปรับปรุงแก้ไข
ในอนาคตอย่างไรบ้าง

ชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทางวัฒนธรรม
แหล่งโบราณคดีบ้านธารปราสาท
ตำบล ธารปราสาท อำเภอ โนนสูง จังหวัด นครราชสีมา

.....

1. นายเทียม ละอองกลาง	ประธานกรรมการ
2. นายบุญช่วย แรมพิมาย	รองประธานกรรมการ
3. นางสาวเยาวเรศ คิมงเหลือบ	กรรมการและเลขานุการ
4. นายอุทัย ทัพกลาง	กรรมการและเหรัญญิก
5. นางทองพรวน แนบกลาง	กรรมการและประชาสัมพันธ์
6. นางสมพาน อาระพันชุนิด	กรรมการ
8. นางพุช ชิดนอก	กรรมการ
9. นางเวียงพิงค์ เสี่ยมกลาง	กรรมการ
10. นางสาวล สัตยญาอริยาภรณ์	กรรมการ
11. นางคอกอ้อ กลิ่นสุคนธ์	กรรมการ
12. นางมาน บุญชู	กรรมการ
13. นางวันเพ็ญ ขออ่อนกลาง	กรรมการ
14. นายอำนาจ ละมัยกลาง	กรรมการ
15. นางสาววันเพ็ญ กลางจอหอ	กรรมการ

ผู้ประสานงาน

1. อาจารย์จรัญ จอมกลาง	อาจารย์ 2 ระดับ 7
โรงเรียนบ้านธาร
2. นายเทียม ละอองกลาง	ผู้ใหญ่บ้านปราสาทใต้
3. นายอุทัย ทัพกลาง	เหรัญญิกชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ
4. นางสาววันเพ็ญ กลางจอหอ	กรรมการชมรมส่งเสริมการท่องเที่ยวฯ

ที่ปรึกษา

1. นายอำเภอโนนสูง
2. ประธานกรรมการบริหาร อบต. ชารปราสาท
3. ผอ. ททท. สำนักงานภาคตะวันออกเฉียงเหนือเขต 1
4. ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านชารปราสาท
5. ผู้อำนวยการสำนักงานโบราณคดีที่ 9 พินาย

ข้อมูลอำเภอโนนสูง

มี 16 ตำบล 188 หมู่บ้าน 13 ชุมชน 25,329 ครัวเรือน

มีประชากร ชาย 58,249 คน

หญิง 60,488 คน

รวม 118,737 คน

ข้อมูลตำบลชารปราสาท

มี 17 หมู่บ้าน 2,354 ครัวเรือน มีประชากร ชาย 5,233 คน

หญิง 5,541 คน

รวม 10,774 คน

ข้อมูลบ้านปราสาทใต้

มีครัวเรือน 139 ครัวเรือน มีประชากร ชาย 299 คน

หญิง 326 คน

รวม 625 คน

ข้อมูลบ้านชารปราสาท

มี 83 หลังคาเรือน มีประชากร ชาย 216 คน

หญิง 257 คน

รวม 473 คน

รายได้เฉลี่ยทั้งบ้านปราสาทใต้-บ้านชารปราสาทคิดเฉลี่ยต่อหัวต่อคน 17,942.24 บาท/ปี

กลุ่มอาชีพ 2 หมู่บ้านปราสาทใต้-บ้านธารปราสาท

1. กลุ่มสตรีสหกรณ์	มีสมาชิก	16	คน
2. กลุ่มศิลปชีพบ้านปราสาท	มีสมาชิก	25	คน
3. กลุ่มทอผ้า	มีสมาชิก	15	คน
4. กลุ่มทำคนตรีไทย	มีสมาชิก	9	คน
5. กลุ่มทำหมวก	มีสมาชิก	15	คน
6. กลุ่มทำเก้าอี้ตาล	มีสมาชิก	11	คน
7. กลุ่มทำขนม	มีสมาชิก	10	คน
8. ชุวชนมัคคุเทศ	มีสมาชิก	44	คน
9. กลุ่มออมทรัพย์	มีสมาชิก	174	คน
10. กลุ่มโฮมสเตย์	มีสมาชิก	31	ครัวเรือน

ลำดับที่	รายชื่อสมาชิกกลุ่มบ้านพัก	Homestay บ้านปราสาท	บ้านเลขที่	หมายเลขโทรศัพท์
1.	นายบุญช่วย นางพวง	แรมพิมาย	8	09-9468519
2.	นายอุทัย นางเต็ม	ทัพกลาง	15	044-36747
3.	นางบัว มาสวัสดี		10	044-367038
4.	นายวิรัช นางจำปี	ซุดาดี	19/1	044-367025
5.	นายสมควร นางวิเชษฐ	น้อยกลาง	43	044-367039
6.	นายสุภาพ นางฉิมพลี	แนบกลาง	33/1	044-367038
7.	นายไพโรจน์ นางละม้าย	แนบกลาง	43/1	044-367260
8.	นายบุญส่ง นางทิพย์	ถ้ำกลาง	52	044-367033
9.	นายสุกฤษ์ นางวันเพ็ญ	ฉิมกลาง	59	044-367069
10.	นายสมาน นางสุนันท์	อาซากกลาง	61	044-232735
11.	นายสำรวม นางปรานอม	ฉิมกลาง	61/1	044-367027
12.	นายแสง นางบุญช่วย	ตรวจสูงเนิน	62/1	-
13.	นายสุวัฒน์ นางสังวาล	ตัญญาอริยาภร	65	044-367057
14.	นายประเสริฐ นางชুম	บัวกลาง	69	-
15.	นายบุญส่ง นางประมวล	บัวกลาง	70/1	044-367085
16.	นายคำ นางเสงี่ยม	คิมงูเหลือม	85	044-367166
17.	นายสม นางวุ่น	ลิ้นแเก	88	044-367058
18.	นายจิระศักดิ์ นางดอกอ้อ	กลั่นสุคันธ์	96	09-9175481
19.	นายสมหวัง นางบัวโรม	กลางจอหอ	96/1	044-367086
20.	นางเล็ก เป็นขอ		120	044-367089
21.	นายสงวน นางละมุล	คุมกลาง	133	044-367040
22.	นายจรัส นางทองพวน	แนบกลาง	254	044-367192
23.	นายสมศักดิ์ นางเวียงพิงค์	เสงี่ยมกลาง	255	044-367035
24.	นายเหลือ นางสมควร	ศรีนาค	268	044-367042
25.	นายจันทร์ นางสมพงษ์	นาคปราสาท	273	044-367248
26.	นายพัก นางชั้น	คุมกลาง	275	044-367150
27.	นายอำนวย นางทองดี	พบพิมาย	278	-
28.	นางสมคิด ฉิมกลาง		279	-
29.	นายเทียม นางปรานอม	ละอองกลาง	282	044-367075
30.	นายทวีชัย นางรำพึง	ปรีชาชาญ	262	044-367044
31.	นางสำเรียง อ่อน โลกสูง		312	044-367045
	นายเทียม ละอองกลาง	ผู้ใหญ่บ้านปราสาทใต้	โทร	044-367075
	นายสำรวม ฉิมกลาง	ผู้ใหญ่บ้านธารปราสาท	โทร	044-367027

รายชื่อยูวอาสาสมัครช่วยเหลือนักท่องเที่ยวแหล่งโบราณคดีบ้านปราสาท
ตำบลธารปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัดนครราชสีมา

.....
นักเรียนโรงเรียนบ้านธารปราสาท

1. ค.ญ.สุนารี ล้อมกลาง	2. ค.ญ. ศิริวรรณ เป็กกลาง	3. ค.ญ.กิริติกานต์ ใจเอื้อ
4. ค.ญ.กานต์ทิวา ราชตาชู	5. ค.ช.เศรษฐพล กิตติวราพล	6. ค.ช.กฤษณะ บุญชู
7. ค.ญ.วิลาสินี นอกตาจัน	8. ค.ช.ทศพร รักษาสุข	9. ค.ญ.อำไพ กลั้มกลาง
10. ค.ญ.สุภาวดี ถิ่นทองกลาง	11. ค.ญ.มุจลินทร์ กลิ่นสุคนธ์	12. ค.ญ.จันทิมา ชินกลาง
13. ค.ญ.สุนิสา สมดี	14. ค.ช.อิสเรศ ปี่พิมาย	15. ค.ญ.ลลิตา เนื่องนา
16. ค.ญ.วันทนีย์ การะพันธุณี	17. ค.ช.ภาณุวัฒน์ กระจ่างโพธิ์	18. ค.ช.ณัฐวัตร ชูชีพ
19. ค.ช.วงศวิช จอมกลาง	20. ค.ช.ประทีน ละอองกลาง	21. ค.ช.กฤตภาส ใจเอื้อ
22. ค.ช.เฉลิมพล จุลสุคนธ์	23. ค.ญ.ประภัสสร อุรีรัมย์	24. ค.ญ.กิตติญา ชมกลาง
25. ค.ญ.สโรชา ชมกลาง	26. ค.ญ.สุรารักษ์ ถ้ำกลาง	27. ค.ช.อาทิตย์ ชูชีพ
28. ค.ช.พีระพงษ์ สัตยญาอริยาภรณ์	29. ค.ญ.กัญรัตน์ น้อยกลาง	30. ค.ญ.จิราภรณ์ ปิบขุนทด

เยาวชนบ้านปราสาท

1. น.ส. วรรณนิศย์ จอมกลาง	2. ค.ญ. มິรันตี อยู่ดี	3. น.ส. บังอร เก้าอำภัย
4. น.ส. ศศิประภา เรสูงเนิน	5. ค.ญ. ไพริน เปล่งสันเทียะ	6. ค.ญ. เบญจา อาศัยทรัพย์
7. ค.ญ. อนุสรรา ชมกลาง	8. ค.ญ. พนิดา ชิดนอก	9. ค.ญ. วชิรญา โพธิ์สุวรรณ
10. ค.ช. ขวัญชัย สุนกลาง	11. ค.ญ. เกศนี พี่พิมาย	12. ค.ญ. วิลาสินี ชิดนอก
13. นายอำนาจ ละมัยกลาง	14. ค.ช. พลากร พิมพ์ไพร	

กลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต บ้านปราสาทใต้ หมู่ 7

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
1.	นายปรีชา ละมัยกลาง	25.	นางสมร บีบขุนทด
2.	ค.ญ.ศรีนวน ดีนอก	26.	นายพัก คุมกลาง
3.	ค.ช.ประทีน ละอองกลาง	27.	นายสำรวม ฉินกลาง
4.	นายเทียม ละอองกลาง	28.	นางนภาพรณี แนบกลาง
5.	นายชู บัวแก้ว	29.	นางช้อย โมมะเรียง
6.	นางละม่อม ชีโพธิ์	30.	ค.ช.พิสิฏฐ์ แรมพิมาย
7.	นางแก้ว พุดกลาง	31.	นางศรี มุ่งอ้อมกลาง
8.	นางมณี คีสูงเนิน	32.	ค.ญ.รัตนา แรมพิมาย
9.	นางประกอบ คีสูงเนิน	33.	น.ส.วันเพ็ญ กลางจอหอ
10.	นางวันเพ็ญ ทิมปรุ	34.	น.ส.ชวนชื่น บัวแก้ว
11.	ค.ญ.พรนิภา ปราสาทกลาง	35.	นางรัชณี เจียกกลาง
12.	ค.ช.พลากร ทิมปรุ	36.	นางกิ้ง เสี่ยงกลาง
13.	นายสามารถ คุมกลาง	37.	กลุ่มทำขนม หมู่ 7
14.	นางฉิมพาลี แนบกลาง	38.	นางเข้า ชมกลาง
15.	นายบุญช่วย แรมพิมาย	39.	นางหรรัน ชิดกลาง
16.	นางอรุณ โพธิสุวรรณ	40.	นางน้ำผึ้ง ยางกลาง
17.	น.ส.เพลินพิศ พิมปรุ	41.	นางจำปี ชะตาดี
18.	นายแสง ตรวจสูงเนิน	42.	นางหนูเพียร กรุกระโทก
19.	นางปรีม มนกลาง	43.	นางประทีป ไทมณี
20.	ค.ช.สุพจน์ ทวีบุญ	44.	นางแอบ เป็กกลาง
21.	นางบัว มาสวัสดิ์	45.	นางสอิ่ง คีสูงเนิน
22.	นางเต็ม ทักกลาง	46.	นางอัมพร จันทรกลาง
23.	น.ส.รุ่งอรุณ แนบกลาง	47.	นางเปล่ง พุดใหม่
24.	นายอำนาจ พบพิมาย	48.	นางสาม เคยการ

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
49.	นางบุญเลี้ยง ธงนิมพลี	74.	นางสายม่าน ราชตาชู
50.	นางสงวน สุญกลาง	75.	นางปราณี ดีนอก
51.	นางลำพัน ชีคกลาง	76.	นายชัย ละมัยกลาง
52.	นายนิสัย ชินกลาง	77.	นางสายชล สมดี
53.	นางแหวดาว เงินพิมาย	78.	นางทองดี พบพิมาย
54.	นายชานนท์ หาญณรงค์	79.	นางทองพรวน แเนบกลาง
55.	นางทองพูน ศรีนาค	80.	นางพัชรี แรมพิมาย
56.	นางคณีนิตย์ ชมกลาง	81.	ค.ช.นัฐวุธ วิจบ
57.	นางบุญเรียง บุญชู	82.	น.ส.สมบัติ อยู่กลาง
58.	นางสำราญ จำโพธิ์	83.	น.ส.พินิจ ปราสาทกลาง
59.	นางสมนึก น้อยกลาง	84.	ค.ญ.ปิยะนันท์ พบพิมาย
60.	นายพวง ชมกลาง	85.	นางพวง แรมพิมาย
61.	นายบุญช่วย จันทร์กลาง	86.	นายสังคม เสงี่ยมกลาง
62.	นายกำ เรสูงเนิน	87.	นางประนอม แก้วอำภัย
63.	นางสมพิศ ศรีพลกรัง	88.	นางสมพงษ์ นาคปราสาท
64.	นางวิเศษฐ น้อยกลาง	89.	นางเอม พุฒใหม่
65.	นางบุญช่วย ประทุมวัน	90.	นางเฉลียว แซ่เฮง
66.	นางจาก ชมกลาง	91.	ค.ช.ประสิทธิ์ ไทยมณี
67.	นางจรัส แรมพิมาย	92.	นางกุสุมาลย์ อภิรักจิตบุญญา
68.	นางนาง พบพิมาย	93.	นางพรทิพย์ พิศนอก
69.	นางสมหมาย พบพิมาย	94.	นางบาง แรมพิมาย
70.	น.ส.ประจวบ แจ็งกลาง	95.	นางละม้าย แเนบกลาง
71.	นางประนอม ละอองกลาง	96.	นายเหลือ ศรีนาค
72.	นายหมั่น ชินกลาง	97.	นายสมพงษ์ ชมกลาง
73.	นายพวง ชมกลาง	98.	นางยี ละอองกลาง

ลำดับที่	ชื่อ-สกุล	ลำดับที่	ชื่อ-สกุล
99.	นางสุนนทา แนนกลาง	108.	นายสุนทร เดิมกระยาจ
100.	นางถนอม เรียบร้อย	109.	นายกองไกร โมสูงเนิน
101.	นายปาน เมืองกลาง	110.	ค.ญ.สุกัญญา แหลมทอง
102.	นางแฉล้ม รวงพิมาย	111.	น.ส.แสง ชินกลาง
103.	นางชอบ ชะตาดิ	112.	ค.ญ.สายพิณ ชินกลาง
104.	นางอมรรัตน์ เกษมสวัสดิ์	113.	ค.ช.กิตติ อ่อนทอง
105.	ค.ช.เฉลิมพล จุลสุคนธ์	114.	ค.ช.วัชรพงษ์ อ่อนทอง
106.	นางจำเริญ ศรีพลตรัง	115.	นางสุภารัตน์ อ่อนทอง
107.	นางชิต เดิมกระยาจ		

กลุ่มทำหมวก

1. นางทิพย์	ถ้ำกลาง	ประธาน
2. นางวันเพ็ญ	ขออ่อนกลาง	เลขานุการ
3. นางเลียบ	นิลวงษ์	เหรัญญิก
4. นางเล็ก	เป็นซอ	สมาชิก
5. นางยี่	ละอองกลาง	สมาชิก
6. นางถนอม	เรียบร้อย	สมาชิก
7. นางเล็ก	อยู่กลาง	สมาชิก
8. นางหรั่ง	จืดกลาง	สมาชิก
9. นางเช้า	ชมกลาง	สมาชิก
10. นางรำพึง	ราชดาชู	สมาชิก
11. นางรำพัน	จืดกลาง	สมาชิก
12. นางแจ่ม	รวงพิมาย	สมาชิก
13. นางจาก	ชมกลาง	สมาชิก
14. นางจรัจ	แรมพิมาย	สมาชิก
15. นางสาว	เคยกลาง	สมาชิก

กลุ่มดนตรีไทย

1. นายอุทัย	ทัฬหกลาง	ประธาน
2. นายบุญช่วย	แรมพิมาย	รองประธาน
3. นายทัก	คุ่มกลาง	เลขานุการ
4. นายแสง	ตรวจสูงเนิน	เหรัญญิก
5. นายสงวน	คุ่มกลาง	สมาชิก
6. นายรงค์	แก้วค่านกลาง	สมาชิก
7. นายไสว	อาศัยทรัพย์	สมาชิก
8. นายเปลื้อง	ศรีจันทร์	สมาชิก
9. นายชุมพล	อาษากลาง	สมาชิก
10. นายวัน	อาศัยทรัพย์	สมาชิก

กลุ่มทำเก้าอี้ตาล

1. นายมัน	บุญชู	ประธาน
2. นายมงคล	มงคลกลาง	เหรัญญิก
3. นายสุรพล	บุญหมั่น	เลขานุการ
4. นายสุทธิ	กำโพธิ์	สมาชิก
5. นายชู	บัวแก้ว	สมาชิก
6. นายปิ่น	บีพิมาย	สมาชิก
7. นายสอน	ชำโพธิ์	สมาชิก
8. นายสามารถ	ชมกลาง	สมาชิก
9. นายสุคนธ์	ฉิมกลาง	สมาชิก
10. นายคุณ	ชินกลาง	สมาชิก
11. นายค่วง	ป่าพิมาย	สมาชิก

กลุ่มศิลปินที่พัฒนาศิลปะพื้นบ้านบ้านปราสาท

1. นายดอกอ้อ	กลั่นสุคนธ์	ประธาน
2. นางสมพิศ	ตรีพลกรัง	รองประธาน
3. นางสังวาล	สัญญาอริยาภรณ์	เหรัญญิก
4. นางศิริมา	สุริรัมย์	เลขานุการ
5. นางสาววันเพ็ญ	กลางจอหอ	ที่ปรึกษา
6. นางสาวสุภาพ	ชมกลาง	สมาชิก
7. นางสมร	بيبขุนทด	สมาชิก
8. นางชูศรี	อาษากลาง	สมาชิก
9. นางสาวชล	สมดี	สมาชิก
10. นางแดง	อาษากลาง	สมาชิก
11. นางบัวโรม	กลางจอหอ	สมาชิก
12. นางสาวเรียง	อ่อนโกกสูง	สมาชิก
13. นางชอบ	ชะตาดี	สมาชิก
14. นางกุสุมาลย์	อภิรักษ์จิตบุญญา	สมาชิก
15. นางบาง	แรมพิมาย	สมาชิก
16. นางประมวล	บัวกลาง	สมาชิก
17. นางประสพ	คำกลาง	สมาชิก
18. นางศรีสมบูรณ์	อยู่กลาง	สมาชิก
19. นางลมุล	คูมกลาง	สมาชิก
20. นางสมคิด	ชินกลาง	สมาชิก
21. นางพรทิพย์	พิศนอก	สมาชิก
22. นางปราณี	ดีนอก	สมาชิก
23. นางทองดี	พบพิมาย	สมาชิก
24. นางสมพาน	จบกลาง	สมาชิก

กลุ่มสตรีสหกรณ์

1. นางปรานอม	ฉิมกลาง	ประธาน
2. นางชั้น	ดุมกลาง	รองประธาน
3. นางสมพิศ	อาศัยทรัพย์	เหรัญญิก
4. น.ส.เยาวเรศ	คีมงเหลื่อม	เลขา
5. นางสุนันท์	อาษากลาง	ปฏิคม
6. นางพุช	ชิดนอก	ประชาสัมพันธ์
7. นางสังวาล	จอหอกลาง	สมาชิก
8. นางสาววย	พรวนกลาง	สมาชิก
9. นางรำพึง	ปรีชาชาญ	สมาชิก
10. นางชูศรี	อาษากลาง	สมาชิก
11. นางสมาน	แก้วด้านกลาง	สมาชิก
12. นางอุทัย	มนกลาง	สมาชิก
13. นางทองพูน	ศรีนาค	สมาชิก
14. นางสมหมาย	พบพิมาย	สมาชิก
15. นางซ้อย	โมมะเรียง	สมาชิก
16. นางละม้าย	แนบกลาง	สมาชิก

กลุ่มทอผ้าฝ้าย-ผ้าไหม บ้านปราสาทใต้

1. นางสาวภาพ	แนวกลาง	ประธาน
2. นางฉิมพลี	แนวกลาง	รองประธาน
3. นางสาวภาพ	ทอนสูงเนิน	เหรัญญิก
4. นางสาวสมกาน	รวงกลาง	ผู้ช่วยเหรัญญิก
5. นางสมพาน	การพันชนิด	เลขานุการ
6. นางรัชณี	เจียกกลาง	ผู้ช่วยเลขานุการ
7. นางอุทัย	ศรีนาก	สมาชิก
8. นางคณิงนิจ	ชมกลาง	สมาชิก
9. นางสาวคนอ	รวงกลาง	สมาชิก
10. นางทองอยู่	ชมกลาง	สมาชิก
11. นางจำปี	ชะตาคี	สมาชิก
12. นางสิน	พีพิมาย	สมาชิก
13. นางสมพร	ปลอคงเหลือม	สมาชิก
14. นางสมส่วน	มุงเอี่ยมกลาง	สมาชิก
15. นางสมใจ	อินทร์มะนา	สมาชิก

กลุ่มทำขนมและอาหาร บ้านปราสาทใต้

1. นางประนอม	ละอองกลาง	ประธาน
2. นางทองพวน	แนบกลาง	รองประธาน
3. นางเวียงพิงค์	เสี้ยมกลาง	เลขานุการ
4. นางละม้าย	กองสูงเนิน	เหรัญญิก
5. นางพวง	แรมพิมาย	สมาชิก
6. นางสายม่าน	ราชตาชู	สมาชิก
7. นางสะอาด	เสี้ยมกลาง	สมาชิก
8. นางพัชรี	แรมพิมาย	สมาชิก
9. นางประยูร	เค็มกลาง	สมาชิก
10. นางละม่อม	ชีโพธิ์	สมาชิก
11. นางกุสุมาล	อภิรักษ์ขิตบุญญา	สมาชิก
12. นางวันเพ็ญ	ทิมปรุ	สมาชิก

แบบสอบถามนักท่องเที่ยว

1. เพศ ชาย หญิง
- อายุ ต่ำกว่า 15 ปี 36-45 ปี
- 15-25 ปี 46-55 ปี
- 26-35 ปี ตั้งแต่ 56 ปีขึ้นไป
2. อาชีพ นักเรียน / นักศึกษา ลูกจ้างทั่วไป
- รับราชการ แม่บ้าน
- พนักงานรัฐวิสาหกิจ เกษียณอายุ
- ประกอบธุรกิจส่วนตัว อื่นๆ (โปรดระบุ).....

3. ภูมิภาค...เชียงใหม่.....

4. ลักษณะการเดินทาง มาด้วยตนเอง คณะทัวร์
- อื่นๆ (ระบุ).....

5. ความเห็นต่อการเข้าพัก

	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
- น้ำดื่ม / น้ำใช้	✓		
- อาหาร	✓		
- ที่พัก	✓		
- ความปลอดภัย	✓		
- ความมีอัธยาศัยไมตรีของชาวบ้าน	✓		
- สภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน	✓		
- แหล่งโบราณคดีภายในหมู่บ้าน	✓		
- ระบบการติดต่อของที่พัก	✓		
- ความสะอาด	✓		

ข้อคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับที่พัก...ที่พักดีมาก เจ้าของบ้านมีอัธยาศัยดีมาก ให้การต้อนรับดี

มาก

ประทับใจ.....

.....

6. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก
- ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดทั้งปี
7. ท่านคิดว่านอกจากการจัดสถานที่พักแรมแล้ว ควรมีกิจกรรมอื่นๆเสริมหรือไม่
- ไม่ควรมี ควรมี (ระบุ) ...การร่วมทำกิจกรรมระหว่างนักท่องเที่ยวกับ
 พวกชาวบ้าน.....
8. ท่านเคยเข้าพักแรม (Homestay) ในลักษณะนี้มาก่อนหรือไม่
- ไม่เคย
- เคย
- (ระบุเมืองและประเทศ).....
- ที่พักแรมแห่งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับแห่งอื่นๆ ที่ท่านเคยไปมา ท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือไม่
- ไม่ควร
- ควรมี
- (ระบุ).....
9. ท่านคิดว่าโครงการในลักษณะนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาและกระจายรายได้โดยตรงสู่ชาวบ้าน
 มากน้อยเพียงใด
- มาก น้อย ไม่มี
10. ท่านคิดว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านจากการจัดกิจกรรม Homestay ของหมู่บ้าน
 ปราสาทแห่งนี้จะเป็นไปในลักษณะใด
-การจัดกิจกรรม Homestay นี้สามารถสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านได้มาก ซึ่งเป็นการ
 กระจายรายได้ไปสู่ชุมชนได้ดี และยังเป็นการส่งเสริมอาชีพรวมไปถึงการอนุรักษ์วัฒน
 ธรรมประเพณีที่งามให้คงอยู่และเผยแพร่ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้อีก
 ด้วย.....
11. ท่านคิดว่ากิจกรรม Homestay ในความคิดของท่าน ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
-การมีส่วนร่วมระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชนท้องถิ่น
 ถิ่นนั้นๆ เพื่อเสริมสร้างสัมพันธ์ไมตรี
 และการส่งเสริมการท่องเที่ยว.....

12. ท่านคิดว่าประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากกิจกรรม Homestay ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
-- การกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น.....
 -- ส่งเสริมการท่องเที่ยวด้านเชิงนิเวศ และการมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมระหว่าง
นักท่องเที่ยวกับพวกเขาบ้าน.....
 -- ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพ ซึ่งช่วยลดปัญหาการว่างงานได้มาก.....
 -
13. ข้อคิดเห็นอื่นๆ
-

แบบสอบถามนักท่องเที่ยว

1. เพศ ชาย หญิง
- อายุ ต่ำกว่า 15 ปี 36-45 ปี
- 15-25 ปี 46-55 ปี
- 26-35 ปี ตั้งแต่ 56 ปีขึ้นไป
2. อาชีพ นักเรียน / นักศึกษา ลูกจ้างทั่วไป
- รับราชการ แม่บ้าน
- พนักงานรัฐวิสาหกิจ เกษียณอายุ
- ประกอบธุรกิจส่วนตัว อื่นๆ (โปรดระบุ).....
3. ภูมิลำเนา...เลขที่ 1 ต.อัมพวา อ.อัมพวา
จังหวัดสมุทรสงคราม.....
4. ลักษณะการเดินทาง มาด้วยตนเอง คณะทัวร์
- อื่นๆ (ระบุ).....
5. ความเห็นต่อการเข้าพัก

	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
- น้ำดื่ม / น้ำใช้	✓		
- อาหาร	✓		
- ที่พัก	✓		
- ความปลอดภัย	✓		
- ความมีอัธยาศัยไมตรีของชาวบ้าน	✓		
- สภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน	✓		
- แหล่งโบราณคดีภายในหมู่บ้าน	✓		
- ระบบการติดต่อของที่พัก	✓		
- ความสะอาด	✓		

ขอคิดเห็นอื่นๆ เกี่ยวกับที่พัก...สำหรับตนเองที่พักอาศัย ได้รับการเอื้ออาทร ดูแลเห็นอย่าง
ดี ทราบว่า เจ้าของบ้านกำลังทำรั้วบ้านและประตูยังไม่แล้วเสร็จ ได้แนะนำให้นำต้นไม้
ปลูกซ้อนกับรั้วบ้านอีกชั้นหนึ่ง เวลาตัดแต่งจะเป็นระเบียบสวยงามดีและช่วงนี้กำลังปรับ
ปรุงบริเวณบ้านได้พูดคุยกันมีแนวคิดที่ดี.....

6. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก
- ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดทั้งปี
7. ท่านคิดว่านอกจากการจัดสถานที่พักแรมแล้ว ควรมีกิจกรรมอื่นๆเสริมหรือไม่
- ไม่ควรมี ควรมี (ระบุ)
8. ท่านเคยเข้าพักแรม (Homestay) ในลักษณะนี้มาก่อนหรือไม่
- ไม่เคย
- เคย
- (ระบุเมืองและประเทศ).....
- ที่พักแรมแห่งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับแห่งอื่นๆ ที่ท่านเคยไปมา ท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือไม่
- ไม่ควร
- ควรมี (ระบุ).....
-
9. ท่านคิดว่าโครงการในลักษณะนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาและกระจายรายได้โดยตรงสู่ชาวบ้านมากน้อยเพียงใด
- มาก น้อย ไม่มี
10. ท่านคิดว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านจากการจัดกิจกรรม Homestay ของหมู่บ้านปราสาทแห่งนี้จะเป็นไปในลักษณะใด
-- ความร่วมมือในชุมชนดีมาก.....
-- วนราชการเช่น โรงเรียนให้ความร่วมมือดี.....
11. ท่านคิดว่ากิจกรรม Homestay ในความคิดของท่าน ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
-พอใจในบริการจัดการของหมู่บ้านปราสาทมาก ที่อื่นยังไม่เคยไปพัก รูปแบบของหมู่บ้านปราสาทยังรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีไว้ได้มาก.....
12. ท่านคิดว่าประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากกิจกรรม Homestay ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
-ขอหมู่บ้านปราสาทน่าจะเป็นแบบอย่างที่ดีที่ชุมชนอื่นควรจะไปปฏิบัติตามและเพิ่มเติม ประเพณีวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ของตนเองให้มากที่สุด.....
13. ข้อคิดเห็นอื่นๆ
-
-

แบบสอบถามนักท่องเที่ยว

1. เพศ ชาย หญิง
- อายุ ต่ำกว่า 15 ปี 36-45 ปี
 15-25 ปี 46-55 ปี
 26-35 ปี ตั้งแต่ 56 ปีขึ้นไป
2. อาชีพ นักเรียน / นักศึกษา ลูกจ้างทั่วไป
 รับราชการ แม่บ้าน
 พนักงานรัฐวิสาหกิจ เกษียณอายุ
 ประกอบธุรกิจส่วนตัว อื่นๆ (โปรดระบุ)...อาจารย์มหาวิทยาลัย
3. ภูมิลำเนา...กรุงเทพฯ.....
4. ลักษณะการเดินทาง มาด้วยตนเอง คณะทัวร์
 อื่นๆ (ระบุ)...มากับคณะของศูนย์วิจัย.....
5. ความเห็นต่อการเข้าพัก

	ดี	พอใช้	ควรปรับปรุง
- น้ำดื่ม / น้ำใช้	✓		
- อาหาร	✓		
- ที่พัก	✓		
- ความปลอดภัย	✓		
- ความมีอัธยาศัยไมตรีของชาวบ้าน	✓		
- สภาพแวดล้อมของหมู่บ้าน	✓		
- แหล่งโบราณคดีภายในหมู่บ้าน	✓		
- ระบบการติดต่อของที่พัก	✓		
- ความสะอาด	✓		

ข้อคิดเห็นอื่นๆ

เกี่ยวกับที่พัก.....

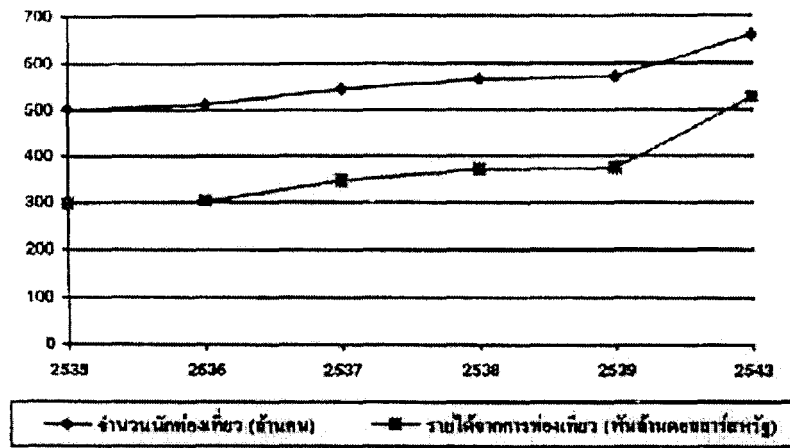
6. ช่วงเวลาที่เหมาะสมในการเปิดให้นักท่องเที่ยวเข้าพัก

ฤดูฝน ฤดูหนาว ฤดูร้อน ตลอดทั้งปี

7. ท่านคิดว่านอกจากการจัดสถานที่พักแรมแล้ว ควรมีกิจกรรมอื่นๆเสริมหรือไม่
 ไม่ควรมี ควรมี (ระบุ) ...ร่วมกิจกรรมกับชุมชน.....
8. ท่านเคยเข้าพักแรม (Homestay) ในลักษณะนี้มาก่อนหรือไม่
 ไม่เคย
 เคย
 (ระบุเมืองและประเทศ).....จ.เพชรบุรี.....
 ที่พักแรมแห่งนี้เมื่อเปรียบเทียบกับแห่งอื่นๆ ที่ท่านเคยไปมา ท่านคิดว่าควรมีการปรับปรุงเพิ่มเติมหรือไม่
 ไม่ควร
 ควรมี (ระบุ).....แสดงวัฒนธรรม ประเพณีที่เป็นของชุมชน.....
 ชน.....
9. ท่านคิดว่าโครงการในลักษณะนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาและกระจายรายได้โดยตรงสู่ชาวบ้านมากน้อยเพียงใด
 มาก น้อย ไม่มี
10. ท่านคิดว่าผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับชาวบ้านจากการจัดกิจกรรม Homestay ของหมู่บ้านปราสาทแห่งนี้จะเป็นไปในลักษณะใด
มีการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรม ประเพณีที่เดิมมี.....เป็นวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ก่อน
 ข้างจะเป็นไปในแบบของเมือง.....
11. ท่านคิดว่ากิจกรรม Homestay ในความคิดของท่าน ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
พักรวมและใช้ชีวิตจริงๆกับชาวบ้านที่เคยเป็นอยู่จริง รวมทั้งด้านการแต่งกาย
 การร่วมกิจกรรม.....
12. ท่านคิดว่าประโยชน์ที่ชาวบ้านจะได้รับจากกิจกรรม Homestay ควรจะเป็นไปในรูปแบบใด
- มีรายได้เพิ่มจากแต่ที่เดิม.....
- มีการปรับตัวกับกลุ่มด้านต่างๆ.....
- มีการพัฒนาผลิตภัณฑ์.....
13. ข้อคิดเห็นอื่นๆ

ภาคผนวก ค
แผนภูมิรูปภาพ

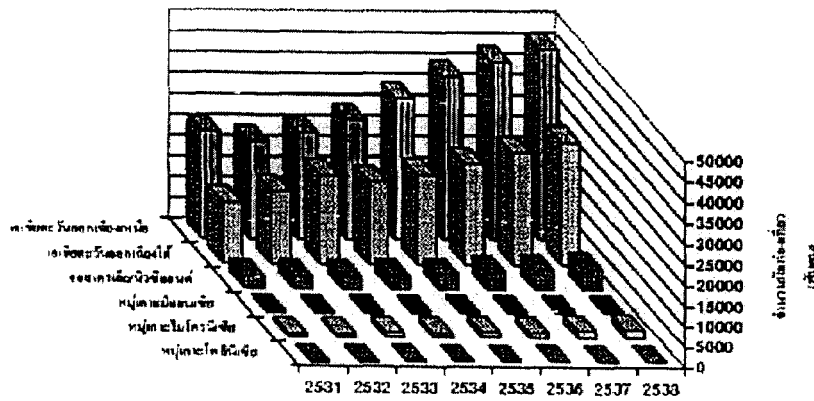
รูปที่ 1.1 แนวโน้มการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวโลก

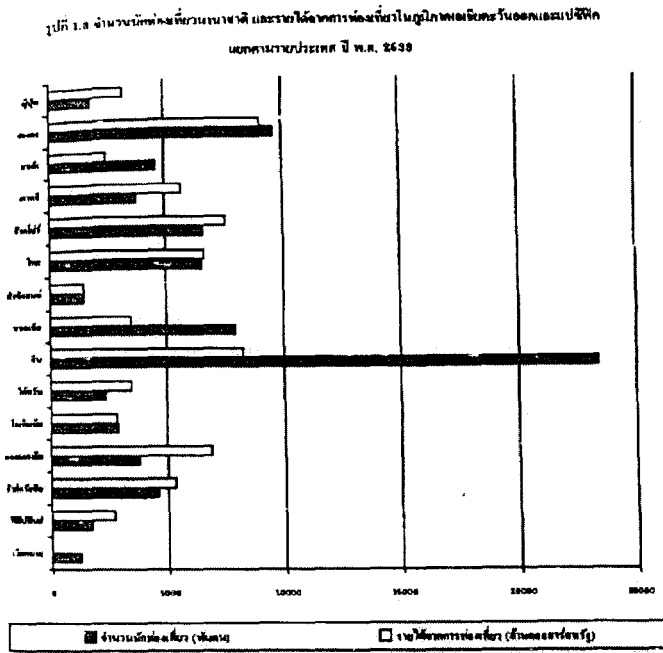
รูปที่ 1.1 แนวโน้มการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวและรายได้จากการท่องเที่ยวโลก

รูปที่ 1.2

แนวโน้มจำนวนนักท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ถึง ปี พ.ศ. 2538

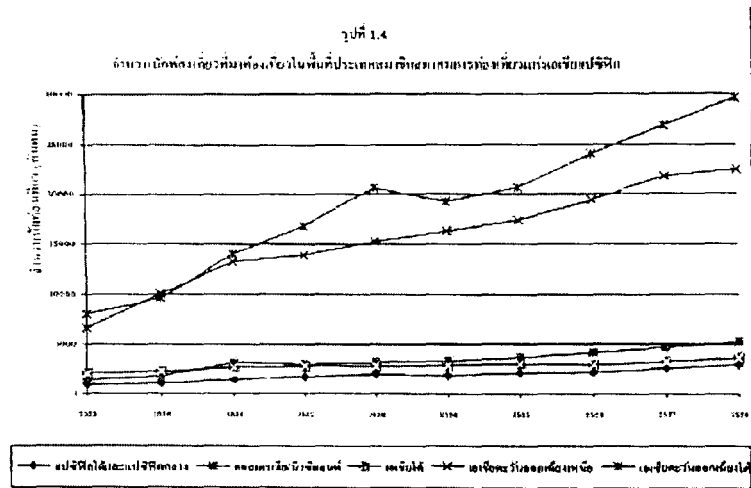

รูปที่ 1.2 แนวโน้มจำนวนนักท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียแปซิฟิก ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2531 ถึง ปี พ.ศ. 2533

รูปที่ 1.3

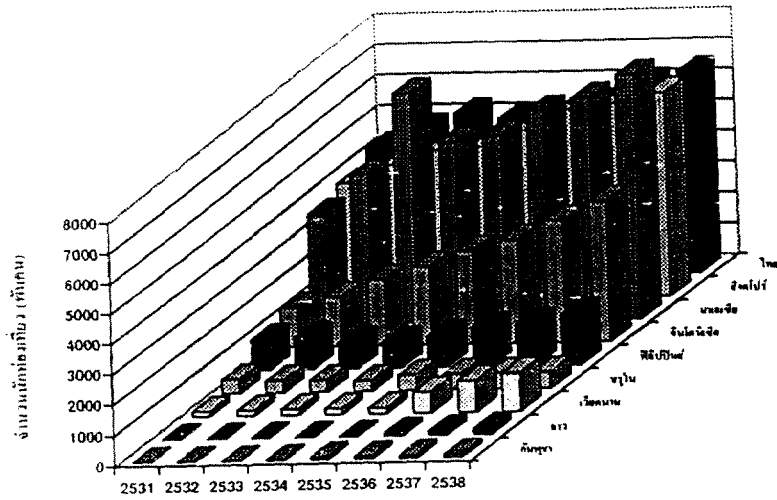
จำนวนนักท่องเที่ยวนานาชาติและรายได้จากการท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงและแปซิฟิก

รูปที่ 1.4

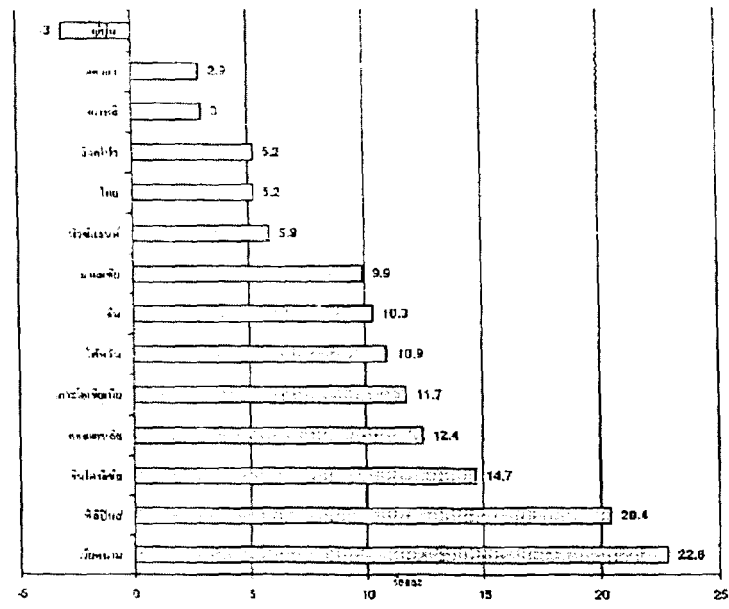
จำนวนนักท่องเที่ยวที่มาท่องเที่ยวในพื้นที่ประเทศสมาชิกสมาคมการท่องเที่ยวแห่งเอเชียแปซิฟิก

รูปที่ 1.5 แนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แสดงตามประเทศ

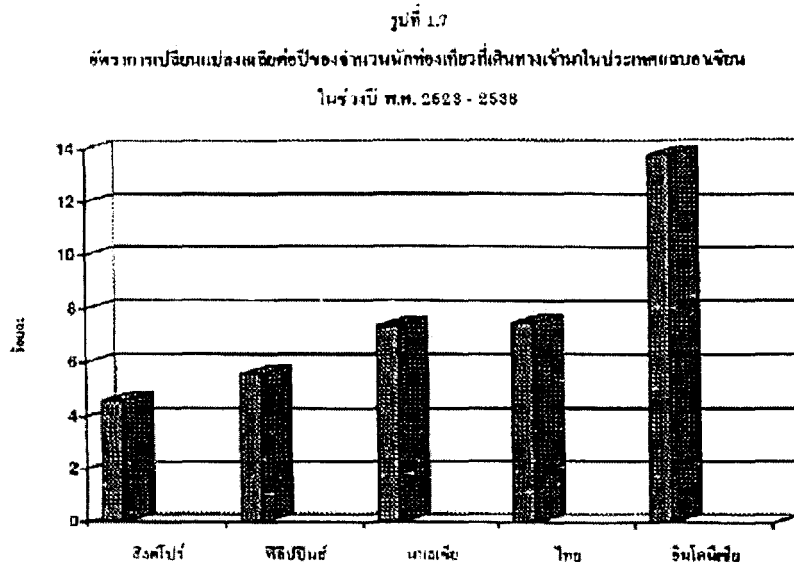

รูปที่ 1.5 แนวโน้มของนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้

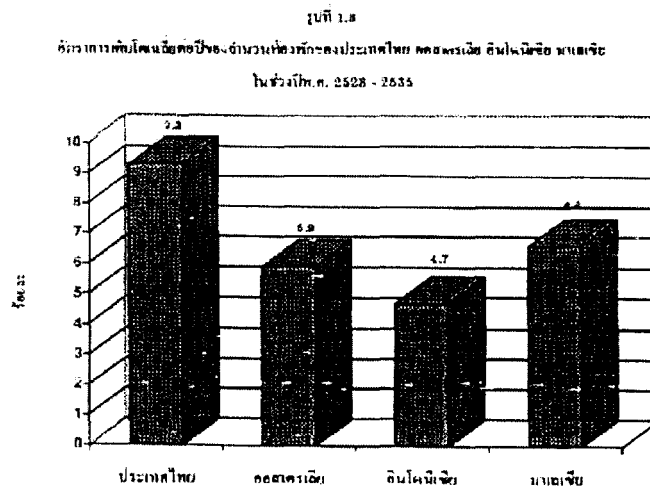
รูปที่ 1.6 อัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้
แสดงตามรายประเทศ ปี ๒๕๖๕

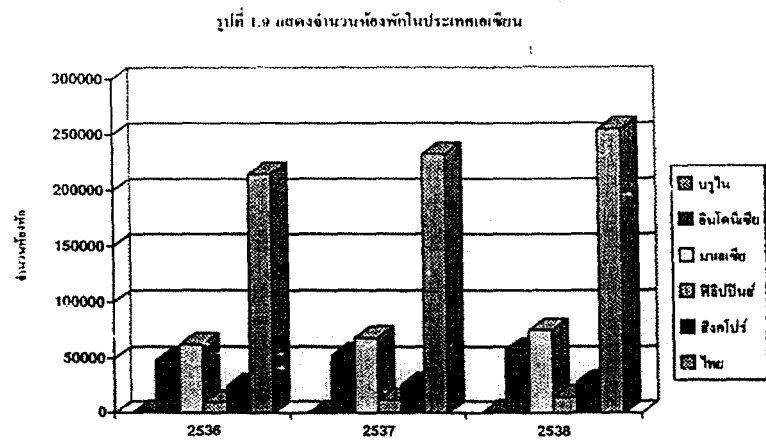
รูปที่ 1.6 อัตราการเติบโตของจำนวนนักท่องเที่ยวในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และแปซิฟิก

รูปที่ 1.7
อัตราการเปลี่ยนแปลงเฉลี่ยต่อปีของจำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย

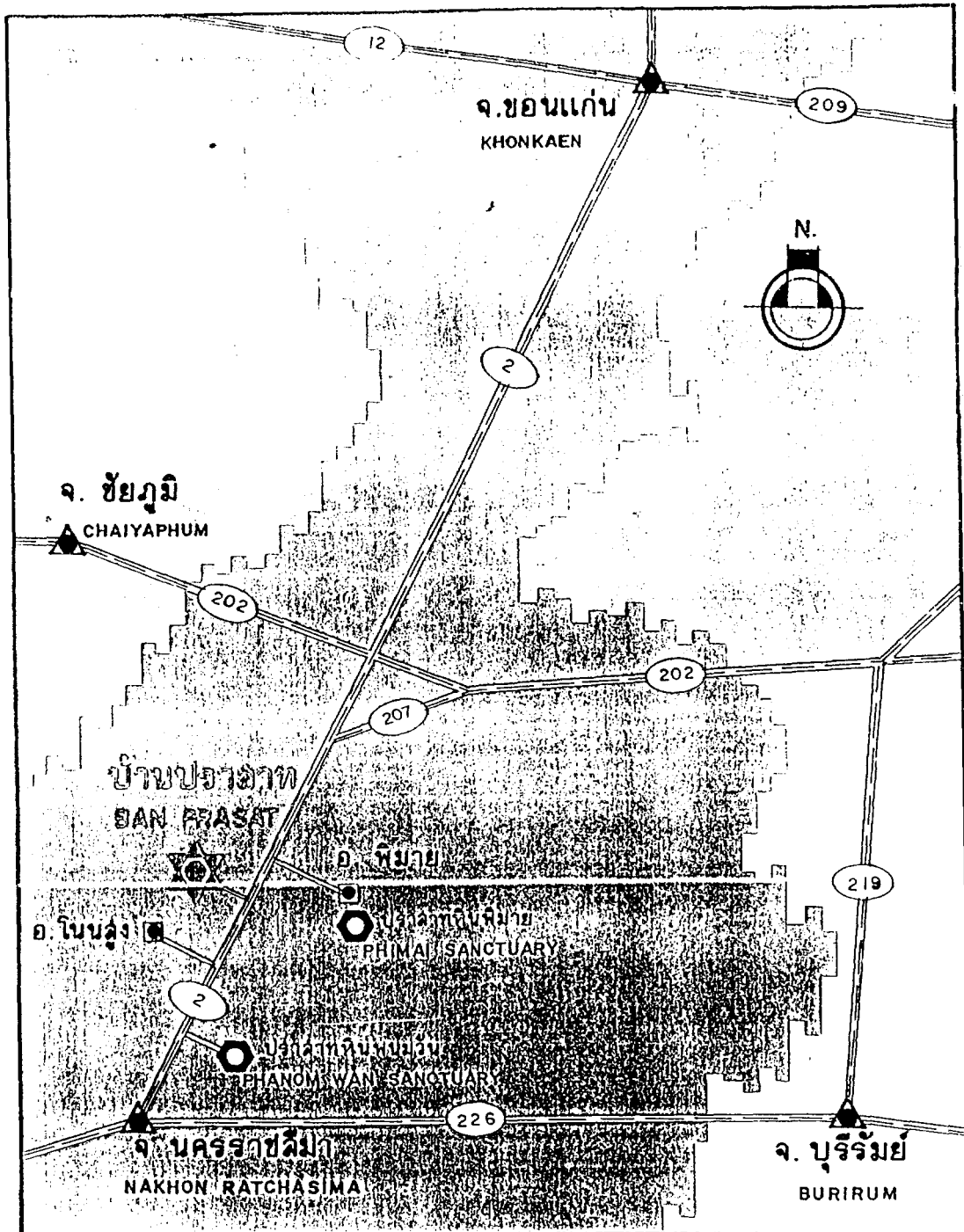

รูปที่ 1.8
อัตราการเติบโตเฉลี่ยต่อปีของจำนวนห้องพักของประเทศไทย ออสเตรเลีย อินโดนีเซีย มาเลเซีย

รูปที่ 1.9 แสดงจำนวนห้องพักในประเทศอาเซียน

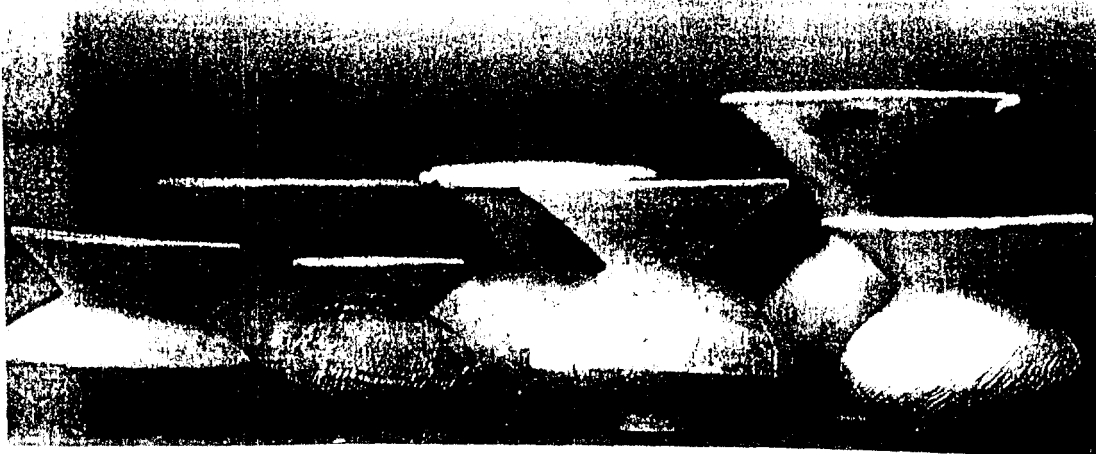
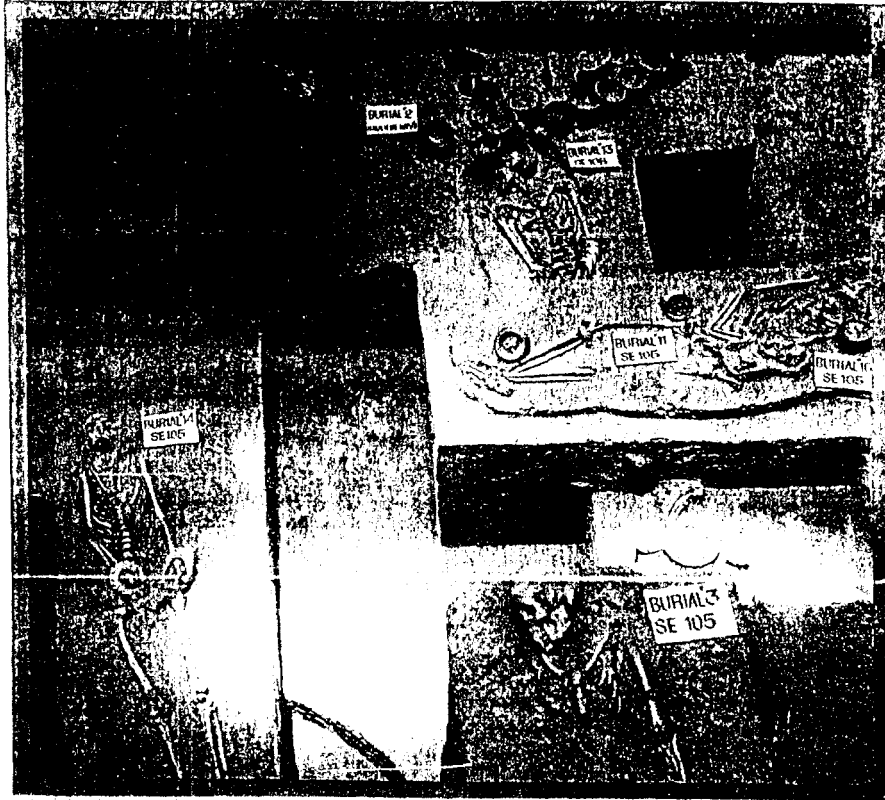
ภาคผนวก ง
สารบัญภาพ

สัญลักษณ์

	ที่ตั้งจังหวัด		ที่ตั้งแหล่งโบราณคดี
	ที่ตั้งอำเภอ		ที่ตั้งแหล่งโบราณคดีสถาน
	ทางหลวงหมายเลข.....		ทางหลวงแผ่นดิน

เมืองปราสาท
แหล่งโบราณคดีอานล่าง
BAN PRASAT
AN ARCHAEOLOGICAL SITE

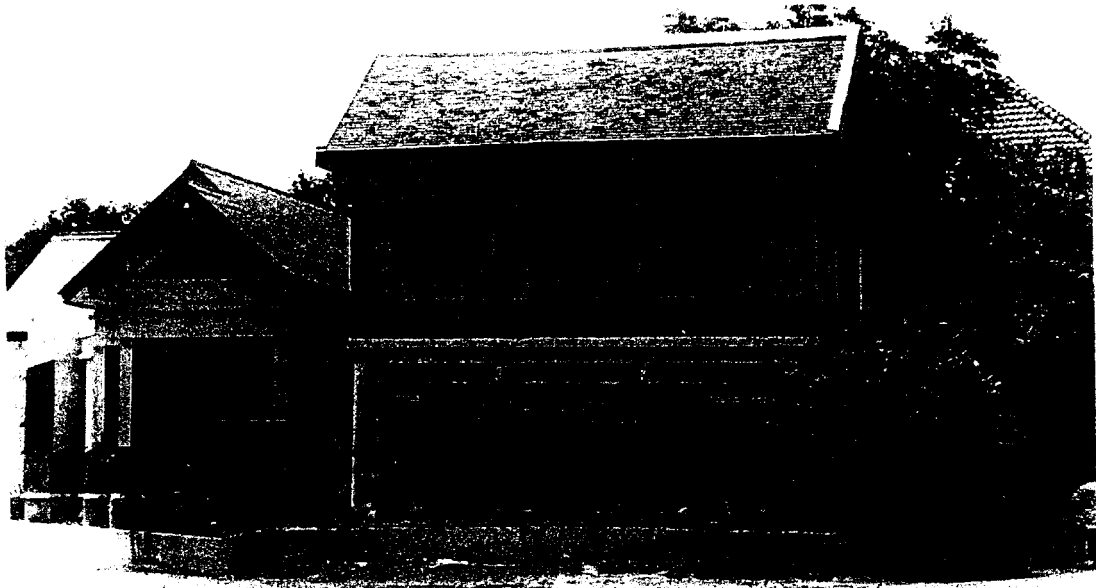
สภาพภูมิทัศน์ชุมชนบ้านปราสาท

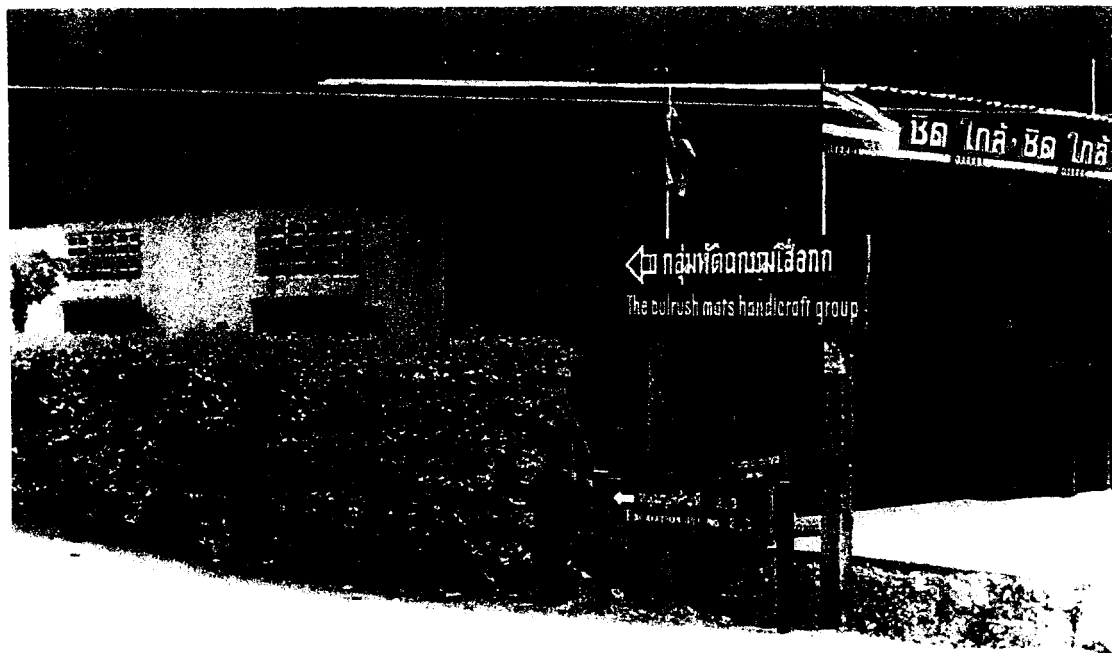

พิธีกรรมที่เป็นความเชื่อของประชาชน ชุมชนบ้านปราสาท

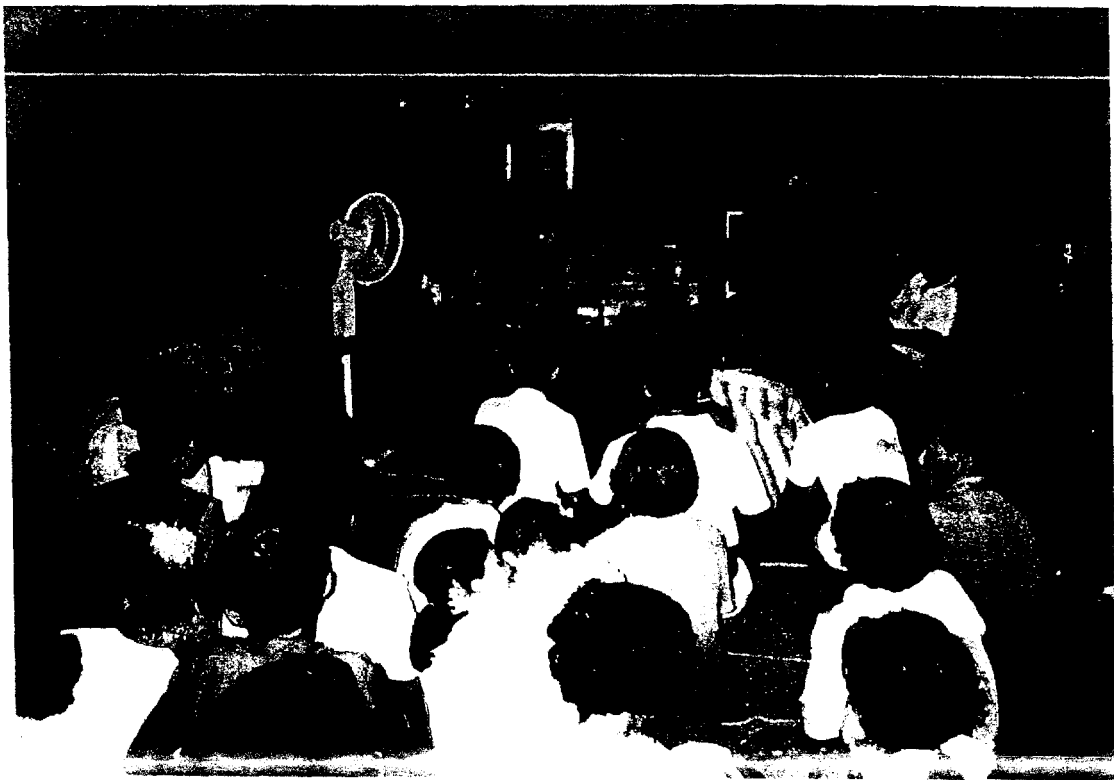
ศูนย์ข้อมูลข่าวสารและพิพิธภัณฑ์แหล่ง โบราณคดีบ้านปราสาท

ตัวอย่างป้ายเส้นทางกลุ่มอาชีพในชุมชนบ้านปราสาท

ผู้ทำการศึกษาเข้าไปประชุขาลบถว มีส่วนร่วม
โดยใช้สถานที่วัดธารปราสาท

ผู้ทำการศึกษาสนทนาสัมภาษณ์ประชาชนในชุมชนบ้านปราสาท

ผู้ทำการศึกษานทนากลุ่มกับผู้นำกลุ่มอาชีพในระดับแกนนำ

การอภิปรายกลุ่มกับผู้นำกลุ่มอาชีพและกลุ่มแกนนำชุมชน

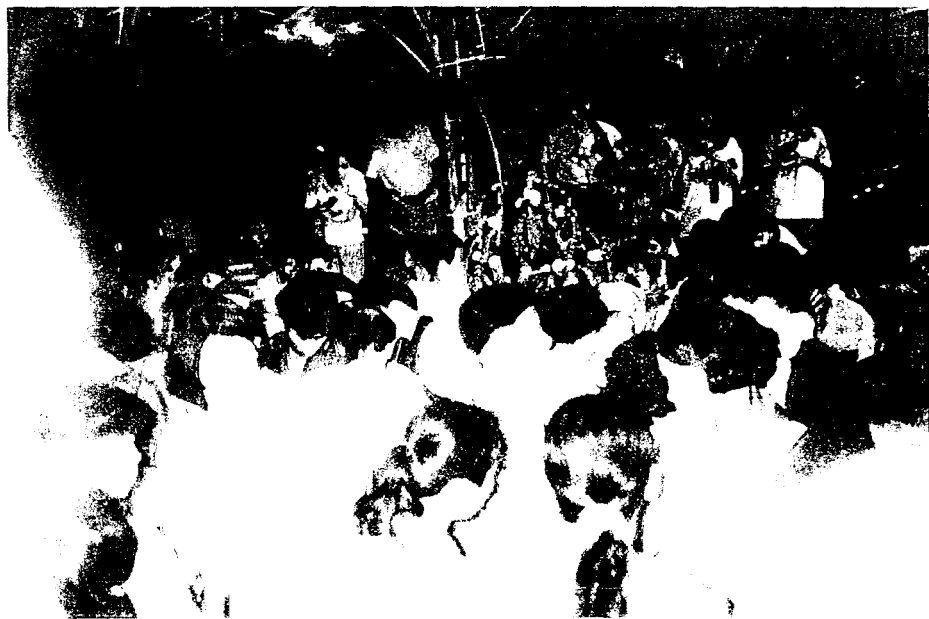

ผู้ทำการศึกษาดูงานกับผู้นำกลุ่มอาชีพและแกนนำชุมชน

ผู้ทำการศึกษาดูงานเดินทางไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม

การสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมกับกิจกรรมของชุมชน

บรรณานุกรม

- กรณีการ ชมดี. 2544. การมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีผลต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ : การศึกษาเฉพาะโครงการสารภี ต.ท่าช้าง จ.อุบลราชธานี .วิทยานิพนธ์ปริญญา สังคมศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- กระทรวงมหาดไทย,กรมการปกครอง. 2541. คู่มือการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ส่วนท้องถิ่น.
- กรุณา เดชาดิวงส์ ณ อุรุยา. 2538. ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการสื่อสารความ ทันสมัยและความน่าเชื่อถือของเจ้าหน้าที่กับทัศนคติที่มีต่อการพัฒนาเป็น หมู่บ้านท่องเที่ยวตัวอย่างของชาวบ้านปราสาท อำเภอโนนสูง จังหวัด นครราชสีมา.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตรมหาบัณฑิต, ภาควิชาการ ประชาสัมพันธ์บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. 2544. แผนปฏิบัติการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแห่งชาติ. กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- การพัฒนาชุมชน, กรม. 2541. คู่มือส่งเสริมหมู่บ้านท่องเที่ยว. กรุงเทพมหานคร: หจก.บางกอกบล๊อค.
- เกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัย คณะวนศาสตร์ ศูนย์วิจัยป่าไม้. 2538. โครงการศึกษา การท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ:กรณีภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท.
- ขนิษฐา กาญจนรังษิณนท์. 2541. เครื่องมือส่งเสริมการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาชุมชน เอกสารประกอบการศึกษาอบรมเชิงปฏิบัติการ นักพัฒนาทรัพยากรบุคคล. กรมการพัฒนาชุมชน.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, สำนักงาน. 2544. แผนพัฒนา เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2543-2549).กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.

- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. 2533. ทฤษฎีและแนวคิดเศรษฐกิจชุมชน
 ชาวนา. กรุงเทพมหานคร: โครงการวิถีสัน
 บริษัทอัมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด(มหาชน).
- เชียงใหม่, มหาวิทยาลัยและสถาบันดำรงราชานุภาพ, กระทรวงมหาดไทย. 2541.
 โครงการศึกษาแนวทางการบริหารและจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่รับผิดชอบ
 ขององค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และสภาตำบล (สต.) เสนอต่อการ
 ท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ. 2541. จุดเปลี่ยนแห่งยุคสมัยจากโลกาภิวัตน์สู่ชุมชน
 เอกสารอัดสำเนาประกอบการสัมมนาการศึกษาความเป็นไปได้ของรัฐกิจชุมชน.
 _____. 2540. บริษัทท่องเที่ยวชุมชน. เอกสารอัดสำเนาประกอบการ
 สัมมนาวลัยลักษณ์ปริทัศน์. แนวทางการลงทุน การตลาดและการจัดการธุรกิจ
 ท่องเที่ยวสำหรับชุมชน.
- เดวิท แมกทิวส์ (เขียน), จีรวุฒิ เสนาคำ (แปลและเรียบเรียง) จากปัจเจกผู้สาธารณะชน,
 กระบวนการเสริมสร้างชุมชนให้เข้มแข็ง. กรุงเทพมหานคร:
 สถาบันชุมชนพัฒนา.
- ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา.
 กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภการพิมพ์.
- นพรัตน์ มณีรัตน์. 2541. การสื่อสารในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของชุมชนคีรีวง
 อ.ลานสกา จังหวัดนครศรีธรรมราช.วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศาสตร
 มหาบัณฑิต, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์, ในทวีทอง หงษ์วิวัฒน์. 2527. การมีส่วนร่วมของประชาชนใน
 การพัฒนาชนบท. กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภการพิมพ์.
- ปทาน สุวรรณมงคล. 2527. ทศนะบางประการในเรื่องสภาตำบลกับการมีส่วนร่วมของ
 ชุมชนในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา ศูนย์ศึกษานโยบาย
 สาธารณสุข. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยมหิดล.

ประเวศ วะสี. 2541 ก. ประชาคมตำบล ยุทธศาสตร์เพื่อเศรษฐกิจพอเพียง คีธรรมและ
สุขภาพ. กรุงเทพมหานคร: การพิมพ์พระนคร.

_____. 2541 ข. เศรษฐกิจชุมชนพึ่งตนเอง. กรมพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร:
กระทรวงมหาดไทย.

_____. 2542. เศรษฐกิจพอเพียงและประชาสังคมแนวทางพลิกฟื้นเศรษฐกิจ
สังคม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์หมอชาวบ้าน.

_____. 2543. การพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน เอกสารอัดสำเนาประกอบ
การสัมมนา 40 ปี ททท. ย้อยู่กับที่หรือก้าวไปข้างหน้า. กรุงเทพมหานคร:
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.

ปราณี หมอนทองแดง. 2524. ทิศทางการพึ่งตนเองในสังคมที่กำลังเปลี่ยนไป.

วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

ปรีชาติ วัลยเสถียร และจันทนา เบ็ญจทรัพย์. 2543. กระบวนการและเทคนิคการทำงาน
ของนักพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

ปีเตอร์ โอคลี และเดวิด นาร์สาคัน. 1984. แนวทางการให้ประชาชนมีส่วนร่วมใน
การพัฒนาชนบท แปลโดย นรินทร์ชัย พัฒนาพงศา. กรุงเทพมหานคร:
สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

พจนา สวนศรี. การจัดการท่องเที่ยวโดยการมีส่วนร่วมของประชาชน. จุลสาร
การท่องเที่ยว. 17 เมษายน-มิถุนายน 2541: 12-24.

แพทยา แก้วทอง. 2533. ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการมีส่วนร่วมของคณะกรรมการหมู่บ้าน
ในการบริหารงานพัฒนาท้องถิ่น : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอไชโย จังหวัดอ่างทอง.
วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

ไพบุลย์ เจริญทรัพย์. 2534. การส่งเสริมและการพัฒนาการมีส่วนร่วมของชุมชน.
กรุงเทพมหานคร: บริษัทนอกนก.

ภราเดช พัทฒวิเชียร. พัฒนาท่องเที่ยวไทยในทิศทางที่ยั่งยืน. จุลสารการท่องเที่ยว.
15 (เมษายน-มิถุนายน 2539): 4-7

เลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สำนักงาน. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540. กองการพิมพ์ สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. กรุงเทพมหานคร: มปป.

วิไลลักษณ์ ฐิติพลธารง. 2540. การเปิดรับข่าวสารเกี่ยวกับปัญหาเด็กด้อยโอกาส ความตระหนักรู้ ความเชื่อถือ และการตัดสินใจของประชาชนในเขต กรุงเทพมหานครในการสนับสนุนองค์กรเอกชนที่พัฒนาและเยาวชน. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาการประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

เวมล์ แอล เครตัน. 2535. คู่มือการมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน แปลโดย ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์. กรุงเทพมหานคร: สถาบันพระปกเกล้า และมูลนิธิอาเซีย.

ศิลปากร, กรม. 2534. บ้านปราสาทแหล่งโบราณคดีอีสานล่าง. กรุงเทพมหานคร: กองโบราณคดี กรมศิลปากร.

สนธยา พลศรี. 2533. ทฤษฎีและหลักการพัฒนาชุมชน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. 2542. ตลาดการท่องเที่ยวในสหัสวรรษใหม่. รายงานผลการสัมมนาของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ณ โรงแรมดิเอ็มเมอรัล. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

_____. 2543. รายงานความก้าวหน้าการศึกษาเพื่อจัดทำแผนแม่บทพัฒนาการท่องเที่ยวไทยสำหรับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549). กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. 2540. รายงานสรุปการดำเนินการเพื่อกำหนดนโยบายการท่องเที่ยวเพื่อรักษาระบบนิเวศ. กองบริการที่ปรึกษา ศูนย์วิชาการ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.

- สุพรรณณี ไชยอำพร และสนธิ์ สมักรการ. 2535. การวิเคราะห์ทางสังคมเพื่อการพัฒนา : แนวความคิดและวิธีการ. กรุงเทพมหานคร : โครงการส่งเสริมเอกสารวิชาการ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุรินทร์ คล้ายจินดา. 2539. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม: กรณีศึกษาของจังหวัดสุโขทัย.วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารศาสตรมหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- สุเมธ ทรายแก้ว. 2536. ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ จังหวัดอุดรธานี .วิทยานิพนธ์สังคมสงเคราะห์ศาสตรมหาบัณฑิต,คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- เสรี วงศ์ไพจิตร. 2533-2534. จุดหักเหของอุตสาหกรรมท่องเที่ยวชนวนให้เกิดขบวนการนิเวศวิทยาทางการเมือง. เอกสารวิจัยส่วนบุคคล ในลักษณะวิชาสังคมวิทยา หลักสูตรป้องกันราชอาณาจักรภาครัฐร่วมเอกชนรุ่น 3.
- อกิน ระพีพัฒน์, มรว. 2527. การมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนาชนบทในสภาพสังคมและวัฒนธรรมไทยในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนา, บรรณาธิการ โดย ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์, กรุงเทพมหานคร: ศักดิ์โสภณาการพิมพ์, 100-114.
- อนุชา เล็กสกุลศิลา. 2541. เอกสารประกอบการบรรยายโครงการจัดเสวนาเรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) ในจังหวัดน่าน: แนวคิดนโยบายและแผนการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ (Ecotourism) กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย.
- อรพินท์ สพิโชคชัย. 2537. คู่มือการจัดการประชุมเพื่อระดมความคิดเห็นในการพัฒนาหมู่บ้าน. กรุงเทพมหานคร: สถาบันวิจัยเพื่อพัฒนาประเทศไทย.

- อุษณีย์ ศิริสุนทรไพบูลย์. 2528. แนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐ ศึกษาเฉพาะกรณีโครงการเขื่อนหรืออ่างเก็บน้ำ. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประชาสัมพันธ์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2537. การวิจัยเพื่อพัฒนาสังคมไทย: แนวทางเศรษฐศาสตร์การเมือง ในวิธีวิทยาศึกษาสังคมไทย วิธีใหม่แห่งการพัฒนา. พิมพ์ครั้งที่ 2 จตุรงค์ ปุณสวัสดิ์สุนทร บรรณาธิการ โครงการส่งเสริมองค์กรพัฒนาเอกชนไทย. เอ็ดดิสันเพรสโปรดักส์.
- อานุกาฬ ภีรลาภ. 2528. การวิเคราะห์เชิงสมมติฐานการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชนบท: ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอพิบูลมังสาหาร จังหวัดอุบลราชธานี. สารนิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- Cohen, I and N.T. Uphoff. 1977. **Reval Development Participation Hhaca: Carnell University.**
- Dennis E. Toplin. 1979. **Communities: a Survey of Theories and methods of Research.** New York. Mac-millan Publishing Co. lue.
- Douglas chuler. 1996. **New Community Networks. Wire for Change.** New York : AMC Press.
- Fennell, David A. 1999. Ecotourism: an introduction, Routledge.
- Fleischer, Aliza and Abraham Pizam. 1977. "Rural Tourism in Israel" in tourism Management. vol 18 No.6 pp 367-372.
- Les I. Cary, Editor. 1970. Community development As a Process. Columbia: University of Missouri. Press.
- Lindsay W Turner and Stephen F witt. 2000. Asia Pacific Tourism Forecasts 2000-2004. Travel & Tourism intelligence. January.
- Murphy. Peter E. 1993. Tourism : A Community Approach, Routledge.
- Patricia Lundy. 1999. Community Participation in Jamaica Conservation Projects. Community Development Journal. 122-132.

- Pieard, Michel. 1993. "Cultural Tourism in Bali : national integration and regional differentiation" In *Tourism in Southeast Asia* (Michael Hitchcock, Victor T. King and Michael I.G. Parwell-eds.) Routledge.
- Roger, Everett M. 1973. *Communication Strategies for family Planning*. New York : The free press.
- Servaes, J. 1996. Introduction : Participation Communication and Research in Development Setting. In *Servaes, J; Jacobson L.T; and white A.S. (ed.s.) Participatory Communication for Social Change*. New Delhi :Sage Publications.
- World Travel & Tourism Council. 1999. *Thailand's travel & Tourism. Economic Driver for the 21st Century Travel & Tourism Creating Jobs*. April.

ประวัติผู้เขียน

- ชื่อ ชื่อสกุล : นายสุเทพ เกื้อสังข์
- วัน เดือน ปี เกิด : 9 มกราคม 2503
- สถานที่เกิด : จังหวัดนครศรีธรรมราช
- วุฒิการศึกษา : สำเร็จปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) จาก
มหาวิทยาลัยรามคำแหง ปีการศึกษา 2528
- ตำแหน่งหน้าที่
การงานปัจจุบัน : ผู้ช่วยผู้อำนวยการ กองพัฒนาบริการ
การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย

